

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Česká národní knihovna a čítárna v Belé Crkvi mezi dvěma světovými válkami

Pavel Jonák

Diplomová práce

2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Pavel Jonák**
Osobní číslo: **H17313**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Dějiny literární kultury**
Název tématu: **Česká národní knihovna a čítárna v Belé Crkvi mezi dvěma světovými válkami**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Student se zaměří na analýzu knihovního fondu knihovny české národnostní menšiny v Belé Crkvi v Srbsku. V kontextu historického vývoje této české menšiny zhodnotí proměny České besedy a její knihovny s čítárnou. Zvláštní pozornost věnuje knihovnímu katalogu, knihovnímu řádu a zápisům z porad, na jejichž základě charakterizuje v dalších částech své práce vývoj čtenářství příslušníků české národnostní menšiny v meziválečném Srbsku (Jugoslávii). V kontextu těchto úvah se pokusí popsat přínos České besedy v Belé Crkvi na udržení českého jazyka v tomto konkrétním menšinovém prostředí. Práce bude s ohledem na vztahovou povahu ústředního tématu sledovat kontextová prolínání české a srbské literární kultury.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

CEJPEK, Jiří et al. Dějiny knihoven a knihovnictví 2., dopl. vyd. V Praze: Karolinum, 2002. 247 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-246-0323-3. HROCH, Miroslav, ed. Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 451 s. Studijní texty; sv. 29. ISBN 80-86429-20-2. JAKOUBEK, Marek, ed. Teorie etnicity: čítanka textů. Vydání první. Praha: Slon, 2016. 733 stran. Studijní texty; 64. svazek. ISBN 978-80-7419-185-5. KOKAISL, Petr a kol. Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě. 1. vyd. [Praha]: Za hranice - Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, 2009. 435 s. ISBN 978-80-254-5924-9. LINDA, Jaromír. Místní a autorský katalog knihovny České Besedy v Bele Crkvi. Bělehrad 2011. XIV + 246 str. Interní pomůcka České besedy Bela Crkva. LINDA, Jaromír. O knihovně (nejen) České besedy v Bele Crkvi. Opera slavica, XVIII, 2008, 3. MACURA, Vladimír. Znamení zrodu: české obrození jako kulturní typ. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1983. 285 s. ŠTĚPÁNEK, Václav. K historii české kolonizace banátské vojenské hranice. In Studia balcanica bohemo-slovaca V. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 27-36, 10 s. ISBN 80-210-2771-1. ŠTĚPÁNEK, Václav. Mizející menšina. Historie a současnost českého osídlení v srbském Banátě. Národopisná revue, 2003, 13(1), s. 3-10. ISSN 0862-8351. Dostupné také z: <http://revue.nul.k.cz/pdf/r1-2003.pdf>. prameny 1. Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922-1933. 2. Zapisník Československé besedy v Belé Crkvě 1933-1937. 3. Zápisy správního výboru Československé besedy v Belé Crkvě 1937-1947 Rukopis poškozen. 4. Inventář knih Národní knihovny a čítárny v Belé Crkvě od roku 1922.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání diplomové práce:

30. března 2018

Termín odevzdání diplomové práce:

30. března 2019

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2018

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

Pardubicích dne 13. 5. 2019

Pavel Jonák

Poděkování

Chci poděkovat všem, kteří ve mně probudili touhu po poznání.

Anotace

Práce představuje meziválečné osudy krajanských Čechů v jugoslávské Belé Crkvi. Vyrovnává se s teoretickými koncepty etnicity a nacionalismu, aby díky nim a díky historickému kontextu migrační problematiky zhodnotila, jakou měrou se čtenářství podílelo na udržení českého jazyka v tomto konkrétním případě české menšiny. Zdrojem výzkumu byly archiválie spolku – zápisy z porad a valných hromad a knižní katalogy. Kvalitativní analýzu zápisů doplnila kvantitativní analýza knihovního fondu z počátečních let České národní knihovny a čítárny v Belé Crkvi.

Klíčová slova

knihovna, čtenářství, Bela Crkva, nacionalismus, etnicita, národní obrození

Title

Czech National Library and Reading Room of Bela Crkva between the Two World Wars

Annotation

The theses introduce interwar fates of Czechs in Yugoslavian Bela Crkva. It works with theoretical concepts of ethnicity and nationalism and combines it with historical context of migration issues to evaluate, how big was role of reading in preservation of Czech language within this specific Czech minority. Source of the research was archives of the association - records of meetings and library catalogues. Qualitative analysis of records supplied quantitative analysis of library collection from early years of Czech National Library and Reading Room of Bela Crkva.

Keywords

library, reading, Bela Crkva, nationalism, ethnicity, national revival

Obsah

1. Úvod	1
1.1. Česká národní knihovna a čítárna v Belé Crkvi	3
1.2. Projekt katalogizace knihovny	4
2. Teoretická část	8
2.1. Teorie etnicity	9
2.2. Teorie nacionalismu	18
2.3. Specifika českého nacionalismu a národního obrození	24
2.4. Hlavní znaky českého národního obrození	28
3. Historiografická část	34
3.1. Historický vývoj Belé Crkve v kontextu české migrace	34
3.2. Dnešní Bela Crkva	35
3.3. Dějiny místa a osídlení	36
3.4. Vystěhovalectví z Čech	37
3.5. Banátská vojenská hranice	39
3.6. Češi jižního Banátu	40
3.7. Proces osídlování	42
3.8. Češi v Belé Crkvi	46
3.9. Meziválečné období	49
3.10. Spolková činnost jugoslávských Čechů mezi světovými válkami	51
3.11. Česká Beseda v kontextu spolkového života	52
4. Praktická část	54
4.1. Zápisy z valných hromad a spolkových schůzí	54
4.2. Knižní katalog	86
4.3. Současný fond knihovny	110
4.4. Provenienční přípisky, razítka a exlibris	111
4.5. Darovací a vlastnické přípisky	112
5. Diskuse	113

6. Závěr	116
7. Resumé.....	119
8. Seznam obrazových příloh v textu	121
9. Prameny a literatura	122
10. Přílohy.....	125

1. Úvod

„Česká menšina v Srbsku rozhodně nepatří k tématům, které by bylo badateli intenzivně vyhledáváno.“¹

S profesorem Jaromírem Lindou² jsem se seznámil během svého studijního pobytu na Katedře slavistiky Filologické fakulty Bělehradské univerzity. Během semestru jsem zde kromě cenných akademických zkušeností prožil neopakovatelný pocit komparace lexik dvou slovanských jazyků – rodné češtiny a pro mě zcela nové srbštiny. A k tomuto porovnávání přibylo téma Čechů žijících v srbské části Banátu. Tehdy jsem nechápal, jak mohlo toto téma zůstat do současnosti mimo jakoukoli větší pozornost české badatelské obce. Proto jsem neváhal a vydal jsem se do Belé Crkve zdokumentovat archiválie České besedy. Zde mě přivítali Češi, jejichž češtině bych bez základů srbského jazyka stěží porozuměl.

Už tehdy se v mých myšlenkách rodily otázky, jak je možné cítit se Čechem bez znalosti spisovné češtiny, nebo jakým způsobem vypadala jejich čeština, dokud byla jejich mateřštinou. Během dvou let, které jsem s nalezeným archiváliím věnoval, stále ještě nedokážu odpovědět. Byl to ale zážitek, který se snad dá s trochou smělosti přirovnat k principu zúčastněného pozorování kulturních antropologů. Dotazy zatím zůstávají, možná se nedočkáme ani jejich uspokojivého zodpovězení. Nicméně je třeba se neustále ptát na další souvislosti a nesrovnalosti a podrobovat záznamy o minulých časech kritickému myšlení. Jaromír Linda poukazuje na fakt, že zřejmě jediným badatelem, který se problematikou české

¹ LINDA, Jaromír: *O knihovně (nejen) České besedy v Belé Crkvi*. In: Opera Slavica (Brno)- XVIII (2008), br. 3, s. 39. Zde v příspěvku předkládá systematizovaný dosavadní literatury, věnující se tomuto tématu. Kromě dále uvedeného Václava Štěpánka nás Lindův text přivádí k autorům a dílům jako ŠTVANIČ, Živan. *Naseljavanje Čeha, Slovaka i Poljaka u belocrkvanskim naseljima* (Bela Crkva, 1997), kde je navíc řada odkazů, v podstatě na podrobný přehled tématu věnujících se srbských prací. Za ojedinělou označuje lingvistickou studii Slavomíra UTĚŠENÉHO. O posrbšťování kruščické češtiny v jugoslávském Banátě. In: *Naše řeč* 53, 1970, s. 123-128. Nebo odkazuje na etnografický výzkum, který byl v Belé Crkvi a okolí uskutečněn, a ze kterého vycházejí práce Ivy HEROLDOVÉ, např.: Některé poznatky z etnografického průzkumu u jugoslávských Čechů. In: *Slováci v zahraničí* 6, 1980, s. 87-96; Etnická a etnografická problematika českých enkláv na Balkáně. In: *Studia balkanica bohemoslovaca* II., 1976, 204-216; K otázce charakteru duchovní kultury banátských Čechů. *Národopisný věstník Československý* VIII-IX, 1973-1974, s. 29n. Popřípadě zmiňuje, že stavební vývoj českých obcí v okolí Belé Crkve zdokumentoval Josef VAŘEKA, viz např.: Kulturní společenství a diferenciacie v lidovém stavitelství českého jazykového ostrova na území jižního Banátu. *Národopisný věstník československý*, 1973/1974, č. 8-9, s. 53n; *Der Anpassungsprozess im Bauernhaus der tschechischen Sprachinsel im jugoslawischen Banat*. *Etnologia slavica*, 1976/1977, č. VIII - IX. s. 61n.; *Češi v Jugoslávii. Otázky studia hmotné lidové kultury*. In: *Češi v cizině* 1/1986, s. 121n.; *Proces akulturace v lidovém stavitelství českých vesnic na území Jugoslávie*. In: *Češi v cizině* 2/1987, s. 233n. Za upozornění na tyto práce sám Linda děkuje v textu právě Václavu Štěpánkovi.

² Jaromír Linda je v současnosti profesorem na Katedře slavistiky Filologické fakulty Bělehradské univerzity (Универзитет у Београду, Филолошки факултет, Катедра за славистику), viz <http://www.fil.bg.ac.rs/> [cit. 18. 4. 2019].

menšiny v srbské části Banátu systematicky zabývá, je Václav Štěpánek³. Jeho texty se staly jistě tím nejlepším odrazovým můstkem, kterého se mi mohlo po osobních zkušenostech s místem, lidmi i archiváliemi dostat.

³ Doc. PhDr. Václav Štěpánek, Ph.D., je zástupcem vedoucího Ústavu slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Práce věnované zde probírané tématice jsou: ŠTĚPÁNEK, Václav, Mizející menšina. Historie a současnost českého osídlení v srbském Banátě. *Národopisná revue*, Strážnice, 2003, XIII, č. 1, s. 3-10.; týž. Mizející menšina. Češi v Srbském Banátě. In *Vztahy České republiky se Srbskem a Černou Horou*. Praha, 2004. s. 17-21.; týž. Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku. In *Od Moravy k Moravě. Z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století*. Brno, 2005. s. 65-91; týž. Česká komunita v srbském Banátě v minulosti a současnosti. In *Po patja kam poznani jeto*. Sofia, 2007. s. 47-57; týž. Mizející svět. K historii české menšiny v srbském Banátě. In *Česká slavistika 2008 (sborník příspěvků 14. mezinárodního kongresu slavistů, Ochrid, Makedonie, 2008)*. Brno - Praha, 2008. s. 277-288; týž. Odkud Češi v Banátu. In *Veronica. Časopis pro ochranu přírody a krajiny*. Brno, 2015. s. 1-6; týž. Počeci češskog naseljavanja južnog Banata. In *Brána jazyku a literaturě otevřena – Otvorena kapija jezika i literature, Pořádá Česká národní rada v Srbsku, Bela Crkva, 24.-28. 10. 2016*; týž. Naseljavanje Čeha u Banat i češka nacionalna manjina u Srbiji – mogućnosti slavističkog istraživanja. *Slavistika*, Beograd, 2016, roč. 20, č. 1, s. 648-658; týž. Češi i Srbi iz Banata i drugih austrougarskih zemalja u Sprskoj dobrovoljačkoj diviziji na frontu u Dobruđzi. In *The Material and Spiritual Culture of The Serbs from the Multiethnic and/or Peripheral Regions. 19. 10. 2018, Universitatea de Vest, Timisoara, Romania*. 2018.

1.1. Česká národní knihovna a čítárna v Belé Crkvi

K založení spolku došlo v roce 1922 pod názvem *Česká národní knihovna a čítárna v Belé Crkvě*,⁴ roku 1933 došlo k přejmenování na Československou besedu v Belé Crkvi a pod názvem Česká beseda je ve městě dodnes aktivním spolkem. Původní název dává tušit, že založení knihovny se stalo důležitou, ne-li stěžejní aktivitou. Knihovní fond nebyl z počátku nikterak velký, ale rozrostl se až do dnešní unikátní podoby. Přírůstky do knihovny pocházely zejména z řad institucí bývalé Jugoslávie a Československé republiky, nebo i z řad jednotlivců. Knihy označené kulatými razítky s textem Národní knihovna a čítárna nebo Československá beseda Bela Crkva jsou obohaceny například fondem knihovny Československé obce v Bělehradě (cca 2500 svazků). Ta v sobě totiž soustřeďovala postupně i fondy zaniklých českých bělehradských spolků (například Lumír, Československá jednota řemeslnická apod.). Po přerušení činnosti Československé obce v Bělehradě ve druhé polovině 60. let byly knihy převezeny právě do Belé Crkve. Linda uvádí, že podle výpovědí místních Čechů vše proběhlo ve dvou fázích. Knihy byly převezeny i včetně masivní dřevěné skříně, která je ve spolku užívána dodnes. Proces nabývání knihovny byl tedy nekontrolovatelný a živelný, proto docházelo k hned několika na sobě nezávislým pokusům o katalogizaci. Jeden z posledních pokusů byl v roce 2000 právě od Václava Štěpánka, který tehdy působil jako lektor českého jazyka na Filologické fakultě v Bělehradě. Knihy tehdy rozdělil do věcných skupin a na hřbetech je opatřil štítky se signaturami. V několika sešitech pak začal sepisovat katalogizační záznamy. Podařilo se mu dostat však pouze asi do dvou třetin fondu. Knihovna pak byla opět přesouvána kvůli rekonstrukci prostor a logika uspořádání tak byla narušena.⁵

⁴ V archivních materiálech se objevuje skloňování názvu města Bela Crkva v podobě „v Belé Crkvě“, rozhodl jsem se však respektovat současnou zaběhlou praxi a užívat tvaru „v Belé Crkvi“, oba tvary se tak v práci budou prolínat, jeden v citovaných textech a druhý současný.

⁵ LINDA, Jaromír. *Místní a autorský katalog knihovny České Besedy v Belé Crkvi*. Bělehrad 2011. XIV + 246 str. Interní pomůcka České besedy Bela Crkva.

1.2. Projekt katalogizace knihovny

Aktuální a definitivní katalog byl vytvořen až v rámci projektu Ministerstva zahraničních věcí ČR, který byl realizován ve dnech 16.–22. 8. 2010 a 1.–10. 7. 2011 v Belé Crkvi za účasti studentů takovým způsobem, že vůbec poprvé došlo ke spojení aktivit šesti univerzit v Srbsku a České republice na jediném společném projektu, mezi zapojenými byli též studenti pocházející z řad české menšiny v Banátu.⁶

1.2.1. *Soupis studentů podílejících se na katalogizaci*⁷

Filologická fakulta Univerzity v Bělehradě:

- Marjan Strnad
- Milan Frumos
- Marijana Benedić
- Stefan Mladenović
- Tamara Srejić
- Tamara Čikarić
- Nevena Miljković
- Marina Erzegović
- Majda Kovačević
- Marija Radulović
- Djordje Paić
- Darko Dobeš
- Ivan Radić
- Marko Bunuševac

Filozofická fakulta Univerzity v Prištině se sídlem v Kosovské Mitrovici:

- Isidora Milić

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze:

- Jakub Novosad
- Maja Gagić

Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze:

- Samuel Bachmann

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně:

- Marcela Zárubová

⁶ Tamtéž.

⁷ Tamtéž.

Za cíl si projekt dával zpřístupnění knihovny pro laickou i odbornou veřejnost. Před samotným zahájením projektu byly tituly uskladněny ve třech skříních, umístěných ve vstupní hale místností České besedy. Bylo třeba tedy nejprve vyklidit místnost, vyhrazenou pro budoucí knihovnu, očistit knihy i samotné skříně, vše přestěhovat, a pak teprve bylo možno zahájit samotnou katalogizaci. Ta pak probíhala ve dvoučlenných skupinách. Studenti zapisovali údaje do formátu Excel podle dopředu stanovených kritérií (jméno autora, název knihy, místo a rok vydání, všechny provenienční a darovací přípisky, razítka a starší signatury).⁸

Signatura	Autor	Název	Místo vydání	Rok vydání	Provenienční přípisky; oblast
-----------	-------	-------	--------------	------------	-------------------------------

obrázek 1, Záhlaví katalogu⁹

Všechny záznamy posléze prošly korekturami a kontrolou za pomoci porovnávání se Souborným katalogem ČR, který je volně dostupný na webových stránkách Národní knihovny v Praze. Podle autorit byl rozepisována a doplňována jména autorů, nebo šlo o doplnění chybějícího názvu nebo roku vydání. Na hřbety knih studenti nalepili štítky s předtištěným nápisem *Knihovna České besedy Bela Crkva*, které podle Jaromíra Lindy vyrobila česká tiskárna Josefa Iroviče v Kruščici. Ručně pak byly popsány signaturami. Do knih k doplňování razítek ani signatur nedošlo.¹⁰

A/VII 1-103	B/VII 1-93	C/VII 1-81
A/VI 1-100	B/VI 1-91	C/VI 1-89
A/V 1-91	B/V 1-102	C/V 1-98
A/IV 1-96	B/IV 1-100	C/IV 1-86
A/III 1-114	B/III 1-101	C/III 1-77
A/II 1-95	B/II 1-105	C/II 1-96
A/I 1-96	B/I 1-111	C/I 1-84
D/I 50	prázdné	prázdné
D/II 185	prázdné	prázdné
XXXXXXXXXXXXXXXXXX	E/I 1-244	E/II 1-98
		XXXXXXXXXXXXXXXXXX

Přehled signatur: levá strana¹¹

⁸ Tamtéž.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Tamtéž.

G/IV 1-206	XXXXXXXXXXXXXXXXXX	H/IV 1-159
G/III 1-135	XXXXXXXXXXXXXXXXXX	H/III 1-159
G/II 1-123	XXXXXXXXXXXXXXXXXX	H/II 1-157
G/I 1-182	XXXXXXXXXXXXXXXXXX	H/I 1-132
I/I 1-119	K/I 1-78	L/I 1-35
nové učebnice bez sign.	K/II-1-65	prázdné
XXXXXXXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXXXXXXX	nové učebnice bez sign.

Přehled signatur: pravá strana ¹²

Řazení knih je zvoleno dle jejich formátu, za tímto krokem stála snaha ušetřit místo – vzhledem k digitální formě katalogu tým usoudil, že je jakoukoli knihu možné snadno dohledat pouhým příkazem *Ctrl + F*. Byla také snaha kompletaci vícesvazkových děl, což ale nebylo možné vždy realizovat vzhledem k tomu, že se katalogizace realizovala během dvou let (a tudíž ve dvou velkých skupinách). Navíc v druhém roce došlo k dalšímu nálezu. Byly nalezeny knihy na půdě, ve sklepě i v kůlně, a některé z těchto knih tvořily s některými již zkatalogizovanými knihami celek. Během zpracování bylo z katalogizace vyjmuto asi 300 kusů novodobých českých učebnic (používaných v 80.–90. letech), bylo po domluvě s vedením besedy rozhodnuto, že budou použity pro potřeby českého učitele, popřípadě pro rozdání dětem. Dále při samotné katalogizaci došlo k vytrídění cca 200 kusů různých torz knih a časopisů. Skartovány nebyly jen jednotlivé stránky, kde se dochovalo razítko, popřípadě provenienční přípisek. Tyto stránky byly později uloženy v archivu.¹³

1.2.2. Nález a osud archiválií

Během projektu katalogizace knihovny došlo k objevu archivních dokumentů. Část archiválií se nacházela v trezoru, který byl komisionálně otevřen. Další archiválie (podle Lindy často v dezolátním stavu) byly roztroušeny v regálech mezi knihami, ve sklepě nebo na půdě. Šlo o dvě rukopisné knihy se zápisy z období let 1933 až 1947. Záhadným způsobem se dokonce tyto knihy ocitly v České republice a Lindou zachráněny a vráceny zpět do archivu. Otevření trezoru bylo zaznamenáno zápisem ze dne 20. srpna roku 2010. Podepsáni jsou pod ním Štefan Klepáček a Josef Mareš, tehdejší předsedové Matice srbské a České besedy. Linda popisuje celou situaci takto:

V průběhu projektu pořádání knihovny České besedy v Belé Crkvi jsme byli členy Matice české a České besedy upozorněni na starý trezor, umístěný v kuchyni

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž.

Českého domu, ve kterém měly být uloženy blíže neurčené písemnosti vztahující se k působení Čechů v Belé Crkvi. Rovněž z rozhovorů s pamětníky vyplynulo, že by zde měla být uložena kniha schůzí nejstaršího českého spolku, vzhledem k tomu, že klíče se v minulosti ztratily a obsah trezoru byl nejméně 10 let nepřístupný, panovaly o dalším obsahu dohady. Protože ani intenzivní pátrání po klíčích mezi místními občany českého původu i představiteli místních českých sdružení nevedlo k jejich nalezení, rozhodli se jsme po schválení a za přítomnosti níže podepsaných představitelů Matice české a České besedy otevřít trezor vybroušením zadního dílu trezoru. Otevření provedl pan Josef Mareš.¹⁴

Neuspořádané archiválie tehdy se souhlasem funkcionářů České besedy Jaromír Linda převezl do Bělehradu k systematickému zpracování. Uspořádaný archiv pak byl vrácen zpět roku 2016.¹⁵

1.2.3. Dnešní stav knihovny a fondu

Současný stav knihovny je výsledkem relativně nepřehledného vývoje. Nikdo se však doposud tímto materiálem nezaobíral z historického ani literárně historického hlediska. Fascinující na tom je, že se jedná o unikátní svědectví o české kultuře dvacátých a dalších let 20. století a jejím zahraničním separátním vývoji. Současný stav knihovny i čtenářstva je tristní, knihovna je v podstatě nepřetržitě zamčená a téměř nikdo ji nevyužívá, Češi v Srbsku buď nevědí, že existuje, nebo česky vůbec nečtou. A pokud ano, vystačí si s českými texty na internetu¹⁶. Tomuto stavu nedokázal zamezit ani projekt katalogizace a šíření informací spolu se zpřístupněním knižního katalogu. Svůj podíl na současném stavu má jistě i složení knižního fondu.

¹⁴ Zázpis o otevření trezoru v prostorách Českého domu v Belé Crkvi dne 20. 8. 2010. Archiv České besedy Bela Crkva.

¹⁵ LINDA, Jaromír. *Místní a autorský katalog knihovny České Besedy v Belé Crkvi*. Bělehrad 2011. XIV + 246 str. Interní pomůcka České besedy Bela Crkva.

¹⁶ Toto přesvědčení vyplynulo ze setkání s několika zástupci českých spolků jak v Bělehradě, tak v Belé Crkvi.

2. Teoretická část

Výzkum besedy v Belé Crkvi vnesl do hry zcela přirozeně témata, která se střetávala v jediném konkrétním bodě – u případu českého etnika snažícího se resuscitovat vlastní etnickou identitu a kulturu. Bylo tedy nutné se zamyslet nad tematickými okruhy pro literární kulturu konkrétnějšími (*literatura, čtenářství, knihovnictví, spolkovost* atd.) i obecnějšími (*etnicita, nacionalismus* či *nacionalita*). Po prvním seznámením se s archiváliemi jsem se musel zorientovat mezi všemi těmito pojmy. Branou k teoretickým přístupům věnovaným etnicitě a nacionalismu se mi staly zejména dvě čítanky textů. *Teorie etnicity*, editovaná Markem Jakoubkem a *Pohledy na národ a nacionalismus*, editované Miroslavem Hrochem.

Teorie zprostředkované těmito výběry jsem si doplnil východisky i závěry dalších monografií. Řazení přístupů vychází z toho, jak ke mně jednotlivé teorie přicházely. Čtení a tím i vědění jsou totiž *kumulativní*.¹⁷ A záleží na tom, v jakém pořadí se k poznání dostáváme. Celá tato práce by se tak mohla stát odvyprávěním příběhu. Příběhu o tom, jak probíhalo moje bádání a o tom, jak vznikal tento text.¹⁸ Každý vypravěč se však dříve nebo později dostane k problematice fabule a syžetu. Tyto dva přístupy, tedy v podstatě oba spadající do kompoziční problematiky, (a vlastně vše, co jsem kdy přečetl, dozvěděl se, zapamatoval si i zapomněl) ovlivnily tento text snad více, než bych si přál nebo očekával.

¹⁷Jde o jednu z hlavních myšlenek Alberta Manguela, kterou uvedl svou knihu *Dějiny čtení*. Viz MANGUEL, Alberto. *Dějiny čtení*. Brno, 2007.

¹⁸ K této představě jsem se dostal pro změnu u Umberta Eca, když podobnou strategií obhájil svou disertační práci. V Ecově případě šlo však zcela předvídatelně o přístup připomínající detektivní zápletku. Viz ECO, Umberto. *Zpověď mladého romanopisce*. Praha, 2013.

2.1. Teorie etnicity

Přístupy k etnicitě se různí. Mezi jednotlivými definicemi a názory na věc lze snadno zabřednout do úplného relativismu. Spíše než k vlastním přesvědčením tak můžeme dojít ke konsensu či příklonění se k závěrům jednotlivých autorit sociálně-vědného diskursu. Můžeme revidovat dosavadní poznatky a měnit pohled na jednotlivé kategorie, popřípadě přinášet kategorie nové, nebo je možné hledat společné znaky všech přístupů a zaměřovat se na to, co funguje napříč všemi teoriemi. Thomas Hylland Eriksen tvrdí, že navzdory pluralitě názorů se všechna tato pojetí protínají v tom, že se etnicita zaobírá *klasifikací lidí a skupinovými vztahy*. V obecné rovině si pojem sice udržuje tón problémů menšin nebo rasových vztahů, v sociální antropologii ale odkazuje obecně na vztahy mezi skupinami. Tedy ať už se jedná o členy *vlastní* či *ty*, kteří jsou vnímáni jako *kulturně odlišní*.¹⁹

Sama *etnicita* je výraz zatížený hodnotícím hlediskem. Řecké *ethnos* v sobě ještě stále obsahuje výrazný podíl animality – odkazuje svým původním významem k obecné dichotomii *My versus Oni*. Slovo *ethnos* totiž působilo jako doplněk ke slovu *genos*, jímž starověcí Řekové v příbuzenském slova smyslu označovali sami sebe. Křesťané později slovo transformovali. Nejprve byl pojem využíván k označení „nekřesťanů“, odvozené *ethnikos* se potom stalo v řečtině Nového zákona téměř synonymem slova *barbaros*, a to se všemi konotacemi morálními, sociálními i jazykovými: „[B]arbaři byli ti, kdo hovořili nesrozumitelnými jazyky, toužili po civilizaci a nacházeli se za hranicemi smyslu, řádu a slušných způsobů.“²⁰

2.1.1. Problematika migrace

Etnicita vystupuje do popředí při vzájemném stýkání a potýkání se s *těmi druhými*, což představuje zejména otázku migrujících etnik. Schopnosti migrovat lidstvo využívá prakticky celou dobu, co na světě existuje. Podle Zdeňka Uherka je migrace účinnou *společenskou strategií*, kterou lze získat nové zdroje obživy nebo energií. Je způsobem, jak se vyrovnávat s nepřízní přírodních vlivů, může se stát způsobem řešení různých společenských konfliktů, nástrojem pro dosahování inovací, nebo pro udržení stávajících životních podmínek. I když jsou interkulturalismus nebo transkulturalismus vnímány a popisovány jako jevy

¹⁹ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha, 2012, s. 22.

²⁰ TONKINOVÁ, Elizabeth, Maryon MCDONALDOVÁ, Malcolm CHAPMAN. Etnicita. In JAKOUBEK, Marek, ed. *Teorie etnicity: čítanka textů*. Praha, 2016, s. 93; Originál: Elizabeth Tonkinová, Maryon McDonaldová, Malcolm Chapman (1989). Podkapitola „Ethnicity“ (str. 11-17) z: Introduction, in: E. Tonkin, M. McDonald, M. Chapman (eds.). *History and Ethnicity* (ASA Monographs), London: Routledge, str. 1-21.

globalizovaného světa, obdobné koncepty řešili Evropané při osídlování nových kontinentů, účastníci takzvané vnitřní migrace multietnických monarchií, nebo obyvatelé střední Evropy 19. století v jazykově i kulturně diverzifikovaných městských částech při procesu urbanizace a industrializace.²¹

2.1.2. *Etnicita a rasa*

Zřejmě největší potíží pojmu etnicita je v tom, že v podstatě nahrazuje slovo *rasa* (morálně i politicky zdiskreditované). Respektive se blíží významu slova *rasa bez biologie*. Jde o abstraktní substantivum, kterým disponujeme, jsme-li *etnickou skupinou* – odkazuje k tomu, co označuje adjektivum *etnický*.²²

Rasa a etnicita se mezi sebou potýkají relativně často. Zatímco rasa je nástrojem kategorizace druhých lidí, etnicita poukazuje ke skupinové sebe-identifikaci.²³ Eriksen zastává názor, že bychom rasu i etnicitu měli pojímat jako částečně se překrývající, příbuzné koncepty. Zatímco představy o kulturní jedinečnosti či sociální solidaritě jsou doménou etnicity, na otázky biologické (či spíše genetické) odlišnosti se zaměřuje rasové uvažování a jednání: „Řečeno stručně a jasně, k tomu, aby byli členové ‚rasy‘ ze strany ostatních vystaveni stejnému zacházení, nemusí sdílet specifické kulturní charakteristiky.“²⁴ Anthony Giddens k problematice rasy a etnicity zaujímá podobný postoj:

*[Z]atímco rasa mylně navozuje představu něčeho fixního a biologicky daného, koncept etnicity je ve svém významu čistě sociální. Etnicita odkazuje ke kulturním zvyklostem a postojům konkrétní skupiny lidí, jimiž se tato skupina odlišuje od ostatních.*²⁵

²¹ UHEREK, Zdeněk. *Češi v Bosně a Hercegovině: antropologické pohledy na společenský život české menšiny v zahraničí*. Praha, 2011s. 13-14.

²² Tamtéž, s. 95-97.

²³ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha, 2012, s. 24; Thomas Hylland Eriksen poukazuje na myšlenky Michaela Bantona a diskutuje s nimi tak, že na druhou stranu může etnicita existovat i bez konfrontace s představami o rase. Jako příklad uvádí USA, kde si kupříkladu osoby evropského původu udržují svoji identitu jako Němci, Poláci apod., aniž by předpokládali jakýkoli genetický determinismus. Příklad Bosny zase poukazuje na etnicitu produkovanou vyznáním (muslimští Bosňáci, katoličtí Chorvaté a pravoslavní Srbové), viz ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha, 2012, s. 26 a 32.

²⁴ Tamtéž, s. 27.

²⁵ GIDDENS, Anthony a SUTTON, Philip W., ed. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013, s. 582.

2.1.3. „My a Oni“ versus „My a Vy“

Eriksen vysvětluje, že etnicita nevzniká v důsledku izolace ale naopak kontaktu.²⁶ Nejzákladnější složkou etnicity je pro něj aplikování systematické odlišnosti mezi *námi* a *těmi druhými*.²⁷ Etnicita je tedy aspektem vztahu, nejedná se o žádné kulturní vlastnictví dané skupiny. Jde o sociální vztahy mezi osobami, které se samy předpokládají za odlišné od osob z jiných skupin a o potřeby těchto skupin vstupovat do vzájemného kontaktu²⁸, jak sám při jiné příležitosti upřesňuje: „*Zdá se, že etnicita se objeví ve chvíli, kdy dvě společnosti vstoupí do kontaktu (ve zpětném pohledu můžeme patrně dodat: v tomto momentu se etnicita objeví přinejmenším v očích pozorovatele)*.“²⁹

Etnické skupiny jsou samostatnými jednotkami, které jsou si však vědomy členů jiných etnických skupin (a z toho pramenící povědomí či přesvědčení o odlišnosti jednotlivých skupin). Tímto kontaktem se podle Eriksena v jistém smyslu samy utvářejí: „*Skupinové identity nemohou být nikdy definovány bez vztahu k tomu, čím nejsou – jinými slovy, bez vztahu k ne-členům skupiny*.“³⁰ Etnicita se objeví a začne projevovat pouze tehdy, když spolu dvě skupiny udržují alespoň minimální vztah – pokud jsou přesvědčeny, že *ti druzí* jsou kulturně odlišní.³¹ Toto rozlišování je v podstatě aplikací systematického třídění a rozlišování mezi *insidery* a *outsidery*; rozlišování na *My* a *Oni*: „*Etnicita nemůže existovat tam, kde se toto pravidlo nevyskytuje, předpokládá totiž institucionalizovaný vztah mezi jasně vymezenými kategoriemi, jejichž členové se navzájem považují za kulturně odlišné*.“³²

Parafráze myšlenky Michaela Moermana, kterou shrnul Thomas Hylland Eriksen³³ by mohla znít: Čech je Čechem díky schopnosti nazývat se Čechem a věřit tomu a díky schopnosti jednat způsobem, jímž potvrzuje své češství. Dichotomizace *My* versus *Oni* poukazuje na vymezování se. Cítíme za ní absenci dialogu (jde nám o to, co si myslíme *o těch*

²⁶ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha, 2012, s. 70.

²⁷ ERIKSEN, Thomas Hylland. Epistemologický status konceptu etnicity. In JAKOUBEK, Marek, ed. *Teorie etnicity: čítanka textů*. Praha, 2016, s. 110; Příspěvek pronesený na konferenci „The Anthropology of Ethnicity“, pořádané v prosinci 1993 v Amsterdamu.

²⁸ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha, 2012, s. 37 a 68.

²⁹ ERIKSEN, Thomas Hylland. Epistemologický status konceptu etnicity. In JAKOUBEK, Marek, ed. *Teorie etnicity: čítanka textů*. Praha, 2016, s. 111

³⁰ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha, 2012, s. 33–34.

³¹ Tamtéž, s. 36 nebo také viz GIDDENS, Anthony a SUTTON, Philip W., ed. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013, s. 582: „*Příslušníci dané etnické skupiny sami sebe nazírají jako kulturně odlišné od jiných skupin a zpětně jsou těmito skupinami jako odlišní vnímáni*.“

³² ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha, 2012, s. 45; Identický úryvek textu také viz HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha, 2009, s. 58.

³³ MOERMAN, Michael. In ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha, 2012, s. 35; Originál: Moerman, Michael (1965) 'Who are the Lue? Ethnic identification in a complex civilization'. *American Anthropologist*, vol. 67: 1215–1229.

druhých), zatímco komplementarizace *My* versus *Vy* v sobě obsahuje vzájemné uznání (zde je patrná přítomnost dialogu – od *těch druhých* se lišíme, zároveň se s nimi navzájem uznáváme jako rovnocenné kategorie).³⁴

2.1.4. Definování vnitřní a vnější

Tento druh definování můžeme nazvat definováním *vnitřním* a *vnějším*. U *vnitřního definování* jednotliví aktéři deklarují, jak vymezují svoji identitu nebo podstatu – a to před členy vlastní skupiny i členy skupin jiných. *Vnější definování* zahrnuje procesy zaměřené na *ty druhé*. Jedna osoba nebo skupina osob definují druhé. Někdy dochází ke konsenzu a bývá tato definice potvrzením definice vnitřní (*sebedefinice těch druhých*).³⁵

Miroslav Hroch poukazuje na konkrétní historický příklad z multietnického prostředí habsburské říše, tedy i českého a srbského. Pro Čechy i Srby byl kupříkladu modelovým zástupcem opozitní skupiny rakouský byrokrat z řad nepřátelského německého národa. Obraz národního nepřítele však procházel i transformací, například v Uhrách (konkrétně v Srbsku, Rumunsku, Chorvatsku i na Slovensku) šlo o dopad aktu, kdy uherská šlechta přijala maďarskou národní identitu.³⁶

2.1.5. Etnická skupina

Na problematiku etnicity navazuje přímo definování *etnické skupiny*. Podle Fredrika Bartha je tento termín obecně chápán jako označení populace:

1. *kteřá je do značné míry schopna biologické sebereprodukce*
2. *kteřá sdílí základní kulturní hodnoty, uskutečňují se ve zjevné jednotě kulturních forem*
3. *kteřá vytváří prostor pro komunikaci a interakci*
4. *jejíž příslušníci se chápou a jsou ostatními chápáni jako kategorie odlišitelná od jiných kategorií stejného řádu*³⁷

³⁴ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha, 2012, s. 59.

³⁵ JENKINS, Richard. Rekonceptualizace etnicity: Identita, kategorizace a moc. In JAKOUBEK, Marek, ed. *Teorie etnicity: čítanka textů*. Praha, 2016, s. 385-386; Originál: Richard Jenkins (1994). „Rethinking Ethnicity: Identity, Categorization and Power,“ *Ethnic and Racional Studies*, Vol. 17, No. 2 (April), str. 197-223. © Routledge.

³⁶ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha, 2009, s. 58.

³⁷ BARTH, Frederik Etnické skupiny a hranice. In JAKOUBEK, Marek, ed. *Teorie etnicity: čítanka textů*. Praha, 2016, s. 207; Originál: Fredrik Barth (1969). „Introduction.“ In: F. Barth, ed. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Differences*. Bergen: Universitetsforlaget and Boston: Little, Brown & Co.,

Podle Anthony D. Smithe je etnická skupina formou kulturní kolektivity – klade se v ní důraz na *historickou paměť, mýty o původu a rozpoznávání na základě kulturních rozdílů* (jmenovitě například náboženství, zvyků, jazyka a institucí). Jde tedy o kolektivity „historické“ jednak pro nezbytnou potřebu historické paměti k jejich trvání a jednak tím, že se každá etnická skupina stává produktem „*specifických historických sil, a je tedy vystavena historické změně a možnosti rozpadu*“.³⁸

2.1.6. Etnické kategorie a etnická společenství

Smith rozlišuje mezi *etnickými kategoriemi* a *etnickými společenstvími*. *Etnické kategorie* jsou alespoň některými lidmi zvenčí pokládány za „*oddělená kulturní či historická seskupení*“. Atributy *etnických společenství* pak jsou:

1. *vlastní kolektivní jméno*
2. *mýtus o společném původu*
3. *sdílená historická paměť*
4. *jeden či více odlišujících prvků společné kultury*
5. *spojení s určitou „vlastí“*
6. *pocit solidarity s významnými částmi populace*³⁹

Představa našich kořenů je pro vymezení toho „kdo jsme“ stěžejní.⁴⁰ Je třeba (z historického, subjektivního i symbolického hlediska) „*zrekonstruovat představu kolektivní kulturní identity*“.⁴¹

2.1.7. Etnická menšina

Eriksen definuje etnickou menšinu jednoduše jako politicky nedominantní „*skupinu, která je početně menší než zbytek populace ve společnosti*“, a je tedy „*reprodukována jakožto etnická kategorie*“⁴²

Sociologie však oproti tomu pracuje s termínem menšina jako s pojmem odkazujícím na *podřízené postavení* ve společnosti, nejde tedy o její *početní zastoupení*. Je totiž známo

str. 9-38.

³⁸ SMITH, Anthony D. Etnický základ národní identity. in HROCH, Miroslav, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha, 2003, s. 271-272; Přeloženo z anglického originálu National Identity. Penguin Books, London 1991, kap. 2, s. 19-42.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha, 2012., s. 273.

⁴¹ Tamtéž, s. 276.

⁴² Tamtéž, s. 199.

mnoho případů, kdy je menšina, co se do počtu týká vlastně početní většinou.⁴³ V tomto konkrétním případě jsou zohledněna obě hlediska. Češi v Belé Crkvi byli sice v poměrné výhodě oproti neslovanským menšinám, i tak šlo o minoritu se všemi svými důsledky.

Přistěhovalecké skupiny se od domorodé populace liší v několika ohledech. Eriksen uvádí, že v hostitelských zemích často nemají občanství a ve svých domovských státech často přísluší k většině. Musíme počítat i s tím, že jsou v mnoha případech emigranti v cizině pouze dočasně. V případech pracovní migrace jde o snahu integrace úplné, protože pracovní migranti svou práci v nové zemi často teprve hledají.⁴⁴

2.1.8. Etnické anomálie

Etnické anomálie popisuje Eriksen tak, že lze být buď „*jak, tak*“ nebo „*ani-ani*“. To znamená, že v případě Čechů narozených v tak složité politicko-geografické perspektivě, jakou představuje jižní habsburská monarchie, která přes uherskou etapu přechází v srbskou část Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (budoucí Jugoslávie), se vyskytne anomálie *ani-Rakušan, ani-Maďar, jak Čech, tak Srb*. Eriksen sám potvrzuje, že typickou „anomální“ etnickou kategorií, v Evropě zejména, tvoří druhá nebo třetí generace, respektive děti a vnoučata přistěhovalců.⁴⁵

2.1.9. Identita a kultura

Identita a kultura jsou základními stavebními kameny etnicity. Napomáhají jednotlivcům i skupinám vypořádat se s potížemi etnických hranic a významů. Joan Nagelová zastává názor, že etnicitu rozumíme nejlépe, pokud ji chápeme jako „*dynamický a neustále se proměňující aspekt individuální identity a skupinové organizace*“. Proces utváření identity i kultury tak vyplývá jak z *nadindividuální struktury*, tak z *individuálních* důvodů (pohnutek a rozhodnutí). Jde o dialektický vztah mezi etnickými skupinami a širší společností. Etnicita je podle ní *produktem jednání* etnických skupin, které usilují o vlastní sebe-definování a vlastní kulturu i *výtvorem* vnějších sociálních, ekonomických a politických procesů.⁴⁶

Druhá nebo třetí generace přistěhovalců žijí v evropských městech ve dvou kulturách,

43 GIDDENS, Anthony a SUTTON, Philip W., ed. *Sociologie*. Praha, 2013, s. 584.

44 ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha, 2012, s. 213.

45 Tamtéž, s. 109.

46 NAGELOVÁ, Joane. Konstruování identity. Utváření a přetváření etnické identity a kultury. In JAKOUBEK, Marek, ed. *Teorie etnicity: čítanka textů*. Praha, 2016, s. 415; Originál: Joane Nagelová (1994). „Constructing Ethnicity: Creating and Recreating Ethnic Identity and Culture,“ *Social Problems*, Vol. 41, str. 152-176.

kvůli čemuž zažívají problémy s vlastní identitou. Nemusí jít nutně o ne-evropské imigranty, důležité je, aby přistěhovalci byli vnímáni jako významně kulturně odlišní. V případě etnických anomálií jde i o problémy spojené s tím, že se přestěhovalci nevměstnají do převládajících kategorií sociální klasifikace.⁴⁷ Češi si do Banátu přinesli svoji kulturu a hodnoty, které si za pomoci spolkové činnosti chtěli obnovit. Tato snaha sama je důkazem, že se čeští krajané sami za kulturně odlišné považovali.

2.1.10. Role minulosti a přítomnosti

Definování sebe i druhých je vázáno na udílení smyslu vlastním dějinám – často za pomoci narativu. Lidé „*používají minulost k tomu, aby udíleli smysl přítomnosti.*“⁴⁸ Hraje však roli to, jakým způsobem to provádějí. Pro etnickou identitu jsou často rozhodující představy sdíleného původu. Tyto ideologie se snaží ospravedlňovat, udržovat nebo posilovat danou etnicitu i díky interpretaci dějin.⁴⁹

2.1.11. Konstruktivistický model etnicity

Konstruktivistický přístup k etnicitě tvrdí, že atributy etnické identity (*původ* nebo *obsah a forma* procesu etnického vymezení) vycházejí z individuálních i skupinových kreativních rozhodnutí. A to ať už se jedná o vymezení vlastní nebo těch druhých. Jde o to, že etnikum i jednotlivci potřebují ke konstrukci etnicity příslušné materiály. Mezi ty nejdůležitější patří *jazyk, náboženství, zvyky a tradice, fyzický vzhled, popřípadě rodinný nebo místní původ.*⁵⁰

A právě díky identitě a kultuře, natolik zásadním elementům utváření etnicity, konstruujeme své etnické hranice a utváříme smysl vlastní etnicity. Takové utváření a přetváření etnicity vyžaduje situace, při kterých různé skupiny prosazují vlastní (odlišné) představy o etnické skladbě společnosti. Jde v podstatě o souboj o to, jaké výhody či nevýhody bude přinášet daná konkrétní etnická příslušnost. Můžeme zde mluvit i o specifické *symbolické etnicitě*, kdy rozpoznáváme nostalgickou věrnost kultuře imigrantské generace nebo kultuře země původu.⁵¹ Češi v Belé Crkvi dodnes například tančí české tradiční tance,

⁴⁷ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha, 2012, s. 222-223.

⁴⁸ Tamtéž, s. 104.

⁴⁹ Tamtéž, s. 104–105; Nacionalisté například využívají minulost k tomu, aby měnili přítomnost, viz KEDOURIE, Elie. Nacionalismus. In HROCH, Miroslav, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha, 2003, s. 105.

⁵⁰ NAGELOVÁ, Joane. Konstruování identity. Utváření a přetváření etnické identity a kultury in JAKOUBEK, Marek, ed. *Teorie etnicity: čítanka textů*. Praha, 2016, s. 416.

⁵¹ Tamtéž, s. 417-418.

jazyk a literární kulturu však mezi své utváření etnicity bezvýhradně nezahrnují. „*Jak je možné, že se lidé hlásí k etnické identitě, a zároveň jednají zcela bez ohledu na etnické hranice?*“⁵² ptá se Nagelová a dochází k závěru, že jsou etnické hranice pouze dočasné. Vznikají a zase zanikají.⁵³

2.1.12. Metody konstruování kultury

Každá etnická skupina si vlastní kulturu utváří jinak. Ať už jde o *rekonstrukci* historické kultury či o *konstrukci* kultury nové. Mezi metody rekonstrukce spadají obrození a obnova různých historických kulturních praktik, nebo i resuscitace zaniklých institucí. Nové kulturní konstrukce podle Nagelové „*spočívají v revizi současné kultury a v inovacích, tedy ve vytváření nových kulturních forem.*“⁵⁴ Kulturní obnovy lze dosáhnout pouze, pokud se podaří odhalit a zavést znovu pozapomenuté kulturní formy. To znamená zmodernizovat je a opět začlenit do stávající kultury. Jak Nagelová upozorňuje, týkají se často první změny přístupu k jazyku. Mateřský jazyk přistěhovalců nebo nativních etnických skupin ztrácí na aktuálnosti, až v mnohých případech mizí zcela v zapomnění. Centrem pozornosti a snah o kulturní rekonstrukci se pak často stávají snahy o revitalizaci mateřštiny.⁵⁵

Eric Hobsbawm upozorňuje na fakt, že proto, aby etnické či národní repertoáry byly při konstruování identit dostatečně naplněny, dochází i k tomu, co pojmenovává jako *vynalézání tradice*. To znamená, že se etnika pouští kromě rekonstruování i do konstruování *rituálů, praktik, přesvědčení, zvyků a jiných kulturních nástrojů*. Což ve svém důsledku:

1. *buduje nebo symbolizuje společenskou soudržnost nebo skupinové členství*
2. *buduje nebo legitimizuje instituce, statuty a vztahy k autoritám*
3. *socializuje nebo vštěpuje přesvědčení, hodnoty nebo způsob jednání*⁵⁶

Tento typ konstruování etnické identity se překrývá s přístupy, které předkládají i teorie nacionalismu a utváření národní identity. Stejně tak, jako se k oběma formám identity vztahuje problematika místa.

⁵² Tamtéž, s. 419.

⁵³ Tamtéž, s. 430.

⁵⁴ Tamtéž, s. 432.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Hobsbawmovu myšlenku předkládá ve svém textu Joan Nagelová. Viz NAGELOVÁ, Joane. Konstruování identity. Utváření a přetváření etnické identity a kultury. In JAKOUBEK, Marek, ed. *Teorie etnicity: čítanka textů*. Praha, 2016, s. 433-434. Originál: Hobsbawm, E. 1983. „Introduction: Inventing Traditions.“ Pp. 1-14 in E. Hobsbawm, T. Ranger (eds.). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.

2.1.13. Místo jako vymezení etnicity

Ačkoli jsou známy i etnické vazby u geograficky rozptýlených skupin, nejsilnější je vliv etnicity vždy mezi členy, kteří patří do etnické skupiny soustředěné v jediném místě. U etnických vazeb totiž hraje roli vliv dostupnost (blízkost) *významných druhých* (například babičky nebo jiní členové cítící ke komunitě závazek a odpovědnost). Na komunitě je totiž člověk v různých etapách svého života, někdy více a někdy méně, závislý. Například když hledá práci, pokud se mu narodí dítě, nebo když potřebuje ve stáří či nemoci péči. V takových situacích mohou pomoci sousedé, přátelé či instituce – pokud jde navíc o příslušníky stejné etnické skupiny, je u nich „větší pravděpodobnost etnického chování a identifikace s etnickým původem.“⁵⁷ Problematiku, kde končí otázky etnicity a začínají otázky národnostní, vysvětluje Abner Cohen takto:

*Termín etnicita by byl zbytečný, kdyby byl jeho význam rozšířen až do té míry, že by označoval kulturní difference mezi izolovanými společnostmi, autonomními regiony nebo nezávislými celky populací, jako jsou například národy v rámci svých státních hranic. Rozdíly mezi Číňany a Indy posuzované v rámci jejich vlastních zemí jsou otázkou národnostní, nikoliv etnickou. Ovšem jestliže skupiny čínských a indických imigrantů interagují v cizí zemi jakožto Číňané a Indové, můžeme o nich hovořit jako o etnických skupinách. Etnicita je v podstatě formou interakce mezi kulturními skupinami jednajícími v rámci sdílených sociálních kontextů.*⁵⁸

Pokud tento příklad překloupíme do multietnického prostředí habsburské monarchie, pochopíme situaci, která vznikla (nejen) v evropském prostoru po první světové válce. Situace banátských Čechů ale pravděpodobně nebyla o mnoho rozdílná od situace uvnitř nově vzniklého československého soustátí. Nicméně podle tohoto modelu by Češi žijící v Československu řešili otázky národnostní, zatímco ti žijící v srbské Belé Crkvi otázky etnické. Takto nastavený úhel pohledu odhaluje etnicitu jako kategorii daleko více deskriptivní a konstruovanou než žitou (ačkoli jsme si právě prokázali reálné dopady etnicity na každodenní společenské strategie). Úvahy o střetávání se etnické identity s identitou národní nás přivádí k dalším dvěma spojitým pojmům, k *národu* a *nacionalismu*.

⁵⁷ Jak se rodí etnicita: Revize a reformulace in JAKOUBEK, Marek, ed. *Teorie etnicity: čítanka textů*. Praha, 2016, s. 277; Originál: Wiliam L. Yancey, Eugene P. Ericksen, Richard N. Juliani (1976). „Emergent Ethnicity: A Review and Reformulation,“ *American Sociological Review*, Vol. 41, No. 3, str. 391-403.

⁵⁸ COHEN, Abner. Lekce z etnicity. In JAKOUBEK, Marek, ed. *Teorie etnicity: čítanka textů*. Praha, 2016, s. 119-132; Originál: Abner Cohen (1974). „Introduction: The Lesson of Ethnicity,“ in: A. Cohen, ed. *Urban Ethnicity*. London: Tavistock, str. ix-xxiv.

2.2. Teorie nacionalismu

2.2.1. Národ

„Podstatou národa je, aby všichni sdíleli mnohé a také aby všichni leccos zapomněli.“⁵⁹

Tato Renanova⁶⁰ glosa provází uvažování o národu a nacionalismu už od konce devatenáctého století. Renan definoval *národ* jakožto duchovní princip, který vzešel ze *spletitých peripetií* historie, národ je podle něj *duchovním společenstvím*, nikoli skupinou, kterou „svázala půda“. Národ nazývá duší (duchovním principem), a tato duše je podle něj utvářena jak minulostí, tak přítomností. V minulosti je ukotveno *společné vlastnictví bohatých vzpomínek*, v přítomnosti se odehrává *nynější souhlas, přání žít spolu i vůle navázat na společně přijaté dědictví*.⁶¹ Národy připisuje Renan dlouhodobým snahám a úsilí naší minulosti. Zde se opět objevuje potřeba skupin operovat s minulostí a přítomností pro udílení vlastního smyslu a pro utváření identit.

Otto Bauer zhruba o pětadvacet let později definuje národ jako *společenství lidí, kteří sdílejí stejný osud*. Národ podle něj nevytváří *stejnorodost osudu*, ale pouze *společné prožívání a trpění osudu*.⁶² Dokonce popsal celou řadu prvků, které národ konstituují. Jsou jimi podle něj *společné území, společný původ, společný jazyk, společné mravy a zvyky, společné zážitky, společná dějinná minulost a společné zákony a společné náboženství*.⁶³ Národ je tedy ucelenou skupinou lidí, kteří jsou si vědomi své sounáležitosti i své odlišnosti od ostatních národů.⁶⁴ Jak blízké pojetí etnicitě, *národ* a *etnikum* jsou, zdá se, jen dva pohledy

⁵⁹ RENAN, Ernest. Co je to národ? In HROCH, Miroslav, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha, 2003, s. 27-28; Přeloženo z francouzského originálu *Qu'est-ce qu'une nation?* Takto nazvanou přednášku přednesl E. Renan 11. března 1882 na Sorbonně. Text přednášky byl publikován v týdeníku Francouzské vědecké společnosti (Association scientifique de France) 26. března 1882 a od té doby vyšel v řadě reedic v podobě samostatné brožury, jakož i v sebraných spisech E. Renana v nakladatelství Calmann-Lévy. Tuto Renanovu myšlenku si neodpustil uvést ani Benedict Anderson ve své knize představy společenství: „Podstatou národa je to, že všichni jednotlivci musí mít hodně společného a je rovněž nutné, aby toho všichni spoustu zapomněli.“ Viz ANDERSON, Benedict R. O'G. *Představy společenství: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. 2008, s. 22.

⁶⁰ Ernest Renan byl filosof, historik a spisovatel druhé poloviny devatenáctého století. Ottův slovník naučný mu věnoval celé dvě strany 21. svazku. Viz *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. V Praze: J. Otto, 1888-1909. sv. 21, s. 547-549.

⁶¹ RENAN, Ernest. Co je to národ? In HROCH, Miroslav, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha, 2003, s. 27-28, s. 33.

⁶² BAUER, Otto. Národnostní otázka a sociální demokracie. in HROCH, Miroslav, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha, 2003, s. 37; Přeloženo z německého originálu *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie*. Wien, Verlag der Wiener Volksbuchhandlung Ignaz Brand 1907, § 10 a § 11. Copyright © 1907 Otto Bauer – dědicové.

⁶³ Tamtéž, s. 42.

⁶⁴ Tamtéž, s. 44.

na totéž.

2.2.2. Nacionalismus

Eriksen na nacionalismus nazírá stejně jako na etnickou ideologii, v obou případech jde podle něj o zdůrazňování *kulturní spřízněnosti* vlastních členů. Tím je vystavěna hranice ostatním, kteří se ocitají vně. Z definice nacionalismu je jeho distinktivním znakem *vztah ke státu*. Nacionalista věří tomu, že kulturní hranice se překrývají s hranicemi státu. Eriksen poukazuje kromě společných bodů etnicity a nacionalismu i na rozdíly v jejich pojetích. Jde o to, že etnické skupiny ve většinovém případě, i když požadují kulturní práva a uznání, netrvají na nutnosti přebrat vládu nad státem – jejich kulturní hranice se s hranicemi státu překrývat nemusí.⁶⁵

2.2.3. Národní identita

Miroslav Hroch se v teorii nacionalismu a dějin národů nejvíce kloní k pojmu *národní identita*, který se podle jeho slov výrazně uplatnil v praxi zejména díky Anthony Smithovi a Bernardu Giesenovi. Za výhodu pojmu považuje okolnost, že národní identita je pouze jednou z mnoha identit. Tyto identity mohou být mezi sebou vzájemně kombinovány a jedna identita nevyklučuje identitu druhou. Například identita regionální se nevyklučuje s identitou etnickou. Někteří autoři podle Hrocha navrhují národní identitu rozlišovat jako *prosté vědomí sounáležitosti s národem*. Identifikování se s ním pak jako *výraz aktivního angažovaného postoje* vůči národu. Termín identita navíc podle Hrocha není emocionálně zatížen.⁶⁶

2.2.4. Obecný model analýzy kolektivní identity

Nesmíme zapomenout na to, že kolektivní identita není přirozeně vytvářená, že jde o sociální konstrukt. Produkuje ji sociální konstruování hranic. Hranic, které *odlišují a oddělují procesy interakce a sociálních vztahů* tím, že ustavují pomezí *uvnitř* a *vně*, definují rozdíly mezi *cizinci* a *bližními*, stanovují *příbuzenské vztahy*, určují, kdo je *přítel* a kdo *nepřítel*, co je *kultura* a co *příroda*, kde končí *pověra* a kde začíná *osvícenství*, nebo jakým způsobem lze odlišit *civilizaci* od *barbarství*. Konstruování hranic a vymezení sfér pracuje se symbolickými kódy rozlišování. Ty nám umožňují rozpoznávat ve zmatku a proměnlivosti světa vše, co se odlišuje. Problém je, že vztahujeme-li se ke skutečnosti skrze tento

⁶⁵ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha, 2012, s. 28.

⁶⁶ HROCH, Miroslav. Úvodem k čítance textů o nacionalismu. In HROCH, Miroslav, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha, 2003, s. 20-21.

kategoriální rámec, vystávají před námi zdůrazněné dichotomické rozdíly.⁶⁷

Dichotomizace je v reálném světě velmi nepřesný a většinou ne zcela platný přístup myšlení. Chápu to tak, že žijeme ve složitém světě. Proto je velmi příjemné pociťovat, že tomuto světu kolem rozumíme. Složitost se snažíme obsáhnout jednotlivými pojmy a kategoriemi, které mezi sebou mají přehledné a jasné vazby i vztahy. Něco je malé, něco velké. Někdo je mladý, jiný starý, někdo muž a někdo zase žena. Dichotomie je princip, který je hraniční, říká buď – anebo, což odpovídá bez výhrad zřejmě pouze dvojkové soustavě nebo výrokové logice, kde existují pouze jedničky nebo nuly, pravdy nebo nepravdy – a nic mezi tím. Dokonce ani ty nejhluběji zakořeněné dichotomie nemusí platit zcela bez výhrad. Kupříkladu pojmy den a noc mají mezi sebou plynulý přechod smrákání a rozednívání, mokro se pozvolna vysouší a sucho vlhne, narození a smrt jsou pouze hraničními body celého lidského života. Pokud něco pojmenujeme odlišně, děláme tak na základě skutečné odlišnosti. Červeň je jiná barva než lila. Čtverec se svým tvarem odlišuje od kruhu. Zima je jiným stavem než horko. Žena není mužem a muž není ženou. Týká-li se rozlišování nás samotných, zapomínáme na to, že barev je zřejmě nekonečné množství, stejně tak jako geometrických tvarů a stupňů na teplotní škále. Jak potom můžeme člověka dělit na skupiny? Jak můžeme lidi uvěznit do vzájemně neslučitelných množin?

Bližší prozkoumání může snadno odhalit, že přinejmenším v západním způsobu myšlení jsou zakořeněné dichotomické dimenze rozšířeny trichotomiemi. To, co je uvnitř a to, co je vně, je přítomná hranice. Na pomezí levé a pravé strany leží střed. Mezi budoucností a minulostí je přítomnost. Dokonce i mezi Boha a svět se dostal lidský subjekt.⁶⁸ A protože je centrem všeho uvažování o kolektivní identitě rozdělení a rozlišování (mezi námi a těmi druhými, respektive dělení na *My* a *Oni* popřípadě na *My* a *Vy*), mělo by být toto konstitutivní rozlišování podepřeno jinými základními myšlenkami a uvedeno s nimi do souvislostí.⁶⁹

⁶⁷ EISENSTADT, Shmuel Noah; GIESEN, Bernhard. Konstrukce kolektivní identity. in HROCH, Miroslav, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha, 2003, s. 363-364; Přeloženo z anglického originálu „The construction of collective identity“ v *Archives Européennes de sociologie*, XXXVI, 1995, s. 72-84.

⁶⁸ Tamtéž, s. 364-365. Dle autorů studie viz například C. Lévi-Strauss, „Gibt es dualistische Organisationen?“, v C. Lévi-Strauss, *Strukturelle Anthropologie I*, Frankfurt/M., 1971, s. 148-180 (franc. orig. 1958); G. Spencer-Brown, *Laws of form*, New York, 1979; C. S. Pierce, „Phänomen und Logik der Zeichen“, red. a přel. H. Pape, Frankfurt/M., 1983; G. Dumézil, „L'idéologie tripartite des Indo-Européens, *Collection Latomus*, r. XXXI, Bruxelles, 1958; B. Giesen, *Die Intellektuellen und die Nation*, Frankfurt/M., 1993.

⁶⁹ Tamtéž, s. 365-366; Dle autorů studie viz například J. Kristeva, *Fremde sind wir uns selbst*, Frankfurt/M., 1990 (franc. orig. 1988).

2.2.5. *Vlast*

Pro občanský kód jsou velmi důležité obřady, které slouží k udržení a posilování historické paměti. Symbolizují totiž kontinuitu každodennosti – tradicemi připomínajícími osoby, místa nebo události.⁷⁰

Důležitým atributem národa a nacionalismu je existence či absence vlasti. *Získání pevné územní základny* je pravděpodobně prvním předpokladem vzniku národa. Národy můžeme rozdělit na *kulturní* a *státní*. Základem kulturních národů je společně utvářená *kultura*, základ národů státních tvoří jakožto sjednocující prvek zejména *politické dějiny* spolu s *ústavou*. Společný jazyk a společná literatura, nebo společné náboženství jsou stěžejní pro kulturní bohatství národa, utvářejí kulturu a soudržnost kulturního národa. Může se stát, že stát teprve zpětně buduje společnou řeč. Častější však jsou ty případy, kdy společný jazyk a literatura podpořily nebo přímo daly do pohybu vznik státní pospolitosti a politických vlivů. Přesně odlišovat kulturní národ od národu státního nelze. Většinou nejde určit, co jej drží pohromadě více – z toho důvodu nemůžeme vydefinovat a oddělit čistě kulturní nebo čistě státní národy. Když neexistuje způsob, jakým to udělat zevnitř, nemůžeme je roztrždit ani zvnějšku.⁷¹

Nejde ale jen o prostou existenci vlasti, záleží samozřejmě i na přesné geografické poloze, spolu se sociální strukturou, duchovními tradicemi a kulturní historií určují, jaká forma nacionalismu se bude ve společnosti prosazovat. Chápu přesto situaci nacionalismu tak, že jeho hlavním programem je odedávna vznik takových států, u nichž se hranice shodují s hranicemi etnickými či lingvistickými.⁷²

2.2.6. *Spisovný jazyk a literatura*

Dnes je zřejmě tím nejběžnějším faktickým kritériem národnosti jazyk.⁷³ Jde o logickou reciprocitu. S blízkými lidmi si vytváříme společnou řeč. A s lidmi, se kterými mám

⁷⁰ Tamtéž, s. 368.

⁷¹ MEINECKE, Friedrich. Obecně o národu, národním státu a světaobčanství. in HROCH, Miroslav, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha, 2003, s. 47-48; Přeloženo z německého originálu *Weltbürgentum und Nationalstaat*. R. Oldenbourg Verlag, München 1962, kap. 1, s. 9-22. Copyright © R. Oldenbourg Verlag, München 1962. První vydání München 1908 (R. Oldenbourg Verlag). Vydáno se svolením Oldenbourg Wissenschaftsverlag.

⁷² KOHN, Hans. Nacionalismus. In HROCH, Miroslav, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha, 2003, s. 87-88; Přeloženo z anglického originálu *Nationalism* v *International Encyclopaedia of the Social Sciences*, sv. 11, s. 63-69. The Macmillan & The Free Press, USA 1968.

⁷³ KEDOURIE, Elie. Nacionalismus in HROCH, Miroslav, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha, 2003, s. 115; Přeloženo z anglického originálu *Nationalism* (4. rouš. vyd.). Blackwell Publishers, Oxford a Cambridge, Mass. 1993, kap. 1 a 5, s 1, 56-86 (výběr).

společnou řeč, si můžu být blíž. Vztah a sounáležitost jsou podmíněny společným jazykem. Otto Bauer dává za příklad vztah Čechů s Němci, kteří i přes společné dějiny v žádném případě neutvořili jeden národ. Různost jednotlivých kultur je podložena jazykovou bariérou. Češi a Němci se tak stali dvěma samostatnými a ostře oddělenými národy.⁷⁴

Jazyk tedy hraje stěžejní úlohu. Pro mnoho nacionalistických hnutí byla nejdůležitější záležitostí vernakularizace. Sdílený jazyk může být podle Eriksena *mocným symbolem kulturní jednoty i vhodným nástrojem pro správu národního státu*. Silou, která postupně zformuje národ z různorodých jedinců v existující národní stát, je kromě *utváření národního trhu s pracovními smlouvami, povinné školní docházky zejména standardizace jazyka*.⁷⁵

2.2.7. *Národní osobnost a národní tělo*

Problematikou národního těla se ve své práci příliš věnovat nehodlám, nicméně je pravděpodobné, že v současnosti udržuje povědomí původu a etnickou i národní identitu Čechů právě tradice spjatá s českými národními tanci. Prezentace osoby národa je podle Étiennea Balibara zpětně vytvářenou iluzí, poukazuje ale zároveň na moc institucionalizace. Jde v podstatě hned o dvojí iluzi – jednak jsou příslušníci národa přesvědčeni, že generace obměňující se na jednom území po staletí a nesoucí stále přibližně stejné označení si mezi sebou předávají jistou neměnnou podstatu – jednak neustále sdílejí přesvědčení, že tradovaný dějinný vývoj (který je v podstatě jen řadou událostí vybraných tak, aby utvářely příběh, jehož jsou účastníci sami jeho přirozeným vyústěním) byl vývojem jediným možným a osudovým. Balibar dodává: „*Plán a osud – oba pojmy jsou symetrickými podobami iluze o národní identitě*.“⁷⁶

2.2.8. *Představy společenství*

Benedict Anderson přichází v duchu antropologické tradice s myšlenkou na definici národa jako politického společenství, které je vybudováno na *představách*, jakožto

⁷⁴ BAUER, Otto. Národnostní otázka a sociální demokracie. in HROCH, Miroslav, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha, 2003, s. 38-40; Přeloženo z německého originálu *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie*. Wien, Verlag der Wiener Volksbuchhandlung Ignaz Brand 1907, § 10 a § 11. Copyright © 1907 Otto Bauer – dědicové.

⁷⁵ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha, 2012, s. 170-172.

⁷⁶ Osobnost národa je iluzí, kterou si každý (nejen historici) vytváříme a mytologizujeme tím svoji současnost. Viz BALIBAR, Étienne. Národ jako forma: dějiny a ideologie in HROCH, Miroslav, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha, 2003, s. 217-218; Přeloženo z francouzského originálu „La forme nation: histoire et idéologie“ v É. Balibar, I. Wallerstein, *Race, nation, classe. Les indentités ambiguës*. La Découverte, Paris, 1997, kap 5, s. 117-143. Eriksen ještě navíc v tomto kontextu vytahuje na světlo roli a funkci stereotypů v nacionalistických procesech, kdy „*mohou v některých případech fungovat jako sebezplňující proroctví*.“ In ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha, 2012, s. 55.

společenství ze své podstaty ohraničené a suverénní. O představy jde podle Andersona proto, že příslušníci žádného národa (ani toho nejmenšího) nikdy *nepoznají většinu ostatních jeho příslušníků* (nikdy je nikde neuvidí ani nikdy neuslyší). A přesto panuje obecná představa o jejich vzájemné *sounáležitosti*. Anderson dokonce v tomto případě cituje Renanův výrok z počátku této kapitoly.⁷⁷ Zapomínání je tedy součástí aktu Andersonem zmiňovaných představ. Další důležitou součástí těchto představ je nazírání na národ jako na *ohraničené* společenství. Ohraničené v tom duchu, že i ten sebevětší národ si uvědomuje existenci svých hranic, za kterými se nacházejí jiné národy, jak vysvětluje sám Anderson:

*Žádný národ si nepředstavuje sám sebe jako společenství, jehož hranice budou hranicemi lidstva. Ani nacionalisté s největšími mesianistickými sklony nesní o tom, že se jednou všichni příslušníci lidského rodu přičlení k jejich národu, což si v jistých epochách mohli dovolit například křesťané, kteří snili o zcela křesťanské planetě.*⁷⁸

Miroslav Hroch není zastáncem žádné konkrétní vyhraněné teorie nacionalismu nebo utváření národa. Ve svém díle poukazuje jak na konstruktivistickou, tak i na objektivní stránku celého národotvorného procesu:

*Při analýze utváření moderního národa vycházíme z názoru, že nešlo o pouhou konstrukci „na zelené louce“, ale že šlo o proces, který měl nejen svoji „konstruktivistickou“ stránku subjektivních „nacionalistických“ snů a přání, ale také svoji stránku objektivní. Působily v něm okolnosti a procesy, které existovaly nezávisle na těchto přáních a tužbách, ale mohly se stát jejich stavebními kameny a dokonce impulsem pro jejich uskutečnění.*⁷⁹

⁷⁷ ANDERSON, Benedict R. O'G. *Představy společenství: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. 2008, s. 21-22.

⁷⁸ Tamtéž, s. 23.

⁷⁹ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha, 2009, s. 65.

2.3. Specifika českého nacionalismu a národního obrození

Za spojením výzkumu čtenářství krajanů v Belé Crkvi s národně obrozeneckými procesy stojí předpoklad, že čeští krajané prožívali proces podobající se ze své podstaty českému národnímu obrození. Nejpodnětnější vhléd do obrozeneckého nacionalismu vnesl do mého bádání František Kutnar, jehož *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus* se v mnohém protíná s uvažováním Vladimíra Macury a jeho *Znamením zrodu*. České novodobé vlastenectví a nacionalismus jsou pevně semknuty s fenoménem národního obrození. Sám Kutnar tvrdí, že jsou dokonce jeho *myšlenkovou podstatou*.⁸⁰ Mluví o tom, že úkoly, ráz, smysl nebo obsah *českého obrozeneckého vlastenectví a nacionalismu* je možné vysvětlit a pochopit z několika situací. Za určující prvek uvádí především *dějinně politickou a územně politickou situaci* nebo způsoby, jakými byl dějinný osud našeho národa predestinován a určen střeoevropskou polohou, sousedstvím římskoněmecké říše a vůbec celkově početní velikostí a kulturní silou německého národa – nebo nakolik a jakým způsobem byl tento dějinný osud způsoben vnitřními historickými procesy ryze českými – zejména co se týká národních a politických důsledků porážky v bitvě na Bílé hoře.⁸¹

2.3.1. *Emancipace a asimilace*

Kutnar mluví o vědomí úpadku a citovém komplexu národní méněcennosti, který připisuje psychickým důsledkům rozpoznání tohoto stavu. Což vedlo k potřebě a nutnosti dvou vzájemně protichůdných pohybů – *emancipace* a *asimilace*. Emancipace jakožto *všestranné osvobozovací snahy od politického, hospodářského a kulturního tlaku mocnějšího okolí* a asimilace jakožto *nutnosti připodobnit se co nejdříve evropskému prostředí*. A to zejména tomu nejbližšímu, což znamenalo ztrátu některých znaků pro zachování národní existence, na které bylo možno postavit další emancipační a osvobozenské snahy a tak „*roubovat další národní úkoly*“.⁸² Asimilaci však nemůžeme chápat jako nějaký ústupek nebo prohru, stávala se prostředkem k obraně a záchraně.⁸³

Specifické a osobité znaky vtiskovala českému vlastenectví a nacionalismu i další historicko-psychologická predispozice. Šlo o *duchovní a politickou situaci malého národa*, která vytvářela potřebu obstát v konkurenci silnějších a početnějších, kulturně i hospodářsky

⁸⁰ KUTNAR, František. *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus: příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češství doby obrozenecké*. Praha, 2003, s. 292.

⁸¹ Tamtéž, s. 293.

⁸² Tamtéž, s. 293.

⁸³ Tamtéž, s. 293.

vyvinutějších sousedů a nesla své typické ovoce.⁸⁴

*Na českou populaci v Belé Crkvi měli zpočátku také největší vliv Němci. V podstatě až do druhé světové války docházelo ke vzájemnému ovlivňování a obohacování kultury. Šlo totiž o dvě národnosti se stejnou římskokatolickou konfesí. Nehledě na to, že město bylo v podstatě německy mluvící už od samého svého založení. Důkazem tohoto vzájemného mezikulturního ovlivňování jsou některá německá slova, která místní Češi přejali do svého slovníku. Po druhé světové válce tato role připadla Srbům – navzdory odlišnostem kulturním i náboženským.*⁸⁵

2.3.2. Nacionální statky

I v případě českého nacionalismu byla kromě řeči⁸⁶, která je vědomým přiznáním k národu a duchovní příslušnosti, podstatnou entitou hmotný základ, na kterém se „*může vezdejší bytí národa nerušeně vyvíjet*“ – tedy *půda a vlast*. Češi jakožto malý národ specificky vyvyšovali i nehmotné statky, které dodávaly národnímu vědomí „*vyššího stupně síly a napětí*“.⁸⁷ Česká vlast jinými slovy „*tvoří [český] národ a určuje národní příslušnost těch, kdo se v ní narodí.*“⁸⁸

2.3.3. Komplex méněcennosti

Malý národ zvětšuje svou početní malost například atributy jako národní sláva, čest nebo hrdost. V českém případě šlo o to vyjít z malosti a oprostít se skeptického a negativního uvažování – daného komplexem méněcennosti malého národa. Řešením se ukázalo *uniknout do světa vyššího celku, do světa slovanského*. Víra v dějinné poslání však vedla k národnímu *mesianismu, mysticismu a vyvolenectví*, jak vysvětluje Kutnar:

*Všecky tyto typologické znaky se objevují v českém vlastenectví a nacionalismu, a to ne nijak náhodně, nýbrž nutně a přesvědčivě jako myšlenkové a citové koreláty národní malosti a zápasu víry s pochybami.*⁸⁹

⁸⁴ Tamtéž, s. 293.

⁸⁵ KOKAISL, Petr. *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha, 2009, s. 247.

⁸⁶ Kutnar k řeči jako takové uvádí: „*Vedle vlasti druhou důležitou složkou obrozenského vlastenectví byla řeč, v níž došla výrazu jednota jazyková a současně jednota kulturní, neboť jazykem z největší části mohla být národní kultura zprostředkována generacím pozdějším a cizině. [...] Řeč je zhuštěna v sám obraz národa a jeho filozofie.*“ Viz KUTNAR, František. *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus: příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češství doby obrozenské*. Praha, 2003, s. 305.

⁸⁷ Tamtéž, s. 294.

⁸⁸ Tamtéž, s. 305.

⁸⁹ Tamtéž, s. 294.

2.3.4. *Od jedince k celku*

Za nejobtížnější označil Kutnar cestu národního uvědomování směrem od jedince k celku. V obrozovacím procesu nejde totiž jen o vývoj kulturních, politických, společenských a hospodářských představ⁹⁰. Jde o „*vnitřně důležitý a rozhodující pochod individualizační a kolektivizační, který probíhal v mysli jednotlivcově a vyznačoval se navenek ve změně, která nastávala v jeho poměru ke společenskému okolí, k národu a státu*“.⁹¹

2.3.5. *Vliv stavu ohrožení*

Kutnar dále uvádí jako důležitou roli stavu ohrožení (války, pohromy, revoluce) pro změnu myšlení a rození nových idejí. Co se českého národního obrození týká, šlo zejména o bezprostřední zážitky válek slezské a napoleonské: „*Strach, radost, nadšení, myšlenková úvaha, bolest jsou svou primitivní a sugestivně působící citovostí přímo předurčeny k tomu, aby se staly matečnou buňkou vlasteneckého a nacionálního citu.*“⁹² V případě české menšiny v Belé Crkvi a jejich spolkové aktivity musíme vzít v potaz fakt, že v roce 1922 se ocitáme jen pár let po první „velké“ válce. Bezprostřední ohrožení národa představoval ve střední Evropě zejména sjednocující se německý národ, proto je logické, že povědomí *slovanské kmenovosti a jazykové příbuznosti* přerostlo až do panslovanské ideje, jak vysvětluje právě Kutnar: „*České slovanství bylo v obrození údržbou a obrannou silou malého národa, bylo vykoupením a unikem z malosti a pesimismu bezútěšného národního boje, ale současně cestou od národního egoismu uzavřených horizontů k vyšším představám lidství.*“⁹³

2.3.6. *Obrozenské vlastenectví*

Zásluhu vesnice a selského stavu o uchování národní řeči Kutnar popisuje jako více nevědomou a pudovou než vědomou, šlo totiž o důsledek *místní, společenské a kulturní izolace venkova*. Lidové vlastenectví zkrátka „*vyvěralo z tradicionalismu a konzervatismu*“.⁹⁴ Doba klasicismu vnesla do hry obrozeneckých nacionalistů argumenty, kterými podkládali důvod vlastní existence českého národa. Kutnar je nazývá *argumenty přirozenoprávní*

⁹⁰ Představy jakožto princip nacionalismu, identity, společenství viz teorie Benedicta Andersona v kapitole 2.2.8. *Představy společenství*.

⁹¹ KUTNAR, František. *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus: příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češství doby obrozenské*. Praha, 2003, s. 295.

⁹² Tamtéž, s. 269.

⁹³ Tamtéž, s. 304.

⁹⁴ Tamtéž, s. 297.

a nadpřirozenoprávní. Přirozenoprávními argumenty jsou kupříkladu *kulturní i dějinná rovnocennost* s ostatními národy, nadpřirozenoprávními zase *boží vůle* nebo *vyšší záměr*.⁹⁵

2.3.7. *Idea společného původu*

Jedním z prvních znaků českého obrozenského vlastenectví a nacionalismu je dokazování jednoty národního původu. Dokonce hovoří o jednotě původu jakožto o biologickém základu národa. Upozorňuje, že kultura je nesporně důležitější než geny, když tvrdí, že *společenské prostředí a společenství má větší vliv než dědičnost, rasa a pokrevní pouta*.⁹⁶

Kutnar poukazuje na zajímavý stav, který je jistě srovnatelný se stavem, který mohli zažívat Češi v Belé Crkvi z trochu jiné perspektivy jak před, tak i po první světové válce:

*V obrozenské době dochází však k uvědomění si hlubokého citového a skutečného rozporu, který vznikl z toho, že Češi byli sice lidmi, kteří měli svou konkrétní a ideální vlast, v níž přebývali, ale jejichž státní občanství neodpovídalo jejich národnosti, poněvadž byli příslušníky nebo poddanými cizího národního státu.*⁹⁷

Budu-li parafrázovat názor Benedicta Andersona, je třeba nacionalismus chápat v kontextu doby, která jej zrodila. Postupný rozpad dvou velkých kulturních systémů 18. století, náboženství i dynastických říší, umožnily, aby z nich nacionalismus vzešel a vymezil se vůči nim.⁹⁸

Otázky původu, nacionality (či nacionalismu), etnicity, jazyka, (nejen literární) kultury a dalších témat se však ukázaly být spíše spojitou nádobou. Úhlem pohledu, fokusem na jednotlivosti a společné (či naopak rozdílné) znaky tak konstruujeme jednou pohled na etnicitu, jindy na kulturu. Je otázkou, do jaké míry je jakýkoliv výzkum naší představou o minulosti, obrazem vystaveným z indicií, spíše než reálný obraz, který odráží minulou skutečnost.

⁹⁵ Tamtéž, s. 304.

⁹⁶ „Na společný původ se nehledí biologicky a rasově, nýbrž historicko-genealogicky jako na původ z jednoho praotce a jedné národních prarodičů.“, viz KUTNAR, František. *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus: příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češství doby obrozenské*. Praha, 2003, s. 304.

⁹⁷ Tamtéž, s. 305.

⁹⁸ ANDERSON, Benedict R. O'G. *Představy společenství: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. 2008, s. 28.

2.4. Hlavní znaky českého národního obrození

2.4.1. Znamení zrodu

Vladimír Macura ve svém díle *Znamení zrodu* zahrnuje do podstaty obrození už samotný pohled na problematiku, onen slavný spor mezi vzkříšením, znovuzrozením a právě Masarykovým termínem obrození. Dalším aspektem je dvojí možné pojetí obrození jakožto pouhé součásti evropského vývoje či naopak jako zvláštní a specifické záležitosti. Literární tvorba vznikající jako navazující na stará díla česká, nebo pod vidinou idey tvorby nové, která drží prst na tepu doby a reaguje na kontext celé tehdejší Evropy. Typické pro vývoj českého národního obrození se tak stalo jeho jisté zpoždění oproti evropskému okolí. Šlo zejména o důsledek specifických českých podmínek, které Macura předkládá. Jsou jimi *narušenost plynulosti kulturního vývoje* (pobělohorská doba), *rozbití národní sociální struktury*, *vytlačení češtiny němčinou*, *utváření novodobé české kultury uvnitř kultury jiné* (německé) a její *budování ne jako navazující, ale jako zavádějící* (ideologický rozměr). Macura na základě těchto zjištění předkládá jako hlavní znaky českého národního obrození *synkretismus*, *emancipační úsilí*, *lingvocentrismus*, *překladovost*, *mytologičnost*, *ideálnost*, *hru a mystifikaci* a *vlasteneckou společnost*.⁹⁹

Synkretismus

Synkreze znamená splývání, spojování. Jednotlivé sféry kultury si navzájem vypomáhají (a často splývají). Věda se místí s literaturou, publicistikou apod., Krásná literatura obsahuje publicistickou funkci a naopak, příkladem necht' jsou nám zejména Obrany nebo všelijaké deklamovánky, vlastenecké a pijácké písně nebo Tylova vlastenecká novela. Historiografie má i výrazné literární kvality (Palackého Dějiny) a literatura je vnímána jako vědecký fakt (Kollárova Slávy dcera). Věda i literatura spolu koexistují v periodikách (časopis Krok nebo například Časopis Českého muzea) a ideálem českého obrozence je vlastenec tělem i duší (ideálně vědec, který píše česky poezii, prózu i dramata).¹⁰⁰

⁹⁹ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu a české sny*. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2506-7.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 17-35.

Emancipační úsilí

Česká obrozenecká emancipace oscilovala mezi nekonzistentností a uniformitou, stejní lidé se často vyjadřovali protichůdně a vždy se k tomu našly vhodné argumenty k pádnému podložení. Svým vlastním emancipačním úsilím vůči Německu Češi v podstatě stojí u zrodu emancipace Slováků vůči Čechům. Volili přitom zcela paradoxní nástroj – panslavismus. Slované jsou prizmatem této ideologie ještě dnes pojmáni jako jeden národ s různými nářečnými. Argumenty se zde vůbec pojmají velmi fluidně (či spíše účelově), například protikladné atributy (rozdílné jazyky, kultura nebo zvyky) nejsou pojmány vůbec protikladně (falšují se fakta, ohýbá se pravda – v češtině se například jistou dobu popírala existence dvojhhlásek, nebo se zastávalo přesvědčení, že český přízvuk není nutně na první slabice). Zdůvodnění bylo přitom zcela pochopitelné, bylo třeba se za každou cenu vymezit vůči němčině (pokud byl tedy německý jazyk považován za logický, musela být čeština prezentována buď jako logičtější nebo naopak jako zcela nelogická – prostě hlavně jiná). Paradoxem ovšem zůstává, že k odpoutání se od němčiny docházelo skrze vztah s ní. Nešlo tedy o libovolné odloučení se, razil se přesně opačný směr, takže snaha o nezávislost byla vlastně závislostí (odmítal se sylabotónický verš, docházelo jak k negaci: *jsme svébytní*, tak k analogii: *jsme soběstační, naše kultura je stejně kvalitní*).¹⁰¹

Lingvocentrismus

Docházelo k tomu, že byl český jazyk v podstatě glorifikován jakožto estetická i politická hodnota. Česká kultura se tak formuje jako kultura filologická a samo užívání jazyka je kulturotvorné. Vztah k ostatním národům se buduje skrze jazykovou podobnost (v tomto samozřejmě hrají největší roli slovanské jazyky proti neslovanským, zajímavostí může být, že maďarština byla vnímána v podstatě neutrálně). To logicky mělo dopad i na vědní obory, vytvářelo se české názvosloví a samotný rozvoj na vědním poli byla příležitost pro rozvoj českého jazyka. Ve slovtvorbě se uplatnila bohatá synonymita, která byla místy samoúčelná (až zvrhlá), snaha o rozšíření slovní zásoby byla motivována potřebou posílení jazyka. Důsledkem tohoto slovtvorného procesu je, že skutečnost nebyla popisována, ale docházelo k jejímu produkování (svět nebyl slovy označován, ale skrze slova tvořen). Což vedlo k tomu, že jazyk přestal být pouhým prostředkem, stal se samotným tématem.¹⁰²

¹⁰¹ Tamtéž, s. 36-46.

¹⁰² Tamtéž, s. 47-68.

Překladovost

Fakt, že nejrychleji se dotváří ta část kultury, která je spjatá s jazykem, posílil motivaci k překladatelské činnosti. Priorita jazykové stránky obrozeneckého procesu obrátila pozornost tvůrců k cizojazyčné literatuře. Na akt překladu bylo nazíráno stejně jako na samotné autorství, takže autorem překladů byl pak označován překladatel. Docházelo k všelijakým (dez)interpretacím a posunům vyznění originálů nebo doplňování o mraky různorodých poznámek. Specifickou podobu pak měly překlady z německého jazyka, kterému v podstatě všichni česky mluvící a čtoucí jedinci rozuměli. Nedochovalo tak k rozšiřování dosahu textu, ale k naprostému opaku. Český text si mohl přečíst pouze ten, který uměl číst česky, došlo k zúžení dosahu na skupinu zasvěcených.¹⁰³

Mytologičnost

Mytologickými prvky české obrozenecké ideologie byly touha po nerozčleněném a synkretickém světě v jednotě a představa času jakožto cyklického pohybu (odtud i představa o vzkříšení nebo znovuzrození českého národa). Mýtus obnovy a zrodu dokonce vedl k falzifikaci, mystifikaci a padělání minulosti (Rukopisy). Umělci sami budují mytologii (Kollárova Slávy dcera se dočkala v podstatě až zbožšťování), tvoří se a hojně využívají symboly a atributy češství nebo slovanství (lípa jako národní strom, pracující slovanské včely produkující sladký med proti hořkosti německých žaludů a požívačnosti germánských kanců). Dokonce vznikne fantastický projekt centra slovanské vzdělanosti – Budeč Karla Slavoje Amerlinga.¹⁰⁴

Ideálnost, hra a mystifikace

Snaha o ideál a ideu vedl ke stavění ideologických (idealistických, ideových) představ nad reálnou skutečnost – skutečný svět není obrozencům nakloněn, otevírá se tedy alespoň příležitost světa snového. Tato cesta s sebou nese prvky hry (nereálnost, svět jakoby apod.) a prvky zápasu (agonální, soutěživý ráz – zejména s německou kulturou). Docházelo k tomu, že autoři volili u svých děl agonální stylizaci, nebo se agon stával samotným tématem jejich děl. Jako příklad si uveďme Jungmannovo Dvojí rozmlouvání, Obrany nebo básně předstírající zápas. Mystifikace se v obrodných procesech vyskytuje napříč celou Evropou, v našem kontextu jde „objevy“ Rukopisů nebo fiktivní literáty. Čelakovským vymyšlená

¹⁰³ Tamtéž, s. 69-89.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 90-113.

Žofie Jandová se dokonce ocitla v Bowringově antologii *Cheskian Anthology*¹⁰⁵. „Selka z lidu“, Marie Čacká se později ukázala být Božislavou Pichlovou Svobodovou.¹⁰⁶

Vlastenecká společnost

Posledním znakem českého obrození je dle Macury společnost, rostoucí skupina lidí, kteří sdíleli ideologii vlastenectví. Vlastenecký společenský život pak byl vlastně náhražkou za chybějící společenský život národní. Obsahoval často iniciační složku, jakou bychom našli u tajných společenství jako zednáři apod., docházelo k přijetí specifické etikety a rituálů. Už samo používání jazyka bylo přistoupením na „českou víru“ a lidé si volili nová, vlastenecká jména. Počešťovalo se a docházelo k odmítání vysokých německých titulů. Slovo „vlastenec“ pak posunulo svůj význam od „patriot“ přes „krajan“ po „občan“.¹⁰⁷

2.4.2. *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus*

František Kutnar shrnul specifika českého národního obrození do čtyř částí. Jsou jimi *národní myšlenka a obrození, společenské složky v obrozenském vlastenectví a nacionalismu, obsahové znaky obrozenského vlastenectví a nacionalismu a rytmus obrození*.¹⁰⁸

Národní myšlenka a obrození

Vlastenectví a nacionalismus jsou časově podmíněné jevy, které se poutají k určité národní jednotce – skupině či jednotlivci. V důsledku to znamená, že kolik existuje národů, tolik existuje podob vlastenectví. Národní obrozování je jevem širším, než jsou vlastenectví a nacionalismus. Jde o individuální i kolektivní proces emancipace i asimilace. U českého národního obrození šlo o mix německého vlivu a evropanství, přizpůsobování se cizině i příklonu k domácímu. Určujícím prvkem pro obsah, smysl, ráz i úkol národního obrození byla dějinně a územně politická situace (sousedství s římskoněmeckou říší a důsledky bělohorské porážky). Nedostatek soudobých pramenů byl kompenzován obracením se k historii (historismus) a „mindrák“ malého národa. Důsledky pak byla touha po *jednotě řeči* (která bývá největší hodnotou malých národů), *půdě a vlasti* (která je nejcennějším hmotným statkem národa), *národní slávy, cti a hrdosti* (která vyzdvihává nehmotné, když se hmotného

¹⁰⁵ BOWRING, John. *Cheskian Anthology: Being a History of the Poetical Literature of Bohemia with Translated Specimens*. R. Hunter, 1832.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 116-133.

¹⁰⁷ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu a české sny*. Praha, 2015, s. 134-147.

¹⁰⁸ KUTNAR, František. *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus: příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češtví doby obrozenské*. Praha, 2003.

nedostává). Panslovanství bylo a je podmíněno touhou přimknout se k většímu celku, pramenilo tehdy z pocitu malosti, který vyrostl ze skepticismu a negativismu, nevíry v úspěch českého národa. Dalším specifickým českého národního obrození je pak spiritualizace (Bůh je tvůrcem a ochranitelem lidu a vlasti), ze které vyvěraly národní mysticismus a mesianismus (v podstatě s prvky sekty). Pocit malosti a zápas s pochybami pak vedly k nedostatku kulturní i politické moci, opora byla hledána v právu, spravedlnosti a pravdě. Programem se tedy stala vzdělanost (kniha, četba a vzdělávání). Společnost se proměňovala, její skladba i upření pozornosti (k lidu). „Národ“ se stával „lidem“ a „lid“ „národem“. Přejíždělo se z neuvědomělého k uvědomělému vlastenectví – prameny těchto změn můžeme hledat v tereziánských a josefinských reformách i z doby Napoleonských válek. Došlo k růstu svobody, vzdělanosti i náboženské tolerance.

Společenské složky v obrozenském vlastenectví a nacionalismu

Nový národ představoval již zmiňovanou novou společenskou skladbu, jejíž vznik byl sám smyslem národně obrozovacích procesů. Jejich snahou totiž bylo přetváření společnosti. Vrstvy společnosti přestaly být třídami, začaly být společenskými skupinami (každý volil dle svých preferencí, podle povolání, způsobu života, svých názorů apod.), které byly diferencovány jak zevnitř tak zvenčí. Společenským jádrem se stal „lid“ (tedy nejednotná masa – svými názory i myšlením), vlastenectví se najednou rozdělilo na individualizované šlechtické a na lidové, kolektivní a pospolitě měšťanské. Měšťané tedy začali tvořit umění „lidové“ a umění „pro lid“. Významná byla v tomto kontextu zejména složka kněžské inteligence (většina inteligence, alespoň na venkově, byli kněží), díky kněžím se rozšířily obrozenecké myšlenky snáze. Fenomén „lidu“ pak způsobil, že sebe-uvědomělý lid se mohl stát „národem“.

Obsahové znaky obrozenského vlastenectví a nacionalismu

Mezi obsahové znaky českého národního obrození Kutnar řadí *jednotu národního původu, prvek půdy a řeč*. Jednota národního původu je v podstatě etnograficky společenským prvkem, „biologickým“ základem národa (v podstatě se vztahuje už ke kmenovému slovanskému společenství). Prvek půdy, nebo také jednota vlasti dodává zemi vyšší hodnotu než jenom hmotnou, vlastní totiž nemůže být jakýkoliv kraj, je potřeba země s pamětí daného národa, ke které je národ připoután citovou vazbou. Řečí se pak vymezuje národ vůči cizině (řeč, vlast a národ jsou úzce sepnuté hodnoty), vernakularizací se pak realizuje snaha povýšení

„selského“, hovorového jazyka na jazyk společenský, literární a úřední. Hlavním projevem těchto znaků je pak obrozenský historismus, který v sobě obsahuje náboženský prvek (boží, nadpřirozené posvěcení a vyšší mravní hlediska procesu národní obrody, která pramení z přesvědčení o zvláštním poslání národa. Národ tak vzniká procesem sebeuvědomování a sebedefinování.

Rytmus obrození

Mezi rytmy českého národního obrození Kutnar nalézá rytmus *časový, prostorový, skupinový, generační* a rytmus *zespolečenštění národní myšlenky a obrození* (kterým je myšlen proces směřující od jedince přes skupinky až k národnímu celku – původně záležitost několika jedinců se přerodí v národ). Dále Kutnar poukazuje na dvojitý rytmus *dezintegrace a integrace*, který na jedné straně vyvolává nacionalismus a touhu po oddělení se, na druhé posiluje myšlenky panslavismu). Jako poslední upozorňuje pak na znak ideálnosti. Na snahu tvořit ideály a přimykání se k nim jakožto tvorbu i obsah formujícího se národa.

2.4.3. Komparace znaků

Zaměříme-li se na porovnání těchto dvou děl, zjistíme, kde se Macura s Kutnarem myšlenkově prošli. Proces českého národního obrození a podoba českého obrozeneckého nacionalismu jsou specificky odpovídající podmínkám, které tento proces předurčily a směřovaly.

Prvním společným znakem obou přístupů je *historismus*. Snaha hledání a nalezení kořenů, společné minulosti a historického opodstatnění existence národa v českém prostředí (stejně jako v mnoha jiných Evropských případech) sáhla až k jednomu z nejzazších způsobů – k mystifikaci. Za tou stojí další významný znak, *ideálnost* či *ideovost* – nemožnost se realizovat jako národ fyzicky vedla k realizaci alespoň na úrovni idejí. Což je zcela jistě důvodem k lingvocentrismu jakožto prostředku i cíle, jakožto naplnění těchto nereálných idejí. To, co Macura nazval *mytologizací*, Kutnar doplňuje aspekty *spiritualizačními*. Víra v ideje byla podložena nezbytnými příběhy. *Vlastenecká společnost* směřuje „od jedince k celku“, skupinka intelektuálů se postupnými a nepředvídatelnými *sebeuvědomovacími* kroky proměňuje v národ. Nejvýraznějším a nejspecifičtějším prvkem pak je pohyb, kterým se celé hnutí odvíjelo. Emancipace se prolínala spolu s asimilací a integrace spolu s dezintegrací. Jde tedy o proces, který je pevně navázán na geografickou i politickou situaci, dějiny i současnou situaci.

3. Historiografická část

3.1. Historický vývoj Belé Crkve v kontextu české migrace

Dějiny Čechů v Belé Crkvi jsou převážně dějinami místa a jeho obyvatel, jsou průsečíkem několika vývojových aspektů. Každý aspekt s sebou nese jiná východiska a protíná se s ostatními jiným způsobem na jiných styčných plochách. Prehistorii místa bychom měli hledat v období osmanské expanze na Balkán, respektive v době jejího ústupu z prostoru banátské vojenské hranice. Bela Crkva byla založena jako rakouské město Weisskirchen, jde tedy o dějiny rakouské – po roce 1867 rakousko-uherské. Německy mluvící obyvatelstvo však nepocházelo pouze z rakouských zemí, kolonisté přišli z Bavorska či Švábska.

Dějiny krajanských Čechů (tehdy v podstatě rakouských občanů) jsou vázány na jejich cestu Banátem. Bela Crkva nebyla jejich první cílovou oblastí (z neúrodných míst Karpat dostali možnost přesídlit do vinařské oblasti v okolí Belé Crkve). Po uherském vlivu a dopadech první světové války se banátští Češi ocitli v nově vzniklém Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Stali se tak ze dne na den obyvateli Srbska jakožto cizí krajané. V roce 1929 pak král Petr I. Karadjirdjević vyhlásil diktaturu a překřtil stát na Království Jugoslávie. Jde v celé svojí šíři tedy o dějiny rakouské, německé, české a srbochorvatské, respektive jugoslávské. Celkově jsou osudy dány jak geograficky, tak politicky, osudy českých obyvatel pak odkazují na dějiny osídlování, migrace, etnických menšin a jejich kultury v dané oblasti.

3.2. Dnešní Bela Crkva

Bela Crkva (Бела Црква), Biserica Albă nebo Fehértemplom jsou město a opština¹⁰⁹ v Jihobanátském okruhu srbské Vojvodiny¹¹⁰. Město leží severně od řeky Nery, která jen po několika málo kilometrech vtéká do meandru Dunaje, z jihu, východu i severu je na dohled rumunské státní hranici. Prakticky na dohled se zvedají kopce Karpat, celé město je v příjemné nížině, která je ideálním místem pro zemědělství. Pěstuje se tu ve velkém ovoce, zejména vinná réva, daří se zde i pastevnímu chovu dobytka i rybolovu – čtyři štěrková jezera s plážemi a čistou vodou jsou i největším turistickým lákadlem. Každý rok se zde můžeme shledat s Karnevalem květin – tradicí, jejíž počátky spadají do poloviny 19. století:

Během tohoto veselí se v ulicích Bely Crkvy táhnou davy lidí společně s alegorickými vozy obalenými různě barevnými květinami. Tyto karnevalové radosti jsou zpestřením všedního života obyvatel, kteří dnes žijí v jednom z nejhudších krajů této balkánské země. V celé oblasti srbského Banátu je patrný nedostatek finančních prostředků spolu s velice nízkými reálnými příjmy a nedostatek pracovních míst.¹¹¹

Ještě v roce 2002 mělo město něco málo přes deset, opština pak lehce přes dvacet tisíc obyvatel.¹¹² Poslední sčítání obyvatel v roce 2011 odhalilo jejich odliv (město pod devět a opština lehce přes sedmnáct tisíc obyvatel).¹¹³

¹⁰⁹ Opština je základní územně správní jednotka země, ekvivalent menších okresů nebo obcí. Opština Bela Crkva má rozlohu přibližně 353 km².

¹¹⁰ Autonomní oblast s hlavním městem Novi Sad, která se táhne přes území Sremu, Bačky, Banátu a zčásti Mačvy – historických, ale dodnes zaběhlých regionů. Její území rozdělují řeky Dunaj a Tisa právě na Srem, Bačku a Banát. Jihobanátský okruh zahrnuje opštiny Kovin, Pančevo, Opovo, Kovačica, Alibunar, Pladnište, Vršac a Bela Crkva. Jeho správním centrem je město Pančevo.

¹¹¹ KOKAISL, Petr. *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha, 2009, s. 248.

¹¹² Sčítání obyvatel z roku 2002 viz *Opština Bela Crkva: Demografski položaj* [online]. Општина Бела Црква: ©2019 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <http://belacrkva.rs/bela-crkva/demografski-polozaj>.

¹¹³ Sčítání obyvatel z roku 2011 viz *Bela Crkva, Banat* [online]. Wikipedia: ©2019 [cit. 3. 5. 2019]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Bela_Crkva,_Banat; Zajímavostí je, že srbský statistický úřad přestal zveřejňovat počet Čechů na svém území a zahrnul je do hromadné kategorie „ostatní“.

3.3. Dějiny místa a osídlení

Nám známé počátky osídlení v místech dnešní Belé Crkve sahají přinejmenším do 16. století, kdy zde ležela Alba Ecclesia¹¹⁴. V roce 1552 byla zpuštěna ničivými tureckými nájezdy.¹¹⁵ Velice úrodná oblast však přitahovala pozornost. Osmanská armáda opouštěla na Balkáně území už od poslední dekády 17. století, Karlovacký mír, podepsaný mezi Osmanskou říší a Svatou ligou, byl první ze série mírových smluv, které umožňovaly osidlování těchto rozsáhlých území, do té doby držených právě Turky.¹¹⁶ Uzavřením míru v Sremských Karlovcích roku 1699 získala monarchie podunajská a posávská území. Evžen Savojský svým úspěšným tureckým tažením a dosažením roku 1718 uzavření míru v Požarevci napomohl konečnému řešení tureckých výbojů, a tím i potlačení moci v jižních Uhrách. Požarevacký mír přinesl zisk území celého Banátu a jihozápadního Sremu: „*Nové země byly, jakožto zvláštní korunní provincie, podřízeny přímé správě Vídně, která zde vzápětí započala s rozsáhlými hospodářskými reformami.*“¹¹⁷ Vojenským velitelem a guvernérem Banátu byl jmenován polní maršálek Klaudius Florimund hrabě Mercy. A byl to logicky on, kdo se zasadil o obnovu této nové korunní země. Bylo potřeba zejména osídlit a kultivovat tyto *nedohledné pustiny*, které „*leženy dlouhá desetiletí ladem*“. Mercy se tedy zaměřil v první řadě na osidlování oblasti takzvané Banátské vojenské hranice – pásu táhnoucího se od Pančeva do Oršavy. Prakticky ihned na počátek tohoto kolonizačního procesu můžeme počítat počátky Belé Crkve¹¹⁸. Roku 1717 zde byla založena osada s německým jménem Weisskirchen (tedy stejně jako Bela Crkva znamenající *bílý kostel*; u starší generace se toto pojmenování údajně používá dodnes). Osadníky byli obyvatelé *nejchudších a nejzalidněnějších německých států* (Štěpánek zmiňuje *kolonizační proudy Němců z Porýní*), úkolem těchto hraničářů byla hospodářská obnova. Na konci této kolonizace stáli právě české rodiny. Zejména tedy díky vlivu a cílených snah státu na vliv migračních toků.¹¹⁹

¹¹⁴ Kokaisl uvádí, že šlo *osadu* („*nacházela malá osada*“, viz KOKAISL, Petr. *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha, 2009, s. 246.), Štěpánek používá k definování pouze označení *místo* („*na místě ve středověku známém jako Alba Ecclesia*“, viz ŠTĚPÁNEK, Václav. *K historii české kolonizace banátské vojenské hranice*. In *Studia balcanica bohemo-slovaca V*. Brno, 2002, s. 29.).

¹¹⁵ KOKAISL, Petr. *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha, 2009, s. 246.

¹¹⁶ UHEREK, Zdeněk. *Češi v Bosně a Hercegovině: antropologické pohledy na společenský život české menšiny v zahraničí*. Praha, 2011, s. 14.

¹¹⁷ ŠTĚPÁNEK, Václav. *K historii české kolonizace banátské vojenské hranice*. In *Studia balcanica bohemo-slovaca V*. Brno, 2002, s. 28.

¹¹⁸ „*Město založil Mercy na křižovatce cest z Temešváru a Oršavy do Nové (Banátské) Palanky [...] Srbové se zde počali usazovat teprve od roku 1751.*“, viz JOVIČIČ, S.: *Bela Crkva u prošlosti. Prilog istoriji Belé Crkve do 1910. g*. Bela Crkva 1970, s. 10. Viz ŠTĚPÁNEK, Václav. *K historii české kolonizace banátské vojenské hranice*. In *Studia balcanica bohemo-slovaca V*. Brno, 2002, s. 29.

¹¹⁹ UHEREK, Zdeněk. *Češi v Bosně a Hercegovině: antropologické pohledy na společenský život české menšiny*

3.4. Vystěhovalectví z Čech

Zdeněk Uherek popisuje novověké vystěhovalectví z českých zemí jako samozřejmou součást evropských migračních proudů a současně i jako reakci na vnitřní poměry v Čechách a na Moravě.¹²⁰ Vedle enkláv, které byly vytvořeny imigrací, vždy existovaly i české menšiny v zahraničí, ke kterým docházelo pouhou změnou hranic země – aniž by se dané skupiny přemísťovaly. Mezi takto vytvořená území řadíme Vitorazsko v dolních Rakousech, Kladsko na jižní hranici Polska, Ratibořsko v polském Slezsku kolem města Ratiborz a český jazykový ostrůvek v Opolském vojvodství.¹²¹

3.4.1. Zahraniční migrace

Migraci obecně můžeme rozdělit jednoduše na *zahraniční* a *vnitřní*. U migrace zahraniční lze podle typologie Stanislava Broučka sledovat pět velkých vystěhovaleckých vln:

1. *Českobratrská emigrace do Polska a Poznaňska po porážce stavovského odboje 1547.*
2. *Pobělohorský exil 1620 do protestantských zemí, Saska, Slezska, Pruska, Švédsko, Dánsko, Holandsko, Anglie apod.*
3. *Nucený odchod odpůrců protireformace do Pruska, Saska, Slezska a Bavorska v polovině 17. století.*
4. *Jezuitské vystupňování protireformace za Karla VI. v první pol. 18. století (až do roku 1740); částečně se překrývala s pátou vlnou.*
5. *Od poloviny do 70. let 18. stol.; migrace českých kolonistů do pruského Slezska, odtud na Sycovsko, Opolsko a Střelínsko.*¹²²

Tyto enklávy, vytvořené většinou náboženskými exulanty, vznikly poblíž českých hranic. Byla zde totiž největší koncentrace exulantů, a tím pádem velký předpoklad k utvoření uzavřenějších skupin. Větší počet Čechů byl například v Žitavě, ve Freibergu, Annabergu v Krušných horách, Hennesdorfu u Saské Kamenice (Chemnitz), v Drážďanech a blízké Pirně, či v Nieskach u Zhořelce. Dál od našich hranic pak lze zmínit například Gerlachsheim

v zahraničí. Praha, 2011, s. 14.

¹²⁰ „Do konce druhé světové války převládá nad přistěhovalectvím. Teprve od roku 1945 hovoříme též ve větší míře o imigraci. [...] Do roku 1918 probíhaly migrace v českých zemích v návaznosti na podmínky v habsburské monarchii, a protože právě do roku 1918 imigranti českého původu vytvářeli mimo území českých zemí rozsáhlejší enklávy, jsou tyto enklávy buďto výsledkem vnitřní migrace uvnitř rakouského státu, nebo zahraniční migrace za hranice Rakouska.“, viz Tamtéž, s. 17.

¹²¹ Tamtéž. K podobné situaci došlo i v případě rozpadu monarchie, když se Češi namísto uvnitř hranic domovské Habsburské monarchie vyskytli v nově vzniklém Království Srbů, Chorvatů a Slovinců.

¹²² Tamtéž, s. 18.

v Bádensku-Württembergsku, nebo lokalitu Nowawes u Postupimi.¹²³

Přelom 18. a 19. století je specifický tím, že vystěhovalectví z českých zemí přestává být motivováno náboženskými důvody a nabývá na síle a četnosti motivace ekonomického rázu. Do Německa pak migrují nejčastěji řemeslníci. Proces migrace se individualizuje a v novém prostředí se přestávají tvořit výrazné enklávy. Hromadného charakteru nabývá až specifický případ migrace horníků do Porýní a Porůří na přelomu 19. a 20. století.¹²⁴ Mezi roky 1850 a 1950 pak odejde z Čech bezmála 400 000 osob do Spojených států amerických a v rozmezí let 1862 až 1886 dojde k přesídlení zhruba 20 000 Čechů do Volyňské gubernie.¹²⁵

3.4.2. *Vnitřní emigrace*

Mezi vnitřní migraci počítáme zejména výrazné ekonomické migrace uvnitř rakouského soustátí.¹²⁶ Podle Bedřicha Šindeláře lze ekonomickou migraci od poloviny 19. století dělit na dvě oblasti. Oblast *západočeskou*, odkud se odcházelo často do západní Evropy nebo do zámoří, a oblast *východočeskou*, jejíž obyvatelé odcházeli na Balkán. Šlo zejména o řemeslníky a drobné živnostníky.¹²⁷

V 19. století byla vnitřní migrace rakouské monarchie podle Uherka silnější než migrace zahraniční. Příležitosti pro vnitřní migraci byly dány nerovnoměrnou ekonomickou situací v rámci jednotlivých částí soustátí. Vnitřní migrace směřovala do velkých měst i do nerozvinutých oblastí, šlo tedy o přímou souvislost s procesem industrializace a urbanizace i o vládou podporované a motivované přesídlování obyvatelstva. Velkým a důležitým cílem přistěhovalců se logicky stala Vídeň, kam směřovali „*dělníci, řemeslníci, pomocný personál i intelektuálové – novináři a spisovatelé, učitelé, úředníci, různí odborníci, politici, studenti, podnikatelé a umělci.*“¹²⁸

¹²³ Tamtéž, s. 18.

¹²⁴ Tamtéž, s. 19.

¹²⁵ Tamtéž, s. 20-21.

¹²⁶ Tamtéž, s. 23.

¹²⁷ ŠINDELÁŘ, Bedřich. Kořeny a povaha českého vystěhovalectví za kapitalismu. In POLIŠENSKÝ, Josef, ed. *Začiatky českej a slovenskej emigrácie do USA: česká a slovenská emigrácia v USA v období I. internacionály: zborník statí*. 1. vydanie. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1970. 335 s.; s. 32. Viz UHEREK, Zdeněk. *Češi v Bosně a Hercegovině: antropologické pohledy na společenský život české menšiny v zahraničí*. Praha, 2011, s. 23.

¹²⁸ Tamtéž, s. 23.

3.5. Banátská vojenská hranice

Mezi specifické migrační prvky rakouské monarchie Uherek řadí dosídlování vylidněných oblastí, které přiléhalo k Vojenské hranici ležící mezi mocnářstvím a Osmanskou říší. Banát se stal od první poloviny 18. století cílovou oblastí v podstatě všech národností habsburské monarchie. Z hlediska etnické skladby nebo kulturních charakteristik jde tedy o velice zajímavé území.¹²⁹

Už v období vlády Karla VI. a Marie Terezie došlo k zahájení soustavného osídlování Banátu. Centrem regionu byl vybrán Temesvár se svou vojenskou pevností. Nově příchozí pocházeli zpočátku zejména z jižních států Svaté říše římské národa německého. Dalšími národy kromě Němců byli Bulhaři, Maďaři, Slováci a samozřejmě Srbové. Nalezli bychom tady ale také Italy nebo Španěly.¹³⁰ (Pro přehled kolonizace během prvních čtyřiceti let viz tabulku 3 v příloze č. 2.)

Banát spadal v této době pod vojenské velení a roku 1742 byla právě vytvořena Banátská vojenská hranice (německy Banater Militärgrenze, maďarsky A bánási határörvidék, srbsky Banatska vojna krajina, rumunsky Granița militară bănățeană) Vojenské správní jednotky tohoto typu nespádaly pod jednotlivé korunní země, byly podřízeny přímo c. k. Dvorské válečné radě ve Vídni. Šlo o opatření proti případnému napadení Turky.¹³¹

¹²⁹ Tamtéž, s. 23.

¹³⁰ KOBLASA, Pavel. České stopy v Banátu In: Rodopisná Revue - Roč. 16, č. 3 (2014), s. 18-21. Dostupné též online: <http://rodopisna-revue-online.tode.cz/2014-3/18-21.pdf>; popř. GECSE, Desideriu. *Historie českých komunit v Rumunsku*, Praha 2013.

¹³¹ Tamtéž.

3.6. Češi jižního Banátu

Vnitřní migrace s sebou i v rámci rakouského soustátí přinášela kromě vlastního ekonomického významu i přenos kulturních vzorců, technologií nebo pracovních návyků. Do jižního Banátu se stěhovali Češi přibližně v rozmezí let 1820 až 1850. Z dnešního hlediska mluvíme zejména o rumunské části Banátu (obce jako Gernik, Eibenthal, Svatá Helena, Šumice, Bigar nebo Rovensko), dnešní srbskou částí tehdejší Vojenské hranice byla právě oblast kolem Belé Crkve (obce jako Češko Selo, Vršac a Veliko Središte).¹³²

České i smíšeně obydlené obce jižního Banátu, které po první světové válce připadly Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (po roce 1929 Jugoslávie), vznikaly povětšinou sekundární migrací z obcí rumunských hor do níže položených, úrodnějších oblastí. První ryze českou osadou této části Banátu byla v roce 1837 založená obec Ablian (nebo Fabiján, dnes Češko Selo – tedy v překladu doslovně *česká vesnice*). Mezi další centra s vyšší koncentrací českých obyvatel patřila i Bela Crkva, dále nedaleké Kruščice, Veliky Bečkerek nebo Veliko Središte.¹³³ Nejvíce Čechů se stěhovalo právě do obce Kruščice, tedy jedné z nejstarších osad Vojenské hranice. Přicházeli nejčastěji z Rovenska, Gerníku nebo Šumice (dnešního Rumunsku).¹³⁴ Kruščice se díky tomu stávají největší českou vsí srbského Banátu.¹³⁵

Většina předků dnešních belocrkvanských Čechů, jak bylo výše zmíněno, původně obývala hraničářské obce rumunské části Banátu. Opustily tamní nepříznivé podmínky horské neúrodné krajiny – pouze malá část jich přišla přímo z Čech nebo Moravy. Rovinatý kraj v okolí tehdejšího Weisskirchenu k tomu přímo vybízel.¹³⁶

Zdroje uvádějí, že samé centrum oblasti, Weisskirchen, bylo centrem pozornosti nejen německých přistěhovalců. Češi sem začali přicházet už v 18. století. Magnetem nebylo nic jiného než lepší pracovní a finanční podmínky. V tomto případě však nešlo o rolníky a řemeslníky, zcela předvídatelně šlo spíše o *vzdělance* nebo *bohatší krajany*. Kromě těchto movitějších vrstev české společnosti sem směřovali také *důstojníci* nebo *kněží* a na vandr se sem vydávali i *tovaryši* a *dělníci na pomocné práce*.¹³⁷

¹³² UHEREK, Zdeněk. *Češi v Bosně a Hercegovině: antropologické pohledy na společenský život české menšiny v zahraničí*. Praha, 2011, s. 25-27.

¹³³ Tamtéž, s. 25.

¹³⁴ ŠTĚPÁNEK, V. Mizející menšina. Historie a současnost českého osídlení v srbském Banátě. *Národopisná revue*. Strážnice: Ústav lidové kultury, XIII, 1, s. 3–10, 8 s. ISSN 0862-8351. 2003. s. 5.

¹³⁵ KOKAISL, Petr. *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha, 2009, s. 247.

¹³⁶ Tamtéž, s. 246-247; ŠTĚPÁNEK, Václav. K historii české kolonizace banátské vojenské hranice. In *Studia balcanica bohemo-slovaca* V. Brno, 2002, s. 29.

¹³⁷ ŠTĚPÁNEK, V. Mizející menšina. Historie a současnost českého osídlení v srbském Banátě. *Národopisná*

Počty Čechů, kteří se usadili v Belé Crkvi, se zvýšil hlavně po zrušení Vojenské hranice. Zmizely totiž překážky, které by znemožňovaly stěhování rolníků do měst.¹³⁸ Hranice přitom zanikla v letech 1871–1873¹³⁹, správní úřady plukovních velitelství byly přeměněny na okresní úřady nebo magistráty. Roku 1873 došlo k plné provincializaci banátských pluků a k jejich připojení k Zemím Koruny svatoštěpánské (tedy v podstatě personální unii Uherského království – včetně začleněného Sedmihradského velkoknížectví a Chorvatsko-slavonského království).

revue. Strážnice: Ústav lidové kultury, XIII, 1, s. 3–10, 8 s. ISSN 0862-8351. 2003. s. 6; resp. KOKAISL, Petr. *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha, 2009, s. 247.

¹³⁸ ŠTĚPÁNEK, V., HLADKÝ, L. *Od Moravy k Moravě. Z historie česko-srbských vztahů*. Brno: Matice moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, 2005. ISBN 80-86488-18-7, s. 99. Resp. KOKAISL, Petr. *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha, 2009, s. 247.

¹³⁹ ŠTĚPÁNEK, Václav. K historii české kolonizace banátské vojenské hranice. In *Studia balcanica bohemoslovaca* V. Brno, 2002, s. 29.

3.7. Proces osídlování

Dále Štěpánek vysvětluje vojenskou situaci takto:

Rumunský pluk a správní území bývalé 12. setniny srbského regimentu byly nové zorganizovány jako župa Severinská (Szorényi) a další díly této hranice pak úřady připojily k stávajícím župám Bács-Bodrog, Toronlal, Temes a Krásso, k nimž před tureckým výbojem patřily.¹⁴⁰

Území, která valašsko-ilyrský pluk opustil, bylo velmi málo obydleno a po poslední rakousko-turecké válce mezi roky 1788–1790 zde došlo prakticky k vyliďnění. Bylo tedy třeba zahájit propagaci a uskutečňování nové kolonizace. Tomu velmi napomohl nový zákon (Grenzgrundgesetze) z roku 1807. Upravoval totiž poměry na tehdejší rakouské vojenské hranici tím, že například *vymezoval podmínky pozemkové držby a určoval výměru hraničářských hospodářství:*

Pro dům, dvůr a zahradu bez ohledu na celkovou výměru gruntu tak stanovoval jedno jitro a jako základní výměru hospodářské usedlosti na území valašsko-ilyrského regimentu vymezil 18 jiter polností a šest jiter luk, dohromady 24 jiter (šlo tedy v podstatě o půllánová hospodářství).¹⁴¹

Na území valašsko-ilyrského pluku se však takováto hospodářství reálně nepřidělovala. Nově příchozí museli počítat se základní výměrou *9 jiter orné půdy a 3 jitra luk*. Pastviny zde vždy navíc přináležely obci. Největší svízelem byla v tom, že kolonisté museli svou půdu teprve doslova vytvořit. Sami netušili, do jakých podmínek byli ve své původní vlasti vmanipulováni. Přidělenou rozlohu bylo třeba „*vydobýt těžkou prací při klučení bukového pralesa, jímž byla porostlá většina území v hornaté krajině Banátské klisury a podhůří Almáše či Semenicu, kde karansebešská vojenská správa místa pro nové osady vyměřila.*“¹⁴²

Proto nás nepřekvapí, že se na tomto území začala kolonizace rozvíjet až od dvacátých let 19. století. Zajímavé je, že se téměř výhradně vázala na území Čech, odkud přicházeli hned v několika vlnách česky i německy hovořící obyvatelé. První takovou vlnou byly roky 1823–1826. Prvními takovými obyvateli byli lesní dělníci podnikatele Magyarlyho. Po něm

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 29–30.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 30.

¹⁴² Tamtéž. Dále na tuto patálii poukazuje Kokaisl: „Většina příchozích ani netušila, že si bude muset bujné lesy vykácet sama.“, viz KOKAISL, Petr. *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha, 2009, s. 246.

navíc v roce 1826 začal kampaň za další kolonizaci velící generál v Temešváru, polní maršálek Schneller. Dvorská válečná rada se na jeho žádost obrátila na české zemské gubernium, aby mohlo dojít u vystěhovalců k vyvázání z poddanství (byl jim opatřen propouštěcí list a pas). Kolonisté dostali vyplacenu peněžní podporu pro cestu a prvních deset let pobytu, dále obdrželi desetiletou daňovou lhůtu, osivo, dobytek, hospodářské náčiní a pomoc při stavbě domu, k tomu jim samozřejmě byla přidělena usedlost do dědičného nájmu.¹⁴³

Šlo o podmínky, které podle Štěpánka přilákaly tisíce zájemců (jménem českého zemského gubernia dokonce hrabě Chotek žádal Dvorskou válečnou radu o pozastavení nábory kolonistů – panovala obava, že by došlo k vylidnění některých oblastí Čech). Nepřekvapí nás, že zpráva z roku 1830 říká, že v osadách vybudovaných během sedmi let žilo na 3880 Čechů a Němců přesídlených z Českého království. Mýcení lesa byla tak náročná dřina, že vícečlenná rodina prý vyklučila během 4–5 let cca 10–13 jiter lesa. Kromě vlastního pozemku pro obydlí a dvůr stihla k osevu připravit pouze 3–4 jitra, slabší rodiny třeba i jen polovinu.¹⁴⁴

Druhá kolonizační vlna Banátu se ustálila na těchto číslech (došlo k založení, popř. dosídlení Svaté Heleny a Elisanbethfeldu, který však po tomto sčítání zanikl – pro přehled založených osad a jejich počet obyvatel viz tabulku 4 v příloze č. 2).¹⁴⁵

Osídlování Štěpánek popisuje vzhledem k přemíře snahy o co největší počty přistěhovalců a paradoxně nevelkým silám karansebešského pluku jako překotné a zřejmě i nepříliš dobře připravené. Kolonisté si díky mnoha okolnostem jistě prošli mnohými útrapami. Nemůže nás proto překvapit, že se již v průběhu roku 1828 rozhodli vrátit někteří osadníci *pěšky* domů do vlasti. Špatné zprávy pak v Čechách způsobily, že zdroje nových přistěhovalců odsud vymizely. Šlo zejména o skupiny českých Němců, mnozí osadníci, které nalákaly příběhy o snadných a výhodných podmínkách, evidentně vůbec neměli tušení, jaké

¹⁴³ ŠTĚPÁNEK, Václav. K historii české kolonizace banátské vojenské hranice. In *Studia balcanica bohemoslovaca* V. Brno, 2002, s. 30–31. „Podle informací z pamětních knih českých osadníků v Ablianu (Pamětní kniha obecní, pro občanstvo české obce Ablianské zřízená... leta Páně 1868, v soukromém držení v Ablianě, s. 8) a z Kruščice (Pamětní kniha pro obyvatele české obce Kruščické zřízená... leta Páně 1890, v soukromém držení v Belé Crkvi, s. 6) dostávali po příchodu na místo určení osadníci od své setniny tři roky čtyři krejcary na dospělého denní a poté ještě další čtyři roky dva krejcary denně.“, viz tamtéž. Kokaisl a spol. na tyto migrační vlny poukazuje též: „Příchod českých kolonistů na území srbského Banátu nebyl jednorázový, ale probíhal v několika migračních vlnách. Ani situace v tehdejších významném hraničářském středisku Bela Crkva nebyla jiná.“ Viz KOKAISL, Petr. Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě. Praha, 2009, s. 248.

¹⁴⁴ ŠTĚPÁNEK, Václav. K historii české kolonizace banátské vojenské hranice. In *Studia balcanica bohemoslovaca* V. Brno, 2002, s. 31.

¹⁴⁵ Viz např. MILLEKER, F.: *Die Besiedelung der banater Militärgrenze*. Bela Crkva 1926, s. 22n. Respektive viz ŠTĚPÁNEK, Václav. K historii české kolonizace banátské vojenské hranice. In *Studia balcanica bohemoslovaca* V. Brno, 2002, s. 31.

poměry je čekají. Dost možná nebyli ani dobře připraveni profesně coby dřevaři. Šlo o rolníky, vojenské vysloužilce nebo řemeslníky (cvokaři, fajfkaři, jehláři, havíři, koláři a kováři), kteří s sebou samozřejmě ve většině případů jednak neměli potřebné nástroje, a jednak většina z nich neměla s kácením lesa (nebo spíš pralesa) dostatek zkušeností. Dle mnohých zpráv nestačily na práci takového rozsahu ani nástroje, které měli k dispozici. Štěpánek v tomto případě cituje gernického faráře: „*místo zlatých hor, jaké si slibovali, přišli na špatnou půdu*“.¹⁴⁶

Ve vzdálených osadách byla složitá situace se zásobováním, cesty na trh byly jen obtížně schůdné a znamenaly pokaždé několikahodinovou chůzi. K tomu vlastně nebylo z počátku na trzích ani co prodávat. Tato situace přiváděla mnohé osadníky k myšlenkám na hromadné vysídlení. Hromadná a promyšlená vyjednávání s vojenskými úřady však měla svoje úskalí. Příkladem takového organizovaného vyjednávání je případ osadníků v Schöntalu z roku 1833, který byl označen dokonce za vzpouru, a všichni jeho účastníci byli potrestáni ranami holí. Dvorská válečná rada však nakonec v září roku 1832 vydala reskript, ve kterém kolonistům povolovala přesídlení v rámci daného pluku – za předpokladu, že si sami dané místo najdou. Tím osadníci získali příležitost pohybu v rámci příslušně vymezeného prostoru. To s sebou přineslo i možnost výdělků a údajně i získání pasů k cestám do nedalekého Srbska. Což samozřejmě výrazně zjednodušilo živobytí řemeslníkům, jejichž živobytí se nevázalo na půdu.¹⁴⁷

Rodiny řemeslníků směřovaly většinou do větších obcí v údolí (například do Dalbošce, Karansebeše, Prilipce, Staré Moldovy nebo Staré Oršavy). Rolníci se ale z obavy ze ztráty půdy tak snadno nevydávali. Bylo by těžké stát se bezzemky nebo nádeníky, proto nebylo přemísťování se na úrodnější usedlosti v jejich případě leckdy možné. Stávající hraničáři se navíc bránili přílivu dalších kolonistů, zcela logicky byla samozřejmě na místě obava z krácení jejich pozemků. Do úrodných nížin se tak odvažovaly jen některé rodiny, většinou spolu příbuzensky navázaných. Zhruba od roku 1834 až do rozpuštění Vojenské hranice i do pozdějších let se tak obyvatelé českých rolnických osad přesouvali do obcí jako Kuščice, Merčina, Neu Karansebeš, Rebenberg (Kaludjerovo), Vrani nebo Weisskirchen a do jejich okolí. Nicméně šlo pouze o malé počty lidí, většina osadníků zůstala. Poměry se stabilizovaly, dobudovaly se obce a zvelebily se jejich katastry. Nejhorší podmínky mezi všmi tehdy založenými osadami měli suverénně obyvatelé Schönthalu, který Češi nazývali

¹⁴⁶ ŠTĚPÁNEK, Václav. K historii české kolonizace banátské vojenské hranice. In *Studia balcanica bohemoslovaca* V. Brno, 2002, s. 31-32.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 32-33.

Paňáska. Panovaly zde neúnosné poměry¹⁴⁸ a nakonec zde zůstalo pouze 24 těch nejzarputilejších a nejodolnějších rodin. Dvorská válečná rada sama dala svolení k odchodu do příhodnějších podmínek. Právě tito osadníci našli svůj nový domov v oblasti zvané Ablian. Češi si název počestili na Fabiján (dokonce se tak obec oficiálně přejmenovala roku 1921). Po nástupu maďarských úřadů roku 1895 došlo k přejmenování obce na Csehfalva (po roce 1946 pak na současný název Češko Selo). Ačkoli tak schönthalští Češi přišli do míst nedaleko Weisskirchenu (Belé Crkve) jako jedni z posledních, získali velice výhodné místo v nadmořské výšce cca 150 metrů nad mořem – šlo o oblast zarostlou maximálně keři a jalovci, takže oproti předchozím pralesům měli osadníci snadnou práci s kácením a přípravou půdy pro setbu. Zajímavostí Ablianu je, že sem obyvatelé přišli zřejmě už 9. ledna 1837, k oficiálnímu založení plukovním příkazem byla obec až 12. dubna 1847. To, jak se místním dařilo, lze odečíst už jen z demografických čísel (viz tabulku 5 v příloze č. 2).¹⁴⁹

¹⁴⁸ Josef Hříbek, učitel Státní reálky v Telči podnikl do českých osad na jihu Urerska a uveřejnil o tom roku 1914 článek ve výroční zprávě školy. Navštívil tehdy Svatou Helenu, Gerník, Rovensko, Ablián, Bígr, Eibentál a Šumici, tyto bláhové osudy popsal slovy: „ Bylo r. 1826, kdy několik nerozvážných Čechů opustilo svoji vlast, by se usadili v jižních Uhrách, v Banátě. Shromáždili se ve Vídni a odtud byli dopraveni na státní útraty do Temešváru. Zde poukázáno jim k obýváním místo, které nazváno bylo Schönthal (nyní místo Poniaasca mezi Bozovičem a Steirdorfem) a řečeno jim, že jest to hotový ráj k obýváním.

Ubožáci, když přišli na místo, hrůzou ztrnuli. Neboť místo rozkošného ráje našli zde divokou krajinu, porostlou hustými a tmavými lesy, mezi nebetyčnými vrchy. Viděli jen oblohu nebeskou a kolem právě ke lesy, v nichž byly kmeny tak ohromné, že sotva čtyři muži mohli je obejmouti. A tyto staleté velikány měli vystěhovalci čeští porážeti, zdělati a takto si teprve orné půdy dobyti!

Mnohým byla to práce krušná, zvláště pro řemeslníky (byliť to většinou cvokaři, havíři, krejčí, obuvníci), kteří s kácením lesů nebyli seznámeni. Avšak spojenými silami konečně dosáhlo se prostranství k stavbě a k seti. Na spěch zřídili si prozatímní byty. Byly to vyhloubené jámy v zemi, krovem a drnem přikryté. Tyto příbytky však chránily od vedra a zimy. Když však jarním časem nastalo tání sněhu a prudké deště, tu honem i spodem valily se spousty vod a tyto příbytky byly zaplaveny.

*Takovým božím dopuštěním mnohé rodiny onemocněly a staly se obětí předčasné smrti. Počet obětí brzo vzrostl, takže pro neschůdnost cesty nebylo možno mrtvol dopraviti v čas a slušným způsobem na místo pohřbení. Když pak už ani domácí lidé na dopravu mrtvol nestačili, tu byli cikáni násilně nuceni, že pod dohládkou vojenské stráže vytahovali mrtvol z podzemních skrýší a dováželi je na hřbitov.“ Viz HŘÍBEK, Josef. *České osady na srbských a rumunských hranicích – součást XXIII. Výroční zprávy c.k. státní reálky v Telči*, školní rok 1913 – 1914, ISBN: neuvedeno.*

¹⁴⁹ ŠTĚPÁNEK, Václav. K historii české kolonizace banátské vojenské hranice. In *Studia balcanica bohemoslovaca* V. Brno, 2002, s. 33-34.

3.8. Češi v Belé Crkvi

Později do města začali přicházet i obyvatelé z místních vesnic (Kruščice i Ablianu), popřípadě z oblasti dnešního Rumunska. Šlo ve většině případů o jednoduchou životní nutnost. Vidina lepšího života byla lákavá. Život na vsi nebyl rozhodně jednoduchý, nejhorší byly ale jednoznačně podmínky v rumunských horách: „*Mnozí pracovali jako řemeslníci nebo sloužili u Němců. Z Rumunska sem pak přicházeli Češi především ze Svaté Heleny a Gerníku.*“¹⁵⁰ Zájem českých obyvatel podle Štěpánka vzbudil zcela předvídatelně i Weisskirchen (Bela Crkva) jakožto sídlo pluku a centrum celé oblasti. První Čechy zde bylo možné najít už v 18. století, šlo tehdy vždy o jedince bohaté a vzdělané, popřípadě o důstojníky armády. V letech 1754 až 1849 tady dokonce sloužilo sedm českých kněží, díky kterým zde došlo i k vybudování farního chrámu. Nezámožní rolníci se zde však usídlit nesměli, zákon jim příchod do města znemožňoval, vítání tak byli pouze vandrující tovaryši nebo dělníci. Větší počet českých obyvatel tak s sebou přinesla výstavba železniční trati Oravica – Baziáš, šlo tedy zejména o kvalifikované dělníky nebo geometry.¹⁵¹ Jak již bylo zmíněno výše, počty českých obyvatel rostly nejvíce až v momentě zrušení Vojenské hranice, protože už neexistoval zákaz stěhování rolníků do města. Bela Crkva díky tomu byla podle sčítání lidu v roce 1910 domovem 430 Čechů.¹⁵²

3.8.1. Demografické údaje

Počet českých krajanů v Belé Crkvi neustále rostl, přicházeli totiž i další obyvatelé z rumunských hor, a město se stalo lákadlem i pro Čechy z okolních vesnic. Ke sčítání Čechů v srbské části Banátu souvisle a pravidelně nedocházelo, proto jsou veškeré informace jen kusé a nepravidelné, není možné zjistit jejich přesný počet, protože uvědomování si národní příslušnosti nemuselo vždy nutně souviset se znalostí jazyka. Již zmiňovaný první census počítal totiž s 3880 obyvateli, kteří přišli z Českého království. Číslo slučovalo Čechy i Němce dohromady. K dalšímu sčítání lidu došlo v roce 1921, tehdy se k české národnosti přihlásilo v rámci celé opštiny 2035 obyvatel, podle obcí šlo tedy přibližně o čísla (viz

¹⁵⁰ KOKAISL, Petr. *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha, 2009, s. 247.

¹⁵¹ Štěpánek zde odkazuje na zápis z kruščické kroniky, že mnozí osadníci „neměli zvláštní chuti do obdělávání země“, mnohý z nich si až na 8-10 zl. „konvenční mince přišel a o půdu nestál, neb vyděl že mnohem snadněji k penězům přijde a z těch po vůli žiti muže, nalezli Kannan, medem a mlékem tekoucí zem, z které na nijaký pad sobě vystěhovat si nepřáli“. Viz Pamětní knihu obce Kruičické..., s. 9.“

¹⁵² ŠTĚPÁNEK, Václav. K historii české kolonizace banátské vojenské hranice. In *Studia balcanica bohemoslovaca* V. Brno, 2002, s. 35–36.

tabulku 6 v příloze č. 2).¹⁵³

3.8.2. *Otázka identity*

Národní identitu si dodnes udržují českou, jde však o obyvatele srbského státu, což znamená, že mají srbské občanství, vše, zdá se, drží pouhé vědomí a z generace na generaci vyprávěný příběh o příchodu z vlasti. Na to navazuje i snaha o udržení českého jazyka, kultury a tradic. Na vsích, jako jsou Kruščice nebo Češko Selo lze vnímat českou identitu daleko silněji než ve městě. Bela Crkva totiž představuje trochu jinou situaci. Menšiny jsou zde vystavovány působení silnějších asimilačních tlaků, česká identita ve městě proto v některých rodinách začíná mizet. Cítí se být Čechy, ale situace je spíše na hraně *taviciho tyglíku*. Jsou zde běžná smíšená manželství, jejichž výskyt nabyl četnosti zejména od 50. let 20. století.¹⁵⁴

Do této doby se snažili čeští krajané brát navzájem pouze v rámci komunity, ať už srbské nebo rumunské části Banátu. Manželské páry mezi sebou dnes mluví většinou srbsky a češtinu ve velkém zapomínají. Česká škola zde fungovala do 70. let, lidé tak většinou pouze rozumějí, ale mluvit česky příliš nedokážou. Nelze se ale ničemu divit, Češi jsou zde už více než 200 let. Dokonce i krajané starající se o chod českých spolků, jako je Matice Česká nebo Česká Beseda, mezi sebou mluví srbsky, jejich češtině lze bez znalosti srbského jazyka rozumět jen stěží.¹⁵⁵

3.8.3. *Náboženství*

Srbové jsou spolu s velkou částí východní Evropy příslušníky pravoslavné církve. Byť jsou v Belé Crkvi už od založení v roce 1717 vlastně pouze dvě základní náboženství (římskokatolické a pravoslavné, jde o poměrně zajímavý důsledek dějinných souvislostí, že v tak malém městečku můžeme nalézt hned čtyři různé kostely:

- Pravoslavný chrám svatého Petra a Pavla
- Katolický kostel sv. Anny
- Rumunský pravoslavný kostel
- Ruský pravoslavný chrám svatého Jana Evangelisty¹⁵⁶

¹⁵³ KOKAISL, Petr. *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha, 2009, s. 248–249.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 249; respektive ŠTĚPÁNEK, V. Mizející menšina. Historie a současnost českého osídlení v srbském Banátě. *Národopisná revue*. Strážnice: Ústav lidové kultury, XIII, 1, s. 3–10, 8 s. ISSN 0862-8351. 2003, s. 8.

¹⁵⁵ KOKAISL, Petr. *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha, 2009, s. 249.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 251.

Vojvodina je známá svojí otevřeností k různým vyznáním. Zde žijící Češi patří mezi katolíky, nábožensky aktivních jich však je pouze menšina. Zatímco v minulosti bývalo v kostele 70 až 100 lidí, dnes jich bývá sotva 30. Každou neděli zde probíhá mše v srbštině, ale český otčenáš i zpěvy zde slyšet také můžeme. Vzhledem k tomu, že valná většina českých dětí vyrostla a vyrůstá ve smíšených manželstvích, je složité přiklonit se k některé konkrétní konfesi – někdy rodiny navštěvují oba kostely.¹⁵⁷

3.8.4. Školství

„Poslední česká škola, která v Belé Crkvě fungovala, bohužel zanikla začátkem 70. let 20. století. Do té doby byla na základní škole 4 roky povinná výuka českého jazyka. Všichni Češi ji navštěvovali, což jde vidět na starší generaci, která hovoří ještě česky.“¹⁵⁸ Od roku 2000 v oblasti ale působí za přispění Ministerstva zahraničních věcí opět čeští učitelé. Pokud chybí v současné době český učitel v Belé Crkvi, děti mohou dojíždět do Rumunska. Dnes se v Belé Crkvi nachází dvě základní školy, Střední škola technická a gymnázium.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 251.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 252.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 252.

3.9. Meziválečné období

3.9.1. V nové vlasti

*Po krachu rakousko-uherské monarchie a vzniku nových států, mezi nimi i Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, se někteří obyvatelé bývalé monarchie v těchto zemích stali národnostními menšinami. Povinnost chránit národnostní menšiny byla vůči poraženým státům uložena mírovými smlouvami, zatímco v mezinárodním právu začal systém ochrany národnostních menšin v rámci Společnosti národů a Kongres národností se každoročně konat v Ženevě až do roku 1938.*¹⁶⁰

Vlatka Dugački zmiňuje, že pozice národnostních menšin nebyla v Království Srbů, Chorvatů a Slovinců povětšinou regulována, závisela na počtu a hustotě obyvatel, popřípadě na výši finanční pomoci z jejich vlasti. Dalším aspektem byla případná vzájemná bilaterální smlouva. V dnešním Srbsku se po první světové válce zacházelo s menšinami ze slovanských zemí jako s „malými bratry“. Měli poněkud větší práva než „neslované“, ale jejich situace nebyla samozřejmě rovnocenná jako u jihoslovanských národů. Česká a slovenská menšina měla kromě svého slovanství ještě oporu v Malé dohodě, která byla uzavřena mezi Československem, Rumunskem a právě Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců – což znamenalo ještě o něco lepší postavení.¹⁶¹

3.9.2. Otázka státní příslušnosti a občanství

Zde trvale žijící Čechoslováci dokonce dosáhli možnosti volit. Po získání volebního práva bylo jedním z největších problémů české menšiny získání státního občanství. Po krachu rakousko-uherské monarchie nebyla totiž přijata žádná legislativa upravující občanství. Poválečné smlouvy garantovaly, že všichni původní obyvatelé rakousko-uherské monarchie získali státní příslušnost v tom státě, který převzal suverenitu nad daným územím. Vzhledem k tomu, že velké množství Čechů nerozhodlo o svých občanských právech, nebylo schopno vyřešit otázku státní příslušnosti a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců tak v podstatě vůči

¹⁶⁰ DUGAČKI, Vlatka, et al. The Czech minority between globalism and monarchism. *Review of Croatian history*, 2012, 8.1: 57-79, s. 69. „After the collapse of the Austro-Hungarian Monarchy and the creation of new states, among them the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, some of the denizens of the former Monarchy became national minorities in them. The obligation to protect national minorities were imposed upon defeated states by peace treaties, while in international law the system of protecting national minorities began within the framework of the League of Nations, and the Nationalities Congress sat in Geneva once every year until 1938.“, z angličtiny přeložil Pavel Jonák.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 69-70.

nim nemělo žádné povinnosti. Ačkoli zákon o občanství vstoupil v platnost dne 21. října 1928 a Československá federace vyzvala všechny členy české menšiny, aby přijali státní příslušnost, jen malý počet z nich tak učinil. V roce 1939 mnoho členů české menšiny ještě nemělo své občanské postavení vyřešeno a pokyny k jeho získání byly vydány ještě jednou.¹⁶²

Z tohoto je patrné, že Češi měli v Království Srbů, Chorvatů a Slovinců a v pozdější Jugoslávii zvláštní postavení a pozici. Ve smyslu moci či práv nebo postavení ve společnosti nikterak výjimečnou, spíše specifickou. A podle toho vypadal i vztah Čechů k zemi, ve které od roku 1920 nově žili. Jen těžko budeme zobecňovat a spekulovat, jestli byl tento vztah v podstatě stejným, jako měli k habsburské monarchii. Dejme tomu, že můžeme mít jisté indicie nebo podezření si to myslet. Každopádně je zajímavé (a dodnes platné), že Srbové mají ve svých představách o ostatních národech živý koncept všeslovanské vzájemnosti.¹⁶³

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Představa o Češích (a dost možná o všech Slovanech – nicméně nemůžu z osobní zkušenosti prokázat) se v Srbsku traduje v tomto duchu. Se Srby se Česky příliš nedomluvíte, ale budou vám stejně tvrdit, že není třeba volit jako komunikační jazyk angličtinu – jsme bratři Slované a přeci si rozumíme.

3.10. Spolková činnost jugoslávských Čechů mezi světovými válkami

Čeští krajané v Království Srbů, Chorvatů a Slovinců měli v meziválečném období v podstatě dva důvody k tomu organizovaně se spolčovat. Zaprvé bylo jejich motivací možnost vystupovat jako národnostní menšina, zadruhé šlo o snahu posilovat vazby s nově vzniklou Československou republikou, která jak známo své krajany ve světě podporovala.

3.10.1. Československý svaz

Roku 1921 došlo k založení Československého svazu, který spolupracoval hned od svého vzniku s velvyslanectvím v Bělehradě. Šlo o organizaci, která byla na velvyslanectví i Československu nezávislá, její tajemník však pobíral od Československé republiky mzdu jakožto státní úředník. Svaz měl působit nepoliticky, jeho hlavním cílem bylo zastřešování menšinových organizací v rámci Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Vedle společenské a kulturní roviny se staral i o české vzdělávání – takže se zasazoval i o vytvoření a udržování sítě českých menšinových škol. Zejména ve svých začátcích vyvíjel také snahu, aby byly vyřešeny případy udělování státního občanství. Ve svazu však byly zastoupeny především jen spolky české menšiny a očekávání vkládaná do organizace se naplnila jen částečně.¹⁶⁴

3.10.2. České a československé spolky v meziválečné době

V meziválečném období vznikala celá řada českých nebo československých besed nebo obcí. Spolky měly nejdůležitější dopad ve venkovských oblastech. Kromě konfese představovaly významná pojítka, která spojovala komunitu. Význam besed pak stoupal zejména ve 30. letech 20. století, kdy převzaly garanci nad pořádáním veškerých společenských akcí (nebo se jako v Belé Crkvi často stávaly vlastníky knihoven). Šlo o dobu, kdy se stavěly české a besední domy.¹⁶⁵

Společenský život, který se kolem domů a besed soustřeďoval, byl v mnohých oblastech a obcích z hospodářských důvodů silně otřesen. Jednotlivých mecenášů ubývalo, prostředků se do spolkové kasy nedostávalo a naděje na české školy se často vytrácely. Dokonce sám československý stát musel utlumit podporu a mnoho spolků tak doslova pouze živořilo. Kromě hospodářské krize sehrála svou roli i výměna generací spolu s postupující

¹⁶⁴ UHEREK, Zdeněk. *Češi v Bosně a Hercegovině: antropologické pohledy na společenský život české menšiny v zahraničí*. Praha, 2011, s. 88.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 105.

integrací a asimilací.¹⁶⁶ Vzepjetí spolkové činnosti na krátkou dobu přinesl až rok 1938, kdy se začaly pořádat *tajné sbírky na pomoc Československu*. Roku 1941 pak byla činnost československých spolků násilně zastavena jakožto nežádoucí.¹⁶⁷

3.11. Česká Beseda v kontextu spolkového života

Dnes je spolupráce bělocrkvanských Čechů s Českou republikou vázána zejména na finanční podporu, určenou na pořádání a podporu české kultury. Díky sdružení Češi jižního Banátu mnoho z místních krajanů navštívilo Českou republiku. Udržení češtiny jako jednoho ze základních atributů české národní identity zde však odhadují na otázku zhruba deseti let. Otázku identity a jejího sepjetí s ovládním jazyka si uvědomovaly už první krajanské spolky, z nichž nejdéle působícím v Belé Crkvi je právě Česká Beseda, která sídlí v kulturním domě (nazývaném také Český dům), který prošel rekonstrukcí za finanční pomoci české vlády. Několik badatelů už upozornilo na místní knihovnu, která je se svými několika tisíci svazků však pro většinu místních v podstatě nepřetržitě zavřená. Na stěnách v domě lze rozpoznat na fotografiích osobnosti, které zde krajany navštívili, fasádu vnitrobloku pak zdobí malby českých pamětihodností (viz fotografie Českého domu v příloze č. 4). Součástí domu je velký sál s podiem, který představuje zázemí pro veškerou kulturní činnost komunity. Každoročně se tu odehrávají zábavy nebo třeba představení folklorních tanců. Kromě folklorního souboru jsou neaktivnější složkou divadelní kroužky. Tradičně se zde pořádají divadelní představení v českém jazyce i v srbštině. Folklorní tradice je zde předávána mezigeneračně, místní kroužek má za sebou vystoupení jak lokální, regionální, tak i mezinárodní. Kromě České Besedy zde sídlí i organizace s větším významem i širším polem působnosti. Je jím Matice Česká, pod kterou spadají všechny české spolky z okolí. K jejímu založení došlo roku 2000 a zastupuje Besedy v Belé Crkvi, Kruščici, Českém Sele i v Gaji. Mezi její hlavní cíle patří kromě koordinace všech spolků i uchování českého jazyka i zvyků, které se zde tradují už více než 200 let.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 106.

¹⁶⁷ MATUŠEK. *Češi v Chorvatsku*, 1994, s. 164; Respektive UHEREK, Zdeněk. *Češi v Bosně a Hercegovině*, s. 106-107.

¹⁶⁸ KOKAISL, Petr. *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha, 2009, s. 249–250.

3.11.1. Vývoj spolkového názvu

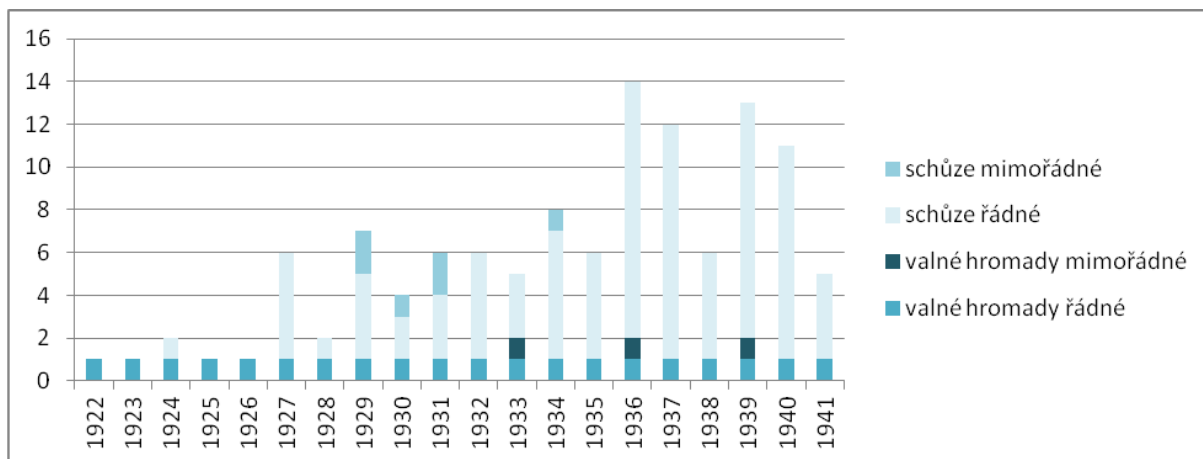
Je zajímavé, že autoři srbské kapitoly v knize *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě* odkazují na jakési propagační materiály spolku, kde se tvrdí, že původním názvem České, respektive Československé besedy byla Národní fronta. Archiv spolku však odhalil, že tomu tak nebylo. První a původní název spolku byl Česká národní knihovna a čítárna v Belé Crkvi. Jako Českou národní knihovnu a čítárnu ji založili místní roku 1922, v roce 1933 se přejmenovala na Československou besedu, přečkala období druhé světové války a od jejího obnovení v roce 1941 funguje s drobným přerušením dodnes. A i dnes patří mezi hlavní cíle spolku udržení českého jazyka, kultury a českých tradic.¹⁶⁹

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 250.

4. Praktická část

4.1. Zápisy z valných hromad a spolkových schůzí

Pro potřeby této práce jsem se orientoval jak podle zápisů o valných hromadách, tak dle zápisů o řádných a mimořádných schůzích dozorčího a správního výboru spolku. Podrobnosti jsem se rozhodl uvést jen v případech valných hromad a zajímavosti u mimořádných porad, které už samou svojí mimořádností přitahují pozornost. Od roku 1922 do roku 1941 se zachovaly zápisy celkem 23 valných hromad (20 řádných a 3 mimořádné) a 94 spolkových schůzí (88 řádných a 6 mimořádných porad dozorčího a správního výboru). Předpokládejme ale, že se spolkových porad konalo ještě mnohem víc. Zapisovatelé však v těchto případech buď zápis vůbec nepořídili, nebo nedošlo k jeho přenesení do oficiální spolkové knihy. Mluví pro to buď zmínky o jistých zápisech, které bylo třeba před samotným jednáním na následujících poradách schválit, nebo například na valných hromadách padne přesné číslo za uplynulý rok, který se však neshoduje s reálnými zápisy nalezenými v archivu spolku. I když se tedy nejedná o úplný záznam o spolkových aktivitách, valné hromady a mimořádné schůze jsou zajímavým a poměrně uceleným svědectvím o České národní knihovně a později Československé besedě v Belé Crkvi.

obrázek 2, Celkový porízených zápisů ze spolkových porad¹⁷⁰

¹⁷⁰ Dle tabulky 7 v příloze č. 2.

4.1.1. Organizační valná hromada 18. června 1922

archiválie: Kn. 1, Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922–1933, s. 1-4.

První zápis v knize spolkových porad pochází ze zasedání nulté, organizační valné hromady. Hned z úvodu jsme svědky výrazné postavy celé historie spolku, profesora Tomáše Iroviče, který z pozice prozatímního předsedy „požádal p. Alojza Šnajdra, aby se přijal povinnosti zapisovatele, a zahájil schůzi“.¹⁷¹ Poté přivítal srbské hosty spolku, předsedu Srbské čítárny, Jozu Putnika a „ostatní členy výboru Srbské Čítárny“. Dále uvítal a vyzval členy spolku k „nové, jaré, svorné a vytrvalé práci sebevzdělání.“¹⁷²

V jeho úvodním projevu podle zápisu zazněly důvody, které stály za potřebou založení krajanského spolku. „Uvědomělejší Češi totiž vida jak ztrácejí ponenáhlu naši Krajané svůj český ráz, mravnost a povahu, zapomínají už na svou krev, na svůj mateřsky jazyk“.¹⁷³ Spolu s ostatními zakládajícími členy považoval za svou povinnost, aby přistoupil k organizační práci „za účelem probuzení zaspalého českého svědomí, k probuzení tělesnému a duševnímu našeho zanedbalého lidu – v českém duchu“.¹⁷⁴

Bylo třeba vytvořit stanovy spolku, jednalo se o tom na několika schůzích, které ještě v žádných záznamech nejsou uvedeny. K utvrzení stanov došlo na velikonoční schůzi konané 17. května. Následně byly „schválené Ministerstvem školství a Osvěty 26. května pod číslem 15067/1922“.¹⁷⁵ Dále zápis shrnuje svojí specifickou rétorikou důležitost tohoto aktu:

*Tak dožili zdejší Češi dějinný den. Od té doby totiž, kdy se naši předkové ve zdejších krajinách ustavili, teprve nám, pátému pokolení přidělil osud, abychom mohli od nynějška volně a veřejně vyznávat a pěstovat svoji mateřštinu. Je tu mnoho překážek, nezbytných následků dlouhého potlačení, jež třeba především odstraniti. Doufáme však pevně, že se veškeré obtíže svornou a vytrvalou prací ponenáhlu přemohou, takže bude uvědomělé vzdělávání jednotlivců snáze pokračovati k povznesení tělesnému a mravnímu v českém duchu. Tím současně se přiblížíme našemu nejvyššímu úkolu a cílu: k uskutečnění kulturní jednoty všech Slovanů.*¹⁷⁶

¹⁷¹ Kn. 1, Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922–1933, s. 1.

¹⁷² Tamtéž, s. 1.

¹⁷³ Tamtéž, s. 1.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 1.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 2.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 2-3.

Zápis obsahuje několik vágních nebo ne zcela jasných frází. O množství přítomných se mluví jako o „hojném počtu“, o zakladatelích spolku jako o „uvědomilejších Češích“, „zaspalé české svědomí“ či „český ráz“ zase evokují etnickou či národní identitu a nízkou úroveň sebeuvědomění.

Po tomto zahájení došlo k volbě kandidačního výboru, který posléze zvolily dozorčí a správní výbory spolku. Předsedou dozorčího výboru byl zvolen pan Antonín Šmaus, předsedou správního výboru pak Tomáš Irovič, knihovníkem pak Jozef Irovič a pokladníkem Jakob Čežek. Následně se jakožto nově zvolený předseda slova ujal opět Tomáš Irovič, aby opět vyzval přítomné, aby ze všech sil podporovali spolek, aby v co největším počtu vstupovali do spolku a vzdělávali se. Aby „*ani jednu příležitost ne propustili, která by přispěla povznesení tělesnému a mravnímu v českém duchu*“.¹⁷⁷ Na závěr pak poděkoval za „hojnou účast“, opět se obrátil s díky na pana předsedu Srbské čítárny, že „bratrskou láskou umožnil konání valné hromady“.¹⁷⁸ Valná hromada pak byla ukončena za zpěvu *Hej Slované*.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 4.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 4.

4.1.2. Valná hromada 2. dubna 1923

archiválie: Kn. 1, Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922–1933, s. 26-29.

První řádná valná hromada České knihovny a čítárny v Belé Crkvi byla zahájena předsedou Tomášem Irovičem zajímavostí, že se nejedná o první letošní termín, protože se „valná hromada svolaná na 25. března 1923. pro nedostatečné číslo členů – nemohla konati“.¹⁷⁹ Členů se (podle článku 28 spolkových stanov) na druhý pokus zúčastnil dostatečný počet k tomu, aby se mohla valná hromada pravomocně usnést. Přečetl se a schválil zápis o organizační valné hromadě. Poté se pan předseda opět obrátil na přítomné členy a vyzval je, aby se „neúnavně vzdělávali“, „rodiče dítkám svým ve všem dobrý příklad dávali“ a aby „využívali knihovnu a listy objednané pro spolek. Mezi navrhovanými periodiky se vyslovil pro objednání „Jihoslávských Čechoslováků“. České listy s politováním nebylo možné objednat pro jejich výslednou cenu.¹⁸⁰

Jednatel správního výboru, pan Alojz Šnajder¹⁸¹ přečetl správu o činnosti spolku a „s nadšením“ nabádal krajany, aby se více o spolek zajímali. Zde jsou patrné krušné začátky, kdy se dá mluvit o tom, že většina členů neprojevovala o činnost spolku (ani jeho možnosti – zejména knihovnu) větší zájem. Po Šnajderově proslovu přišel se svou pokladní zprávou Jakob Čezek. Spolek do své pokladny za první rok své činnosti nashromáždil 2879,50 dinárů. Poté se vyjadřoval ještě jednatel dozorčího výboru Václav Hubálek, který „svým promyšleným proslovem hluboce účinkoval na přítomné krajany“.¹⁸²

Dle článku 25 stanov došlo k volbě dvou nových členů obou výborů. Došlo tak k výměně knihovníka, „pan učitel“ Václav Balát vystřídal ve funkci Jozefa Iroviče, který pak byl zvolen za předsedu dozorčího výboru namísto Antonína Šmause. V roli jednatele vystřídal Václava Hubálka Emil Mokráček. Voleni byli i náměstkové pro oba výbory, zde pozornost přitahuje fakt, že došlo i k volení těchto náměstků za venkov, v Kruščici, Ablianě a Jansenově. Ustanovila se i „korporace za knihovnu odpovědná“, nicméně není nikde

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 26.

¹⁸⁰ Tamtéž. Jugoslávské Čechoslováky založil Otto Sobotka, šlo o list, který byl orgánem Československého svazu v Jugoslávii, později došlo k jeho přejmenování na Naše noviny, dle záznamu o zůstaviteli fondu Literárního archivu Památníku národního písemnictví; viz *Badatelna.eu* [online]. LemonBone s.r.o.:©2013 - 2019 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <http://www.badatelna.eu/fond/2854/uvod/6219>.

¹⁸¹ V zápisu se uvádí jméno „Šnajdr“, podpis na konci zápisu pak zní „Šnajder“, rozhodl jsem se respektovat toto znění. Případné nejasnosti nebo omyly a nepřesnosti v prepisech jmen je však nutné brát v potaz. Zapisovatelé ne vždy uváděli jména ve správném znění – ze srbského jazykového úzu víme, že se slova (to znamená i jména) zapisují foneticky – tedy tak, jak je slyšíme.

¹⁸² Kn. 1, Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922–1933, s. 26-27.

uvedeno, co mělo být jejím konkrétním cílem nebo zodpovědností.¹⁸³

Na závěr pan předseda „*poděkoval všem přítomným krajanům, za hojnou účast a vyzval je opětně, aby si uvědomili důležitost našeho spolku, jej tedy ze všech sil ustavičně podporovali*“.¹⁸⁴ Rukopis záznamů se shoduje s podpisem předsedy, pana Tomáše Iroviče. Zajímavou anomálií je, že zde bylo použito oproti prvnímu zápisu jiné (evidentně zpětně natištěné) razítko. Zatímco za prvním zápisem je kulaté razítko s opisem „NÁRODNÍ KNIHOVNA A ČITÁRNA BELA CRKVA“, zde nenatištěno razítko se zněním „ČESKOSLOVENSKÁ BESEDA Bela Crkva“.

¹⁸³ Tamtéž, s. 27-29.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 29.

4.1.3. Valná hromada 13. ledna 1924

archiválie: Kn. 1, Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922–1933, s. 43.

poznámka: zápis obsahuje pouze úvodní hlavičku

„Zápis o druhé řádné valné hromadě České Knihovny a Čítárny v Belé Crkvě konané 13. ledna r. 1924. v místnostech srbské čítárny.“¹⁸⁵

„Zápis o společné schůzi obou výborů konané 10. března 1924. Přítomni podepsaní. Předmět schůze: zpráva p. pokladníka o výsledku zábavy pořádané 2. března t. r. v místnostech ‚Zlatého anděla‘.“¹⁸⁶

Po těchto hlavičkách chybí celé záznamy z druhé valné hromady i řádné schůze, listy jsou vynechány, ale text doplněn nikdy nebyl. To poukazuje na fakt, že sešit se zápisy nebyl vždy sepsován přímo na místě, naopak byly zápisy zřejmě většinou formulovány nebo alespoň přepisovány načisto až zpětně. U některých rukopisů je patrný spěch a horší čitelnost i gramatika, valná většina jich je však zapsaná ex post. Další zajímavostí jsou vynechané předchozí stránky, zapisovatel patrně zamýšlel doplnit zápisy ze všech schůzí v daném roce, to se však neodehrálo, a tak se nedozvíme nic o průběhu druhé valné hromady nebo o aktivitách spolku v druhém roce svého působení.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 43.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 46.

4.1.4. Valná hromada 1. března 1925

archiválie: Kn. 1, Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922–1933, s. 68-71.

poznámka: ve spolkové místnosti, ulice Sv. Vendelína, č. 47.

Na této valné hromadě se opět objevuje, že je počet přítomných členů dostatečný. Nevíme, jaké kvórum pro usnášeníschopnost si spolek definoval ve svých stanovách, nejčastěji bývá volena pro usnášeníschopnost orgánu nadpoloviční většina. Novinkou je změna místa konání výroční chůze. Ulice Sv. Vendelína, číslo popisné 47. Po schválení zápisu z loňského roku¹⁸⁷ se chopil slova předseda Tomáš Irovič, aby pochvalně zhodnotil spolkovou činnost předchozího roku. Zmiňuje „těžké okolnosti“ a „poctivou práci“. Kromě těchto „frází“ zmiňuje, že předchozího roku (tedy 1924) navštívili místní pánové Souček (odborný učitel z Bělehradu) a Tesař (ředitel pražských solistů). 27. dubna proběhly dopoledne v místnosti srbské čítárny v Belé Crkvi, odpoledne v Kruščici a Ablianě přednášky pana Součka, pan Tesař pak pořádal 30. srpna v hostinci hudební koncert „Město Vídeň“, „*jenž byl hojně navštiven i od zdejších Srbů*“.¹⁸⁸ Zápis hodnotí situace takto: „*Obě návštěvy potěšily a velmi posílily naše krajaný ve svém českém uvědomění.*“¹⁸⁹

Opět z úst jednatele správního výboru, pana Alojze Šnajdera, zazní zdůraznění, že je potřeba, aby krajané ve svém zájmu spolek co nejvíce podporovali. Pokladník, pan Jakob Čezek, poté přednese svou zprávu: spolek má v hotovosti už 3299,18 dinárů. Přikročilo se k volbě výborů, Václav Balát se přesunul na post místopředsedy správního výboru, knihovníkem se tedy stal Emil Mokráček. V roce 1924 byl knihovníkem pan Balát, je patrné, že post knihovníka byl do této doby obměňován téměř každý rok. Ve zprávě jsou vynechána konkrétní čísla, zapisovatel zřejmě počítal s jejich pozdějším doplněním, protože pro ně vyhradil místo s třemi tečkami. Šlo o celkový počet svazků knihovny, počet čtenářů a počet výpůjček. Na závěr padlo nepřilíš uspokojujivé konstatování: „*Celkem se může říci, že naši krajané, jsa neuvědomějí, daleko ještě neumějí si využití tento zdroj vzdělání; mohlo by se mnoho více čísti.*“¹⁹⁰ Mírný optimismus však přeci jen převládl. Nejčastěji půjčovanými pak byly podle zprávy knihovníka historické romány.¹⁹¹

¹⁸⁷ Jde o standardní praktiku, která však vzhledem k chybějícím zápisům z minulé valné hromady odhaluje fakt, že zápis existoval, nicméně v jiné podobě. Archiválie, ze kterých zde čerpáme, jsou tedy prepisem, který byl pořizován ex post.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 68.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 68-69.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 69-70.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 71

4.1.5. Valná hromada 14. března 1926

archiválie: Kn. 1, Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922–1933, s. 88-91.

Zápis nápadně formálně i obsahově kopíruje ten předchozí, objevují se stejné pasáže, které dávají tušit, že buď se zapisovatelův styl záměrně nelišil, nebo dokonce docházelo ke zpětným zápisům několika valných hromad najednou. Ani zde totiž nechybí stejná pasáž o potřebě a výzvě vytrvat ve svém snažení.¹⁹² Výjimkou, která potvrzuje pravidlo o podobném duchu jednotlivých zápisů, jsou zvolání a reakce:

*Naše spása jest i bude jedině v kulturní a hospodářské vyspělosti. Nenaříkejme. Žádný nám nepomůže jestliže sami sobě nepomůžeme. Zlo je v nás, proto i spása je v nás. Větší vzdělání, lepší člověk. To budiž naše heslo! Jednohlasně s nadšením vzato na vědomí.*¹⁹³

Tam, kde v předchozích zápisech chyběly čísla o stavu knihovny a čtenářstva, jsou nyní nedoplněny informace o stavu pokladny. Knihovník Emil Mokráček zdůraznil, že „se průměrně tuze málo čte“ a dodává, že je „hřích nečísti tak krásné a poučné knihy“.¹⁹⁴ Za nejčtenější v roce 1925 označil „různé romány a cestopisy“. Knihovníkem pro další rok byl zvolen Václav Hubálek.¹⁹⁵

Zřejmě pro malý počet zájemců o čtenářství bylo usneseno, aby byli přijímání do spolku jako přispívající členové i ne-Češi. Dále aby se podlaha v knihovně dala napustit olejem a aby se koupil nový stůl a „stolice“. Na závěr podle zápisu pan předseda Tomáš Irovič vyzval členy spolku, aby podporovali spolek v jeho důležitém úkolu, kterým je „tělesné a mravní povznesení [...] zanedbaného lidu – v českém duchu“.¹⁹⁶ Ať už podobné věty znamenaly přesně cokoli, dá se z nich vytušit touha po resuscitaci pozapomenuté české kultury.

¹⁹² Tamtéž, s. 88.

¹⁹³ Tamtéž, s. 89.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 89.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 90.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 91.

4.1.6. Valná hromada 13. března 1927

archiválie: Kn. 1, Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922–1933, s. 92-96.

Hned na úvod překvapí detail, že přítomné členy uvítal předseda, *direktor zdejšího gymnasia*, pan Tomáš Irovič. Vzhledem k tomu, že buď zapisovatelem, nebo autorem těchto prepisů byl on sám, se zdá být vsuvka kromě zajímavého zdroje informace (alespoň z dnešního úhlu pohledu) i úsměvnou ješitností. Zhodnocení předchozího roku je opět hořkosladké, byť „*nějaký pokrok se cítí*“.¹⁹⁷

Jednatel Lorenc Tichý konstatoval, že bylo dosaženo jen malého pokroku, mnoho krajanů totiž podle něj totiž ještě nechápalo důležitost spolkové činnosti „*pro blaho naší zdejší zanedbalé menšiny*“.¹⁹⁸ Poprvé se zde dozvídáme důležitý počet členů spolku, v roce 1926 měla Česká národní knihovna a čítárna v Belé Crkvi 60 (!) řádných členů. Pokladník Emil Mokráček ve zprávě předkládá, že čistý výtěžek spolku k roku 1927 byl 4615,99 dinárů a poprvé se zde setkáváme se vkladem pro účely národního domu, který činil 450 dinárů. Celkový přehled o hotovosti v pokladně spolku nicméně opět chybí.¹⁹⁹

Knihovník Václav Hubálek ve zprávě hodnotí situaci jako celkem uspokojivou, „*ačkoli by se mohlo účinněji pracovati, kdyby naši krajané bili uvědomělejší*“.²⁰⁰ O počtu knih, čtenářů nebo o četbě obecně ve zprávě nepadla ani zmínka. Poprvé se zde však můžeme dočíst o *ochotnickém kroužku*. Jeho předsedou byl jmenován právě Václav Hubálek. Novým knihovníkem byl stanoven J. Glazer. Valná hromada se také usnesla, k tomu, aby co největší počet členů vstoupil do „*Matice české při Československém svazu v Bělehradě*“.²⁰¹ Dále aby se sepsaly všechny místní české školou povinné děti. Ve hře se tedy objevují i první snahy o *českou školu*. Otázku výchovy a mateřského jazyka řešily i dotazy na výuku náboženství pro děti – usneslo se rozhodnutí, aby v místním církevním výboru usedl i jeden Čech. Na závěr pak předseda vyzývá ke společné práci na „*kulturním a hospodářským pokroku našeho zanedbalého lidu*“.²⁰² Zanedbalost se objevuje opětovně, poprvé je však zmíněna kultura a zejména otázka hospodářská. Finance ve spolku nabývají na důležitosti.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 92.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 93.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 93.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 94.

²⁰¹ Tamtéž, s. 95.

²⁰² Tamtéž, s. 96.

4.1.7. Valná hromada 15. ledna 1928

archiválie: Kn. 1, Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922–1933, s. 109-112.

Prakticky hned po předchozí poradě roli zapisovatele přijal podle rukopisu tajemník Lorenc Tichý, podle toho se drobně proměňuje rétorika textu. Nicméně se nejedná o žádné radikální změny, neustále se setkáváme s frázemi jako „obtíže“ nebo „náš lid“. „Potěšitelným zjevem“ je charakterizováno zvýšení zájmu o činnost spolku, Tichý v textu jedním dechem dodává: „*Pouze škola nám ještě chybá aby se vyvynula ještě větší činnost ve vzdělání našeho zanedbalého lidu a děti v českém duchu*“.²⁰³ A nabádá krajany, aby se všemi silami snažili o to, aby zájmy spolku „šly kupředu“. Pokladna spolku má v hotovosti 5362,89 dinárů, vklad pro fond národního domu činí 651 dinárů.²⁰⁴

Novým knihovníkem byl zvolen Josef Eliáš. Místo knihovny se veškerá pozornost začala upínat na vidinu české školy: „*P. předseda zdurazňuje nutnou potřebu vyučování našich dětí a snažení všech krajanu abysme dostali obecnou školu, která musí byti osou veškere naši vzdělavaci prace*“.²⁰⁵ Na základě čehož se usneslo přednést žádost na Ministerstvo školství do Bělehradu, aby se v Belé Crkvi začalo vyučovat česky.²⁰⁶

²⁰³ Tamtéž, s. 109.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 110.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 111.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 111.

4.1.8. Valná hromada 20. ledna 1929

archiválie: Kn. 1, Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922–1933, s. 113-121.

poznámka: v místnosti spolkové čítárny

V roce 1929 se stal novým tajemníkem a zapisovatelem Karel Schovanec, další významná osoba celkové historie spolku. Zápisy porad se díky tomu zcela proměnily. Poprvé máme před sebou jasnou strukturu valných hromad, jak zřejmě šly jednotlivé části za sebou a můžeme je tedy porovnat i s výročními schůzemi předešlými:

1. Zahajovací řeč p. předsedy
2. Zpráva jednatele
3. Zpráva pokladníka
4. Zpráva stříadala
5. Zpráva knihovníka
6. Zpráva o vánočních nadílkách škol. dětem
7. Zpráva revisora účtu
8. Volení nového výboru
9. Eventuelní návrhy
10. Závěrečná řeč p. předsedy²⁰⁷

Hned v úvodu předseda Tomáš Irovič mluví o otevření české školy. Jejím účelem je zastavení „odnárodňování“ dětí, a aby se z nich stali „dobrý Češi, a dobrý Slované“.²⁰⁸ Jednatel Lorenc Tichý zmiňuje, že od poslední valné hromady proběhlo 17 schůzí (zde zmíněné schůze dozorčího a správního výboru nemáme nikde zaznamenány, zápisy z valných hromad v tomto případě na sebe přímo navazují), „na kterých bylo hlavně jednáno o spolkových záležitostech, jako o zábavách, stříadalu, knihovně, o objednávání dříví pro členové a ve hlavní o naší český škole“.²⁰⁹ Spolek dosáhl ke konci roku 1928 počtu 71 členů. Za členství bylo vybráno celkem 1410 dinárů (zaplatili všichni členové, což by znamenalo, že roční členství činilo cca 19,86 dináru na osobu).²¹⁰

Další zajímavostí je, že se zde objevuje první zmínka o „zábavě s divadelním kouskem“. Byla pořádána 5. února 1928 s čistým ziskem 1285,50 dinárů. Další menší zábava se konala 19. února 1928 s čistým ziskem 106,50 dinárů. Celkem se tedy spolku povedlo vydělat touto činností 1946,25 dinárů. Zřejmě i díky tomu mohl spolek pro všechny své členy

²⁰⁷ Tamtéž, s. 113.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 113-114.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 114.

²¹⁰ Tamtéž, s. 114-115.

objednat 6 vagónů dřeva. Zpráva pokladníka celkově hodnotí, že po roce 1928 zůstalo ve spolkové kase 7381,14 dinárů. Strádal pak reaguje na tuto pozitivní zprávu obtíží, které představuje odesílání částek do Daruvarské banky. Z důvodu neefektivnosti se valná hromada usnáší na ukládání úspor do banky místní (s 9% úroky).²¹¹

Knihovník, Josef Eliáš, předkládá ve své zprávě, že se za rok 1928 přečetlo celkem 500 knih. Prozatím se ale nevedla žádná přesná evidence o výpůjčkách a knihy se začaly ztrácet. Učitel zdejší české školy, Karel Schovanec, referuje o vánočních dárcích pro školní děti. Spolek nakoupil školní potřeby a rozdělil všem dětem bez rozdílu. Zde se rodí návrh uspořádat napříště dětskou zábavu, jejíž výtěžek by pokryl příští jaro opět školní potřeby.²¹²

Knihovníkem pro další rok byl zvolen A. Tichý. Jinak více o knihovně informací uvedeno není. Mezi návrhy padaly otázky náboženské – potřebu českého duchovního ve městě. Dalším návrhem je ustanovení stálého divadelního kroužku, který by během roku nazkoušel cca 2–3 divadelní kusy.²¹³

Zápis z této valné hromady odhaluje, jak moc se toho v zápisech z minulých porad nedochovalo. Vyjma knih jsou tyto prameny to jediné, co nám po spolku z těchto dob zůstalo. Rekonstruování jednotlivých dějů České národní knihovny a čítárny v Belé Crkvi nemůže být zaměňováno za plnohodnotný přehled o celkových dějinách spolku. V pramenech jsou jednoznačné mezery, kterých bychom si měli být vědomi při každém jejich pročitání. Zajímavostí je výbor střádala, který si vytyčil za cíl dohlížet na finance systematicky odkláněné na fond pro výstavbu nebo koupi Národního domu.

Mimořádným počinem je pak dodatečný zápis Karla Schovance, který mezi daty 2. 12. 1971 a 22. ledna 1973 doplnil zápis o několik stran věnovaným místní české škole. Za místní českou obecní školou stojí právě Beseda, která doporučila za učitele rodáka z Ablianu, Karla Schovance (který mimo jiné popisuje, že jeho dědeček i otec se narodili v *Dobrovítově okres Čáslava v Čechách*). Celkem bylo první rok do školy zapsáno 42 žáků, 14 v 1. třídě, 14 v 2. třídě, 8 ve 3. třídě a 6 žáků ve 4. třídě. Dokonce zápis uvádí jejich jména a místo bydliště.²¹⁴

²¹¹ Tamtéž, s. 115-116.

²¹² Tamtéž, s. 117.

²¹³ Tamtéž, s. 119.

²¹⁴ Tamtéž, s. 113-115.

4.1.9. Valná hromada 19. ledna 1930

archiválie: Kn. 1, Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922–1933, s. 139-144.

Z porady si předseda Tomáš Irovič stěžuje, že místo aby počet členů neustále rostl, naopak se zmenšuje. Od poslední valné hromady měl spolek 12 schůzí (zapsaných nám jich zůstalo 9 – Karel Schovanec vysvětluje situaci takto: „*Zápisy v minulém roce se vodily řádně, nebyly za vedený ty schůze na které jsem se nemohl dostavit, a můj zástupce pan Šnajder je nezavedl.*“²¹⁵), spolek koncem roku čítal celkem 76 členů (tedy oproti loňské valné hromadě o 5 více). 2. února 1929 byla pořádána zábava (se ziskem 213 dinárů) a 10. února pak divadelní představení ve Velikém Središti. 19. května pak byla pořádána ještě jedna zábava (v zápisu z valné hromady se neuvádí finanční bilance). Na Kateřinu (tedy 25. listopadu) byla pak pořádána zábava, kde vystupovala poprvé spolková kapela. Na Silvestra (31. prosince) byla pořádána taneční zábava u „Anděla“, zábavy však byly „*velmi málo navštěvované*“.²¹⁶

Zpráva pokladníka Lorence Tichého říká, že celkový příjem v roce 1929 byl 7004 dinárů, převod z předchozího roku činil 7381,14 dinárů – vydání v tomto roce byly 13209,11 dinárů, zůstatek činí tedy 1176,03 dinárů. Zpráva knihovníka mluví o přečtených 298 knihách (další informace chybí). Zpráva předsedy hudebního spolku, Karla Schovance, vysvětluje, že byla založena dechová hudba a za nástroje se utratilo 5000 dinárů (celkový soupis hudebních nástrojů zobrazuje tabulka 8 v příloze č. 2).²¹⁷

Později byla zakoupena ještě jedna „flígehorna“ (křídlovka) za 400 dinárů, takže byla celková investice do nástrojů pro spolkovou hubu 5400 dinárů. Cvičit se začalo 10. dubna (dvakrát týdně) a od té doby zahrála dvakrát. Poté došlo k volení výborů (a za knihovníka byl zvolen J. Strnad) a valná hromada byla ukončena.²¹⁸

²¹⁵ Tamtéž, s. 140.

²¹⁶ Tamtéž, s. 139-140.

²¹⁷ Tamtéž, s. 141.

²¹⁸ Tamtéž, s. 142-144.

4.1.10. Valná hromada 1. února 1931

archiválie: Kn. 1, Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922–1933, s. 147-155.

Valné hromady se účastnilo 23 členů, zahájena byla přivítáním policejního zástupce, který „*jménem zákona přišel na vální hromadu*“.²¹⁹ Řeč předsedy, Tomáše Iroviče začíná rekapitulací loňského roku. Nejdůležitějšími úspěchy byla zahájení výuky v *České škole* a založení *Hospodářského družstva*, které svým členům začalo poskytovat laciné úvěry.²²⁰

Na poradách minulého roku se projednávaly zejména záležitosti kolem spolkové hudby a hudby. Dále se řešila otázka nájmu spolkové místnosti – byt, ve kterém se nachází, byl totiž prodán. Nový majitel ale souhlasil s pokračováním pronájmu za částku 120 dinárů měsíčně. Plánované porady jednou měsíčně, každou první neděli v měsíci, se nekonaly s odůvodněním: „*není to ani zapotřeby schůze držet každý měsíc – nýbrž jen tenkrát, když to bude zapotřeby*“²²¹.

Celý zápis se točí kolem nedorozumění ohledně koupě či výměny bubnu. Nejprve pan předseda litoval, že došlo k „nedorozumění a osobním urážkám“, tajemník Karel Schovanec pak vysvětluje (a sám zapisuje), že pan Glázer, když slyšel, že je buben špatný, rozhodl se sám koupit jiný, „mnoho menší a lacinější“. Kapelník pan Strnad ale sám tento starý buben vyměnil za jiný. Při tomto zjištění na předchozí řádné poradě došlo k incidentu, který zapisovatel líčí takto: „*Začala veliká hádka a rámus tak že nebylo ho možné poslouchati. Proto jsem schůzi opustil, poněvadž nebylo už rozumět kdo co mluví, byly to hlavně osobní věci.*“²²²

Spolek dostal pozvání na valnou hromadu Československého svazu Království Jugoslávie, která se konala v „Oseku“²²³. Nikdo však na setkání neodjel z finančních důvodů. Další pozvání přišlo na otevření Československého národního domu v Hercegovci, o účasti zpráva ale mlčí.²²⁴

²¹⁹ Tamtéž, s. 147.

²²⁰ Tamtéž, s. 148.

²²¹ Tamtéž, s. 149.

²²² Tamtéž, s. 146.

²²³ Myšleno je chorvatské město Osijek. Z Belé Crkve jde pro představu o vzdálenost cca 270 km (po současných cestách, respektive 340 po dálnici), dle *Mapy.cz* [online]. Seznam.cz, a.s.: ©2019 [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <https://mapy.cz>.

²²⁴ Tamtéž, s. 149.

Důležitý je ještě údaj o počtu žáků – v prvním vyučovacím roce české školy objevilo 49 dětí. Je zde také zmínka o „daru“, malé školní knihovničce.²²⁵ Čítala 70 svazků a byla zapůjčena od Matice školské. Po jejím přečtení pak měla být zaslána zpět a škola by obdržela knihy nové. Škola se také přihlásila k odběru periodik, konkrétně Mladého světa (11 výtisků), Vzkříšení (5 výtisků) a Sokolské besedy (10 výtisků). Učitel Karel Schovanec v zápisu dále píše o tom, že učebnic má dost a pro příští rok už zažádal o nové. Spolek se usnesl na tom, že bude hradit Matici školské za tyto balíky alespoň poštovné. Dokonce se učitel rozhodl zorganizovat prázdninové pobyty pro děti, kterým by rodina zaplatila pouze cestu do Československa a zpět (208 dinárů) a pobyt by byl jinak zdarma. Původních 7 přihlášených dětí prý však jejich rodiče nechtěli pustit.²²⁶

Podle pokladníka pana Emila Mokrácíka měl spolek v dané době celkem 66 členů, na členství bylo podle zápisu vybráno 1290 dinárů, 10 členů ještě neuhradilo členství, což by odpovídalo zhruba 23,45 dinárů na každého člena ročně. Celkové příjmy za rok 1930 byly 3669,53 dinárů a výdaje 3331,45 dinárů, zůstatek tak činil 337,58 dinárů. Zpráva o knihovně říká, že za loňský rok přečetlo 15 čtenářů celkem 150 knih.²²⁷ Novým knihovníkem pak byl zvolen místo pana Strnada Josef Eliáš.²²⁸

²²⁵ Tamtéž, s. 150.

²²⁶ Tamtéž, s. 151.

²²⁷ Tamtéž, s. 152-153.

²²⁸ Tamtéž, s. 154.

4.1.11. Valná hromada 14. února 1932

archiválie: Kn. 1, Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922–1933, s. 170-174.

Roku 1932 se na valné hromadě sešlo 31 členů spolku, došlo ke změně místa setkání – ačkoli se jednalo o „spolkovou místnost“, došlo k jejímu zpřesnění, že jde o prostory „v hostinci u Hotovce“²²⁹, tedy alespoň podle jména hospodského (také člena spolku) v české hospodě. Od poslední výroční schůze se spolek sešel celkem šestkrát, což výjimečně odpovídá i číslu zápisů z jednotlivých porad. Sám Karel Schovanec však dodává, že byly mimo to ještě „asi“ dvě porady, na které se nemohl dostavit – proto z nich zápisy chybí.²³⁰

Pokladník Emil Mokráček pak shrnul předchozí rok, celkový příjem za rok 1931 činil 7041,33 dinárů, výdaje 5505,73 dinárů, takže byl zůstatek hotovosti v podkladně 1535,60 dinárů. Fond Československého domu vynášel 1084 dinárů. Za předešlý rok nezaplatilo celkem 11 členů.²³¹ Knihovník Josef Eliáš ve zprávě knihovny uvádí pouze číslo přečtených knih, za rok 1931 se jednalo o 292 titulů. Pozici knihovníka bude vykonávat i příští rok Josef Eliáš.²³²

²²⁹ Tamtéž, s. 170.

²³⁰ Tamtéž, s. 170-171.

²³¹ Tamtéž, s. 171.

²³² Tamtéž, s. 172.

4.1.12. Valná hromada 19. února 1933

archiválie: Kn. 1, Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922–1933, s. 183-189.

poznámka: ve spolkové místnosti u Hotovce

V roce 1933 se valné hromady účastnilo pouze 21 členů, i přesto v zápisu stojí, že předseda Tomáš Irovič „*zdurazňuje že je dostatečné číslo přítomných členů*“²³³. Opět zápis hovoří o přítomnosti policejního komisaře coby zástupce zdejšího policejního úřadu a na pořad se dostává zbrusu nové téma, hospodářská krize, jejímž následkem „*spolek nemohl vyvinout větší činnost*“. Spolek finančně značně vysílila kapela, kterou si vydržoval, zpráva doslova píše o vyčerpání všech příjmů.²³⁴ Dokonce kvůli velkým výlohám ani nemohla být uspořádána velká zábava, která tradičně přinášela do spolkové pokladny největší částky. Mnoho členů navíc nezaplatilo členské příspěvky za rok 1932.²³⁵ Od poslední valné hromady se spolkové výbory sešly u pěti schůzí (což odpovídá i dochovaným zápisům).²³⁶

Pokladní zpráva Josefa Iroviče ilustruje finančně nevydařený rok, k zůstatku z loňského roku (1535,60 dinárů) se přičetly příjmy z roku 1932, které činily 2134,50 dinárů. Výdaje za tento rok je však přesáhly, šlo o 2211 dinárů, takže spolku v hotovosti zbylo 1459,10 dinárů. Na vkladní knížce fondu pro Československý dům bylo 1108,50 dinárů. Členství za předchozí rok nezaplatilo 21 členů. Poprvé se vysloveně mluví o výši členského příspěvku, mělo jím být 20 dinárů. Kniha se v předchozím roce přečetlo 140 a knihovnu s čítárnou navštěvoval „*víc dorost než dospělý*“.²³⁷ Josef Eliáš byl opět zvolen knihovníkem pro následující rok. A ještě před ukončením samotné valné hromady došlo k usnesení, že se bude 26. února 1933 pořádat taneční zábava u Hotovce, vstupné bylo určeno 5 dinárů.²³⁸

²³³ Tamtéž, s. 183.

²³⁴ Tamtéž, s. 183.

²³⁵ Tamtéž, s. 184.

²³⁶ Tamtéž, s. 185.

²³⁷ Tamtéž. S. 186

²³⁸ Tamtéž, s. 188-189.

4.1.13. *Mimořádná valná hromada 4. června 1933*

archiválie: Kn. 2, Zápisník Československé besedy v Belé Crkvě 1933-1937, s. 1-2.

poznámka: přejmenování na Československou besedu v Belé Crkvi

Této mimořádné valné hromady se účastnilo pouze 11 členů, jejím hlavním důvodem bylo přijetí nových stanov. Podle nařízení Ministerstva školství a národní osvěty z 24. 3. 1933 bylo třeba přijmout stanovy domluvené a formálně schválené Československým svazem a Ministerstvem. Při této příležitosti se spolek usnesl na změně svého názvu z *Česká národní knihovna a čítárna* na *Československá beseda*. Na pořadu dne pak nebylo nic dalšího. Kulaté razítko s nápisem Česká národní knihovna a čítárna v Belé Crkvě se bude však objevovat v zápisech ještě tento a celý následující rok.²³⁹

Přijetí nového názvu je zde v podstatě pouze formální, žádní Slováci se ve spolku objevovat nezačnou. Celá transformace může nést drobný punc čechoslovakismu, ale ideologicky i etnicky šlo doposud o spolek Čechů.

²³⁹ Kn. 2, Zápisník Československé besedy v Belé Crkvě 1933-1937, s. 1-2.

4.1.14. Valná hromada 25. února 1934

archiválie: Kn. 2, Zápisník Československé besedy v Belé Crkvě 1933-1937, s. 17-30.

Tentokrát je účastno 23 členů, cca půl hodiny po začátku se ještě dostavuje policejní komisař Šimek. Dozvídáme se zde, že usnášeníschopná část je jedna třetina, která se toho dne dostavila – valná hromada je tedy platná.²⁴⁰ Předseda Tomáš Irovič zahájil poradu proslovem:

Náš spolek jak je ovšem známo, vytkl si vznešený, ale těžký úkol aby všemi silami vzdělával náš neuvědomělý lid – aby probudil jeho zaspalé české svědomí k jeho povznesení mravnímu v českém duchu aby podnikl vše, čím by přispěl bratrské svornosti a lásce mezi Čechoslováky a Jihoslovany. Ale bohužel následkem velké hospodářské krize, kterou největším dílem cítí náš chudý ale pracovitý lid, těžko a pomalu se jde ku předu. V takové těžké hospodářské krizi nemohl náš spolek ani v minulém roce vykonat žádnou větší činnost, ale přece pořádal 1 dětské představení které chvályhodným přičiněním p. Karla Schovance učitele zdejší české školy a jeho pani choti učitelky mělo skvělý mravní úspěch, ale i hmotně se podařilo.²⁴¹

Osou celé spolkové práce se najednou místo knihovny s čítárnou stává česká obecná škola a obecně práce s mládeží: „*Také v dorostu, který z naší české školy vychází, dostaneme [...] dobré pomocníky pro naši práci v českém - jihoslovanském a slovanském duchu.*“²⁴² Spolkové hudbě se nedaří, padne usnesení, aby si hudebníci začali platit kapelníka ze svého. Velkou komplikací je neplacení nebo nepravidelné placení příspěvků: „*Skoro polovička členů nezaplatila za rok 1933.*“²⁴³ Zpráva reflektuje změnu názvu a mimořádnou valnou hromadu z předchozího roku:

Beseda musela sezvát mimořádnou valnou hromadu a to 4. června 1933 roku, dle nařízení Ministerstva škol. v Beogradě, kvůli tomu, aby se naše starý stanovy změnily a aby se i náš spolek přizpůsobil ostatním Československým spolkům v Jugoslavii. Abysme i my přijali jednotné stanovy a aby se náš spolek nejmenoval Národní knihovna a Čítárna – nýbrž Československá beseda.²⁴⁴

Československou besedu 17. května 1932 navštívil tajemník vyslanectví Československé republiky v Bělehradě, aby oznámil, že 4. března oslaví místní česká škola 84. narozeniny

²⁴⁰ Tamtéž, s. 17-18.

²⁴¹ Tamtéž, s. 18.

²⁴² Tamtéž, s. 19.

²⁴³ Tamtéž, s. 20.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 24.

prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka.²⁴⁵ Zpráva knihovníka Jana Iroviče rekapituluje předchozí rok, úhrnem se přečetlo pouhých 73 knih, ve spolkové knihovně je celkem 360 knih a ostatní ve škole, celkem tedy spolek disponoval 422 svazky.²⁴⁶

²⁴⁵ Tamtéž, s. 26.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 27.

4.1.15. *Smuteční schůze 14. října 1934*

archiválie: Kn. 2, Zápisník Československé besedy v Belé Crkvě 1933-1937, s. 37-39.

poznámka: mimořádná schůze po atentátu na krále Alexandra I. Karađorđeviće

V říjnu roku 1934 zasáhla Jugoslávii zdrcující novina, jejich panovník, král Alexandr I. Karađorđević byl zavražděn ve francouzském Marseille. To jak zapůsobila tato tragédie na české krajany, nechme zatím bez komentáře, dodejme jen, že koupili stříbrný věnec za 100 dinárů:

Zápis: Smuteční schůze obou výboru Československé besedy v Belé Crkvi konané 14. X. 1934 roku odpoledne ve 3h ve spolkové místnosti u Hotovce. Přítomní jsou Tomáš Irovič, K. Schovanec, Lorenc Tichý, Karel Mokráček, Fr. Tichý, Fr. Rafác, E. Mokráček, A. Šmaus, J. Irovič.

Poněvadž je přítomno dosti členů výboru pan předseda Tomáš Irovič, zahajuje smuteční schůzi. Smutná zpráva k nám doléhla, že v Marseili ve Francii byl 9. X. t. r. zavražděn náš milý vladař, král Aleksandar I. Karadjordjević . Celý jhoslovanský národ a s ním celý kulturní svět oplakuje velikého hrdinu který položil svůj život na cestě do Francie, kde chtěl zajistit své zemi a národu mír – a lepší budoucnost.

Král Aleksandar I. se svým otcem králem Petrem 1918 osvobodil jhoslovanský národ sjednotil v jeden stát Jugoslavií. Má pro jhoslov. národ ohromné zásluhy neopustil nikdy svůj národ i v těch nejtěžších chvílích 1914–15, když musel se svým vojskem ustupovat před silnějším nepřítelem přes Itálii. Pracoval pro národ byl z národa, velkého původu, zajímal se vždy o jeho potřeby, miloval ho a proto celý jhoslovanský národ jeho mučednickou smrt oplakuje. Necht' je sláva velikému králi mučedniku, sláva slovanskému králi Aleksandrů I.

Všichni přítomní volali, sláva Mu!²⁴⁷

²⁴⁷ Tamtéž, s. 37-38.

4.1.16. Valná hromada 24. února 1935

archiválie: Kn. 2, Zápisník Československé besedy v Belé Crkvě 1933-1937, s. 47-52.

*Pan předseda před zahájením valné hromady vyzívá přítomné aby ve znak nesmírné bolesti nad ztrátou našeho hrdinského Krále Aleksandra I. Sjednotitele, prodleli 2 minuty v mlčení. Všichni setrvali 2 minuty v mlčení a potom zvolali, Díky a sláva mu!*²⁴⁸

Následky hospodářské krize a tragická smrt milovaného krále Aleksandra I. Sjednotitele zabrzdily spolkovou činnost natolik, že stěží došlo k pořádání alespoň ochotnického představení pod vedením pana učitele Václava Hubálka. 12. května se pak ještě oslavilo 50. výročí úmrtí Bedřicha Smetany, „našeho největšího a nejslavnějšího hudebního skladatele“.²⁴⁹ 1. června přijel krajany Dr. Pale Welner, tedy JUDr. Pavel Wellner, vyslanec v Jugoslávii, který se mimo jiné podílel na realizaci důsledků Organizačního paktu Malé dohody.²⁵⁰ Doprovázeli ho pan dr. Ctibor Melč, tajemník vyslanectví a pan Josef Hrnčič, předseda Československého svazu v Jugoslávii. Proběhla přednáška Karla Schovanc o historii příchodu Čechů do Banátu a stěhování Čechů do vojenské hranice při Dunaji. Navíc ještě Československá škola oslavila 84. narozeniny T. G. Masaryka. Podle zprávy pokladníka Lorence Tichého zaplatilo členství pouze 28 členů, fond na Národní dům narostl na částku 1792,50 dinárů.²⁵¹ Příjmy v roce 1934 byly 1782 dinárů, výdaje je předčily částkou 2533,70 dinárů. Vzhledem k tomu, že z loňského roku zbylo v pokladně 1682,64 dinárů, výše hotovosti se propadla na 930,94 dinárů. Knihovník František Rafáč vyjmenoval ve zprávě přesný počet knih: 362 *Českých románových*, 36 *Divadelních*, 14 *Zemědělských*, 48 *Srbských*, 35 *Ve škole srbských* a 27 *Ve škole českých*, celkem tedy 425 knih. Nejdůležitější zmínkou je přírůstek 18 nových českých knih za rok 1934. Celkem se za tento rok přečetlo 148 knih.²⁵²

²⁴⁸ Tamtéž, s. 47.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 48.

²⁵⁰ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918-1992)*, 2013, s. 262-263.

²⁵¹ Kn. 2, Zápisník Československé besedy v Belé Crkvě 1933-1937, s. 49.

²⁵² Tamtéž, s. 50.

4.1.17. Valná hromada 16. února 1936

archiválie: Kn. 2, Zápisník Československé besedy v Belé Crkvě 1933-1937, s. 71-78.

Stejně jako z minulé valné hromady, ani tentokrát nemáme k dispozici počet přítomných členů. Místo pro počet je pouze vynecháno k pozdějšímu doplnění. Za přítomnosti policejního úředníka Frajmana předseda Tomáš Irovič vyzývá ke svornosti: „je nás tak málo a přece nemůžeme držet dohromady“²⁵³

V předchozím roce navštívil krajany český katolický kazatel Emil Mysliveček, pořádaly se divadelní hra pro děti „*Ta naše Mary*“, taneční zábava pro děti a taneční zábava pro dospělé. Pokladník František Rafáč ve zprávě uvedl, že příjmy za předchozí rok byly 1398,44 dinárů a výdaje 347 dinárů, celkem jde tedy o zisk 1051,44 dinárů. Fond Československého národního domu se vyšplhal na částku 1891,50 dinárů.²⁵⁴

Knihovna čítá celkem 435 knih, ve zprávě se objevuje ojediněle i celková cena všech knih, která činí 4176 dinárů. Českých knih je 378, srbských knih 20, divadelních knih 36 a celkem se v roce 1935 přečetlo 90 knih.²⁵⁵ Spolek se navíc usnesl na tom, že si knihy vymění s některou z okolních knihoven.²⁵⁶

²⁵³ Tamtéž, s. 71.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 73.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 74.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 76.

4.1.18. *Mimořádná valná hromada 2. srpna 1936*

archiválie: Kn. 2, Zápisník Československé besedy v Belé Crkvě 1933-1937, s. 95-101.

poznámka: založení Kroužku mládeže

Cílem této mimořádné valné hromady bylo založení přidružené organizace – Kroužku mládeže. Přítomno bylo 23 členů a hned zkraje byl přečten dopis od Československého svazu, kde spolek nabádali, aby se postaral o místní mládež a zorganizoval ji při Besedě v *Kroužku mládeže Československé besedy v Belé Crkvě*. Za cíle si spolek zvolil vzdělávání, zkoušení divadla, zpěv národních písní a hudbu.²⁵⁷ Pro zajímavost cituji přesné znění zápisu:

*Založíme kroužek mládeže – tak že sepíšeme mládež vyšlou ze školy – zapíšeme je za členy Besedy s tím že členství platit nemusí, potom se mládež sezeve zvolí si výbory které budou pracovat pod dohledem a kontrolou výboru Besedy aby eventuelně mladí nevybočili z mezí Besediných stanov.*²⁵⁸

Nikde zde nefiguruje vysloveně čtenářství, je ale pravděpodobné, že je zamýšleno jako součást či prostředek zmíněného vzdělávání. Padlo usnesení, že děti platit nebudou, ale jeden z rodičů musí být členem Besedy.²⁵⁹

²⁵⁷ Tamtéž, s. 95-96.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 96.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 97.

4.1.19. Valná hromada 14. února 1937

archiválie: Kn. 2, Zápisník Československé besedy v Belé Crkvi 1933-1937, s. 135-140.

Valné hromady se účastnilo 28 členů, ve zprávě z předchozího roku předseda Tomáš Irovič naznačuje, že se situace po hospodářské krizi zlepšila: „*náš spolkový život v loňském roce byl rušnější než-li v letech minulých*“. Zároveň však jedním dechem dodává, že vše nejde tak, jak by „*jíti mělo, poděváž nemáme svůj národní dům kde by se mládež soustřeďovala*“.²⁶⁰

Spolek pořádal v roce 1936 opravdu nadprůměrný počet kulturních akcí²⁶¹:

- dětské divadlo ve škole
- taneční zábava u Hotovce
- oslava Benešových narozenin s přednáškou, divadlem a přednáškou
- oslava dne matek, s přednáškou, programem a odpoledne s dětským bálem
- oslava Masarykových narozenin s divadelní hrou „Za svobodu“ s přednáškou
- oslava dne osvobození s přednáškou a divadelní hrou „Lešetínský kovář“ za účinkování 40 osob členů Kroužku mládeže
- vánoční nadílku pro školní děti darem „Komenského“ s programem zpěvy, koledy, divadelní hrou
- sehraná veselohra o třech jednáních „Žena muže soudit může“
- tato divadelní hra sehraná v Kruščici
- taneční zábava u Hotovce
- dětský bál

Pokladník ve zprávě informuje o tom, že doposud nezaplatilo členství 8 členů, příjmy z loňského roku dosáhly 5280,44 dinárů a výdaje 4902,25 dinárů, zůstalo tedy 387,19 dinárů. Na fond Národního domu bylo vloženo 1608 dinárů, takže spolu s úroky fond vynesl celkem 4132 dinárů. Knihovnik Václav Kvapil shrnul ve zprávě, že *Československých* titulů bylo 564, *Jihoslovenských* 48, celkem tedy 612, přečetlo se 121 knih a čtenářů bylo za předchozí rok pouze 22.²⁶²

²⁶⁰ Tamtéž, s. 135.

²⁶¹ Tamtéž, s. 136.

²⁶² Tamtéž, s. 137.

4.1.20. Valná hromada 16. ledna 1938

archiválie: Kn. 3, Zápisy správního výboru Československé besedy v Belé Crkvě 1937-1947, s. 27-32.

Valná hromada byla zahájena za přítomnosti *zástupce policie Šimeka* a celkem 31 členů. Ihned na úvod byla držena minuta ticha za *Tomáše Masaryka presidenta Československé republiky*. Předseda Tomáš Irovič vyjádřil své potěšení, že „*je na valné hromadě přítomna nadpoloviční většina, co dosud ještě nebylo*“.²⁶³ Po delší době se opět objevuje ve zprávě počet spolkových schůzí pořádaných od minulé valné hromady. Šlo o 10 setkání, což odpovídá i dochovaným zápisům ze spolkových knih. V minulém roce se pořádaly celkem²⁶⁴:

- čtyři divadelní představení s dospělými (několik s dětmi)
- dva zájezdy s divadelní hrou „Žena muže soudit může“ (Gáj a Kruščice)
- k 28. říjnu byla pořádána dvě představení „Slavný den svobody“ pro děti a „Předvečer republiky“ pro dospělé
- 3 taneční zábavy a 1 dětský ples
- oslavy:
 - Masarykovy narozeniny
 - Den matek
 - Benešovy narozeniny
 - Den osvobození 28. říjen
 - 17. 5. oslava 100. výročí založení obce Fabiján²⁶⁵
- divadelní zájezdy:
 - 2× Kruščice
 - 4× Fabiján
 - 1× Srediště
 - 1× Gáj

Spolek sponzoroval dvěma dětem z chudých poměrů půlku cesty do Československa, děti z místní školy zde trávily léto (šlo celkem o 350 dinárů).²⁶⁶ Vyjednávání s Ústavem zahraničním o poskytnutí podpory pro pořízení Národního domu bylo neúspěšné, spolek bych definitivně odmítnut. 22. 9. 1937 navštívil Belu Crkvu duchovní Aloise Hanzelka, který zde i v okolí vedl pobožnosti v českém jazyce a s Fabijánskou Besedou došlo k realizaci výměny

²⁶³ Kn. 3, Zápisy správního výboru Československé besedy v Belé Crkvě 1937-1947, s. 27.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 28.

²⁶⁵ Více o dějinách obce z pera Karla Schovance, tajemníka a pozdějšího předsedy besedy viz SCHOVANEC, Karel. Dějiny české osady Fabiján v Království Jihoslovanském. Bela Crkva, 2013.

²⁶⁶ Kn. 3, Zápisy správního výboru Československé besedy v Belé Crkvě 1937-1947, s. 28.

části knihovního fondu, celkem bylo vyměněno 35 knih.²⁶⁷ Pokladník Josef Irovič vyčíslil příjmy za předchozí 6069,19 dinárů, vydání byla 2901,60 dinárů, hotovost k 1. 1. 1938 byla tedy 3167, 59 dinárů. Fond na Národní dům vynesl celkem 4363 dinárů. Knihovnick Jan Irovič uvedl, že za předchozí rok celkem četlo jen 12 členů, bylo přečteno 65 knih a fond knihovny se nerozrostl o žádný exemplář (knihovna měla celkem 612 knih).²⁶⁸ Je jasné, že knihovna už nedostojí svému původnímu záměru, pozornost spolku se přesouvá přes českou školu k Národnímu československému domu.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 29.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 30.

4.1.21. Valná hromada 5. března 1939

archiválie: Kn. 3, Zápisy správního výboru Československé besedy v Belé Crkvě 1937-1947, s. 61-69.

Za přítomnosti policejního úředníka pana Kvapila se valné hromady v roce 1939 účastnilo 30 členů. Objevuje se zde zmínka o předepsané minimální jedné třetině k usnášení. Předseda Tomáš Irovič zahájil setkání slovy:

Dříve než přikročíme k projednávání pořadu valné hromady, vzpomeňme naši staré vlasti, která následkem smutných zářijových dějinných událostí ztratila značnou část svatováclavské země a milion československých lidí, takže po posledních úpravách nových hranic Československa činí celkový počet zahraničních krajanů 3 ½ milionů.²⁶⁹

Následoval proslov plný pasáží o údělu a smyslu spolku, například:

Podstatnou částí činnosti naší je a zůstane snaha o povznášení našich krajanů jak národně tak osvětově a přivést je k tomu aby se všichni stali důstojnými reprezentanty svého národa v bratrském jihoslovanském státě. Tím zajisté sloužíme jak národu a staré vlasti, tak státu který se stal našim druhým domovem, milé nám Jugoslávie.²⁷⁰

Spolek v předchozím roce pořádal celkem 12 zábav, tři zájezdy (promítalo se ve Fabijáně, poté se zde hrály ještě dvě divadelní hry) a opět i několik oslav.²⁷¹ Spojitost s událostmi v Československu uvádí v zápisu i Karel Schovanec:

Naše činnost byla trochu brzděná na podzim událostmi ve staré vlasti, katastrofu jež postihla naši vlast ucítili jsme i my všichni, musíme nyní pracovat ještě intenzivněji než doposud a čekat zase čas, aby křivda byla napravená. Musíme posilovat a udržovat naši menšinu navzdory všem našim nepřátelům.²⁷²

Příjmy z předchozího roku činily 8497,57 dinárů a vydání byla 6101 dinárů, celkem byl zisk tedy 2396,59 dinárů. Fond Národního domu se rozrostl na 8733 dinárů. Knihovník Jan Irovič dodává, že členové přečetli 145 knih a poupravuje čísla výměn fondu s Besedou ve Fabijáně (1938 šlo o 30 knih, 1939 bylo vyměněno 35 knih).²⁷³

²⁶⁹ Tamtéž, s. 61.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 62.

²⁷¹ Tamtéž, s. 62-64.

²⁷² Tamtéž, s. 64-65.

²⁷³ Tamtéž, s. 65-66.

4.1.22. *Mimořádná valná hromada 26. března 1939*

archiválie: Kn. 3, Zápisy správního výboru Československé besedy v Belé Crkvě 1937-1947, s. 73-74.

poznámka: stanovy a výbor Fondu pro stavbu Československého národního domu

Mimořádné valné hromady se zúčastnilo 32 členů spolku, cílem bylo sestavení stanov a volba výboru Fondu pro stavbu Československého národního domu. Všechny články stanov byly prodiskutovány a usneslo se, že bude podána žádost na policejní úřad *ve městě i v okrese* ohledně pořádání sbírky příspěvků na tento Fond.²⁷⁴ Když už neuspěl spolek s žádostí o dotaci u Československa, rozhodl se definitivně vyřešit otázku svého Domu posvém. Stavbou nebo koupí vhodného domu, kde by mohla probíhat veškerá spolková činnost dětí i dospělých.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 73-74.

4.1.23. Valná hromada 4. února 1940

archiválie: Kn. 3, Zápisy správního výboru Československé besedy v Belé Crkvě 1937-1947, s. 88-91.

Účast na valné hromadě roku 1940 byla nebývale vysoká. Sešlo se celkem 39 členů. Předseda Tomáš Irovič hned v úvodu vzpomněl *porobenou vlast* a líčil povinnosti, které krajané mají vůči ní i vůči své stávající *domovině* Jugoslávii.²⁷⁵

Pokladník Ráda Eliáš předkládá zprávu, příjmy za rok 1939 byly 5093,39 dinárů a výdaje 2545,25 dinárů. Celková hotovost tedy činí 2548,14 dinárů. Fond na stavbu Národního domu vynesl 9178 dinárů, z pokladny se rozhodlo převést 2322 dinárů, aby Fond narostl na 11500 dinárů.²⁷⁶

Knihovník Josef Irovič ve zprávě uvedl, že spolek zakoupil jednu knihu, má tedy celkem 613 titulů a 35 knih je vyměněných z Fabijánu, přečetlo se za loňský rok celkem 137 knih.²⁷⁷ Ráda Eliáš navrhl koupit *dům na rohu v Šilerově ulici od p. Šustera* za 50000 dinárů. Valná hromada rozhodla, že se dům po prověření koupí (!).²⁷⁸

²⁷⁵ Tamtéž, s. 88.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 89.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 90.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 91.

4.1.24. Valná hromada 2. března 1941

archiválie: Kn. 3, Zápisy správního výboru Československé besedy v Belé Crkvě 1937-1947, s. 117-122.

Dvacátá řádná valná hromada se konala opět za účasti 39 členů spolku. Předseda Tomáš Irovič nejprve zaslal pozdrav Jeho Veličenstvu Králi Petrovi II „s vřelým přáním aby mu Všemohoucí popřál dlouhý a šťastný život na dobro bratrského státu a národa jihoslovanského“, a další pozornost věnoval líčení těžkých poměrů, potřeby svornosti, vytrvalosti, obětavosti a vzdělávání *v československém duchu*.²⁷⁹

Spolek si předchozího roku půjčil u tamní banky 23500 dinárů (ze kterých hned 4500 splatil) a za 50000 koupil rohový dům v Šilerově ulici. Zůstal tedy dluh 19000 dinárů. Vše díky vlastnímu fondu a veřejné sbírce, do které přispěly i ostatní krajanské spolky – vybralo se celkem 8510 dinárů ve městě, 1694 dinárů mimo město a 2811,50 dinárů od krajanských spolků. Spolek se rozrostl celkem na 113 členů a za předchozí rok jich zaplatilo 105.²⁸⁰

Zpráva knihovníka Josefa Iroviče mluví o 525 českých knihách, 46 srbských a o 61 školních čítankách (celkem tedy o 632 titulech). Přečteno bylo za předchozí rok 321 knih (nejčastěji historické romány), darem přibylo 8 knih a dále jsou zde zmíněny ztráty 2-12 let staré.²⁸¹ To ukazuje, jakým způsobem byla vedena (či spíše nevedena) evidence výpůjček. Tento zápis se stal na další čtyři roky posledním svědectvím. Více přiblíží ještě první poválečný zápis ze spolkové schůze.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 117.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 118-120.

²⁸¹ Tamtéž, s. 120.

4.1.25. *První poválečná řádná schůze 7. února 1945*

archiválie: Kn. 3, Zápisy správního výboru Československé besedy v Belé Crkvě 1937-1947, s. 123-124.

Pro vysvětlení předválečných dění a pro nastínění dalšího vývoje v komunistické dikci v podstatě jen stačí odcitovat první poválečný zápis spolku. Předsednické role se ujímá dlouhodobý tajemník Karel Schovanec, stejně tak jako Československo i Jugoslávie má před sebou novou etapu dějin:

*„Zápis o schůzi správního a dozorčího výboru Českoslov. Besedy konané 7-II-1945 r. večer o 7 hodině ve spolkové místnosti, přítomno je 8 členů výboru. Je to první schůze od roku 1941, okupanti němečtí zakázali našemu spolku veškerou činnost, předseda Besedy Tomáš Irovič zahajuje tuto první schůzi po čtyřech letech. Čte povolení od místní vojenské komandy, která nám povoluje abysme mohli znovu pracovat, napomíná abysme pracovali v duchu demokratickém a spolupracovali se Srbami. Vzdává díky Velkému maršalovi S.S.S.R. Stalinovi, potom hrdinskému maršalovi Juhoslavie Titovi, kteří jsou nejvíc záslužní za osvobození Juhoslavie. Přítomní vzdávají hold oboum maršalům.“*²⁸²

²⁸² Tamtéž, s. 123.

4.2. Knižní katalog

K tomu, aby bylo možné první fond Knihovny a čítárny v Belé Crkvi podrobit jakékoliv analýze, musel jsem nejprve jednotlivé záznamy přepsat do databáze. Originální rukopisný katalog (přesně *Inventář knih Národní knihovny a Čítárny v Belé Crkvi od roku 1922*²⁸³) obsahuje kolonky „Běžné číslo“, „Jmeno spisovatele“, „Název knihy“, „ve svazcích“ (počet svazků), „ve vazbě“ – „měkké“ a „tvrdé“, „koupí čili darem“ a jako poslední je „Poznámka“ (ve které zřejmě později došlo k čárkování počtu svazků nebo výpůjček).

Protože ale při prepisech můžeme narazit buď na nečitelnost, nebo na nepřesnosti, bylo třeba nejprve titul za titulem podrobit srovnání s online katalogem Národní knihovny, který mi v tomto případě posloužil jako autoritativní opora při prohledávání česky vydávaných titulů. Vše jsem také kontroloval se současným katalogem České besedy, kde se však vyskytuje nepoměrně více svazků (a velké procento původních knih je navíc ztraceno – takže se v současném katalogu všechny původní záznamy nevyskytují).

V některých případech dokonce došlo k takřka detektivní práci, kdy hrály roli spíše indicie nežli fakta. Pokud záznam vypadá tak, že příjmení autora čtete buď jako *Bryndyšová* nebo jako *Brandýsová* a díla k nim odpovídající jsou *Mládí* a *Jányšové* (a navíc jsou tyto dva záznamy vedle sebe), stačilo se obrátit na katalog České besedy, abych zjistil, že knihu *Jányšové* napsala *Libuše Baudyšová*. Podle katalogu Národní knihovny pak bylo možné identifikovat druhou knihu jako *Kvasící mládí*. Nemůžeme si být jisti, jestli bylo veškeré takové opravování stoprocentně správné, ale rozhodl jsem se jít optimistickou cestou, takže kdykoli jsem narazil na podobný případ, přiklonil jsem se vždy k možnosti titul a autora doplnit, aby představa o fondu byla co nejucelenější. Takovouto chybovost nelze přesně stanovit, ale je třeba s chybou počítat. V tak malém vzorku, s jakým se setkáváme zde, je každé zkreslení viditelné na první pohled.

Při zběžném procházení a kontrole zápisů v katalogu je možné postřehnout moment, kdy se různorodě zapisované tituly začínou objevovat se snahou o abecední pořádek. Od tohoto momentu je možné pracovat s předpokladem, že zbytek katalogu byl zapsán při jediné katalogizační akci. Předpokládal jsem, že knihovna spolku byla otevřena a vybavena fondem hned v době schvalování stanov a úplného počátku spolku. Teprve titul *Sborník Blahoslavův* od Václava Novotného (1869-1932), jehož záznam se vyskytuje ještě před

²⁸³ Kn. 14, *Inventář knih Národní knihovny a čítárny v Belé Crkvi od roku 1922*.

začátkem abecedních zápisů, byl vydán pouze v jediném vydání, a to v roce 1923 (!), což znamená, že s prvotní katalogizací, která byla ještě vedena podle nám neznámého klíče, se začalo nejdříve v roce 1923 – nebo jde alespoň o důkaz, že tato kniha se na seznam dostala v tomto roce (samozřejmě za předpokladu, že katalog nebyl doplňován zpětně na přeskáčku). Poté se ještě v katalogu objevil titul *Křemen a hlína* od Františka Heritese (1851-1929), jehož svazek jsem našel v současném katalogu České besedy a rok vydání zde rovněž připadá na rok 1923 (zde si ale nemůžeme být jisti tím, že se jedná stoprocentně o daný původní exemplář – jde tedy spíše o jakési psychologické ujištění správnosti úvah).

4.2.1. Neidentifikovatelné tituly

I přes veškerou snahu nešlo některé tituly vůbec identifikovat, záznamy jim odpovídající jsem nenašel ani v katalogu České besedy, ani v katalogu Národní knihovny. Zde předkládám všechny tyto problematické případy:

Záznam číslo 26 / Bartoš / Kytice / počet svazků neuveden

Za autora bylo možné určit Františka Bartoše (1837-1906), ale v jeho případě nevíme, o kterou knihu přesně šlo, mohlo by jít buď o titul *Kytice z národních písní moravských*, nebo *Kytice z lidového básnictva našim dětem uvil František Bartoš*. V obou případech šlo o sborníky (písní či poezie) Nicméně toto je případ, kdy bylo možné identifikovat alespoň autora a zahrnout jej do příslušných výpočtů, rovněž dílo šlo i bez znalosti konkrétního názvu včlenit do skupiny sborníků.

Záznam číslo 48 / Dumas / Tři mušketěři / počet svazků 4

Čtyřsvazkových vydání *Třech mušketýřů*, vydaných před rokem 1923 (podle našeho předpokladu vzniku katalogu), existuje hned několik. Navíc nevíme, jestli se jedná o titul *Tři mušketýři*, nebo *Tři mušketýři ještě po deseti letech*, popřípadě o *Tři mušketýři po dvaceti letech* (předpokládejme, že komplet obsahuje všechny tyto svazky). Opět můžeme alespoň určit autora: Alexandre Dumas (1802-1870) i atributy, které se vztahují ke všem těmto třem dílům (*francouzské romány z 19. století*).

Záznam číslo 54 / Flos / K lovci / počet svazků 1

U *Františka Flose* (1864-1961) nelze určit, zda jde o titul *Lovci orchidejí* nebo *Lovci orchidejí II*, v tomto konkrétním případě jsem se rozhodl knihu zařadit mezi nejisté exempláře, i když víme, že jde o *českou sbírku povídek* z let 1921-1922.

Záznam číslo 81 / Hugo / Masticák / počet svazků 1

Tento sporný případ jsem vyhodnotil jako knihu *Masticák* od *Jana z Hvězdy* (1803-1853), jejíž dva exempláře jsou fyzicky dochovány v současném katalogu České besedy. Nemáme tedy stoprocentní jistotu, ale přesto se kloním k této verzi záznamu.

Záznam číslo 100 / Jirásek / Večery / počet svazků 1

Toto je prakticky totožný případ, špatně použité jméno (opsané z předchozího katalogizačního záznamu) a ne zcela jistý název titulu. Zde však je určení o trochu jistější, když další záznam zní: *John / Tabatěrka*. Jde tedy o *Večery na slamníku Jaromíra Johna* (1882-1952).

Záznam číslo 125 / London / Láska / počet svazků 1

Jacka Londona (1876-1916) bylo snadné určit okamžitě. Potíž nastává se slovem *láska*. Česky vyšly do roku 1923 totiž knihy *Láska k životu* i *Láska ve třech osobách*. Titul jsem zařadil alespoň do přehledu o *překladové literatuře pod anglicky psaný román*.

Záznam číslo 126 / London / Syn / počet svazků 1

Zde jde opět o *Jacka Londona*, nemožnost identifikovat název knihy je identický jako u předchozího případu, tentokrát máme možnosti tři: *Vlkův syn*, *Syn vlkův* (jiný překlad) nebo *Syn slunce*. Opět lze použít alespoň přidružené kategorie – *román a překlad z angličtiny*.

Záznam číslo 140 / Neruda / Malostr. / počet svazků 1

To, že jde o *Povídky malostranské* od *Jana Nerudy* (1834-1891), je jasné hned z prvního pohledu. Nemůžeme však identifikovat příslušné vydání. Do roku 1923 vyšla kniha (nebo její výbor) pod třemi rozdílnými názvy: *Z povídek Malostranských*, *Osm povídek malostranských* nebo právě *Povídky malostranské*.

Záznam číslo 144 / Němcová / Pohádky / počet svazků 1

Pohádky Boženy Němcové (1820-1862) známe v dobových vydáních pod tituly: *Pohádky*, popřípadě jako *Pohádky I*, nebo *Velká kniha pohádek*. V současném katalogu České besedy se tyto tituly vyskytují s roky vydání 1922, 1940 a 1986 – jde tedy s velkou pravděpodobností o svazek, který zůstal ve fondu až do současnosti.

Záznam číslo 150 / Nováková / Dále / počet svazků 1

Slovo *dále* nebylo možné nalézt v žádném díle, které by bylo spjaté se jménem Nováková. Je možné, že se svazek připlétl do shluku právě katalogizovaných knih od Terézy Novákové. Nebo podle aktuálního katalogu České besedy můžeme odhadovat, že se jedná buď o titul *Děti čistého živého*, nebo *Dvě stařenky*, podobnost je ale čistě založena na shodném prvním písmeni děl. Tento titul prozatím tedy zůstane neidentifikován. Přijmeme předpoklad, že se opravdu jedná o prozaické dílo *Terézy Novákové* (1853-1912).

Záznam číslo 154 / Pisemský / [název knihy nedoplňen] / počet svazků 1

Aleksej Feofilaktovič Pisemskij (1821-1881) spadá do okruhu autorů hojně překládaných. Souborný katalog Národní knihovny obsahuje celkem 88 záznamů autora do roku 1923. V českém vydání jde o 38 svazků, ve většině případů se jedná o romány, popřípadě dramata. V úvahu připadá také kupříkladu nepřesný zápis titulu *A. F. Pisemskij* od *Viléma Mrštíka* z roku 1908. Nemáme podle čeho se držet, v dnešním fondu České besedy se *Pisemskij* nevyskytuje ani jako autor, ani se neobjevuje v názvu jakékoli knihy.

Záznam číslo 155 / Podlipská / Vlňy / počet svazků 1

U názvu *Vlňy* jsme v kontextu příjmení autorky *Podlipské* v koncích. Nemůžeme se domoci žádného konkrétního titulu. Beletristických knih s názvem obsahujícím slovo *vlny* dopočítáme v katalogu Národní knihovny desítky, nejpravděpodobnějším dílem by mohly být *Vlňy v proudu* od *Elišky Krásnohorské*, ale nelze se rozhodnout – v tomto konkrétním případě se nemůžeme přiklonit k žádnému konkrétnímu názvu. Berme tedy za směrodatné alespoň jméno *Sofie Podlipské* (1833-1897).

Záznam číslo 206 / Vrchlický / Ballady / počet svazků 1

Pouze náhodou se po jménu Podlipské ocitáme před jménem Jaroslava Vrchlického (1853-1912). Jeho Ballady musíme zařadit mezi přesně neurčitelné kvůli tomu, že nevíme, zda jde o *Selské ballady* nebo *České ballady*. V obojím případě se jedná o českou poezii přelomu 19. a 20. století.

Záznam číslo 242 / Frank / Dějiny / počet svazků 1

Tuto knihu nelze opět určit, jisté indicie mě dovedly k monografii Toleranční patent císaře Jozefa II. od Gustava Franka (1832-1904), vydané poprvé v roce 1881. U této knihy si nemůžu být jistý ani určením autora.

Záznam číslo 244 / Tolstoj / Povídky / počet svazků 1

Povídky Lva Nikolajeviče Tolstého (1828-1910) vyšly česky do roku 1923 minimálně v 60 různých vydáních a překladech. Současný katalog České besedy neobsahuje titul se slovem *povídky* ve jméně. Zde budeme pracovat alespoň se jménem autora a faktem, že jde o povídkovou knihu.

4.2.2. *Analýza knižního fondu původního katalogu*

Stávající katalog jsem začal rozšiřovat o přidružená metadata, která pramenila z podložených atributů, daných pouze jménem autora, titulem knihy. V momentě, kdy šlo rozeznat rok vydání, a tudíž určit, o které konkrétní vydání se jedná, se tato metadata rozrostla o další body. Celkový počet zkoumaných záznamů je přesně 260, podle počtu zapsaných svazků se jedná o 277 exemplářů. Zaměřil jsem se na největší fond, označený jako „Literatura“. V rukopisném katalogu se vyskytují zvláště i „Srbské knihy“, „Dějepis“, „Přírodověda“, „Různé“ a „Hudebniny“. Celkový počet svazků České národní knihovny a čítárny v Belé Crkvi byl 326 titulů ve 364 svazcích:

celkový počet titulů	počet
A Literatura	260
C Dějepis	36
D Přírodověda	8
E Různé	19
F Hudebniny	3
Celkem	326

*Celkový počet titulů*²⁸⁴

celkový počet svazků	počet
A Literatura	277
C Dějepis	41
D Přírodověda	8
E Různé	19
F Hudebniny	19
Celkem	364

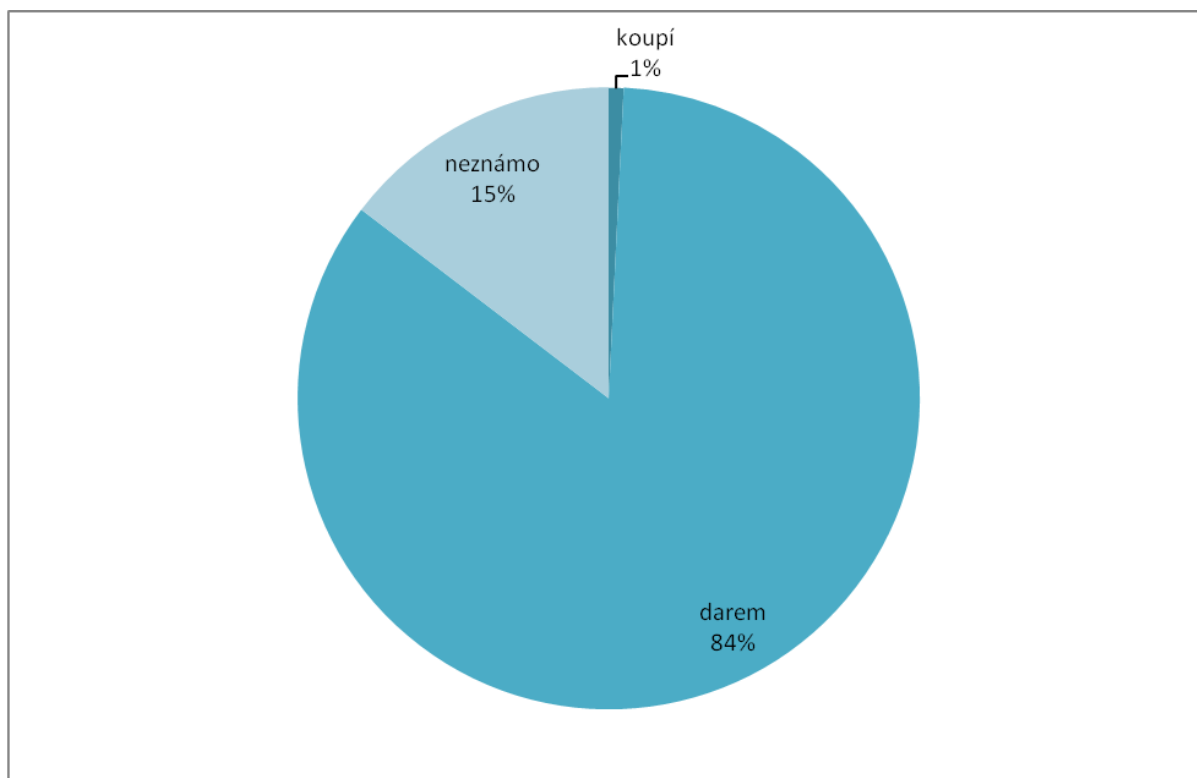
*Celkový počet svazků*²⁸⁵

V rámci studia literární kultury se dále budeme zabývat pouze tím, co sami za literaturu považovali členové spolku (či alespoň knihovník, který tento fond katalogizoval). Nyní si představme jednotlivé kategorie.

²⁸⁴ Dle tabulka 9 v příloze č. 2.

²⁸⁵ Dle tabulka 10 v příloze č. 2.

Způsob nabytí fondu

obrázek 3, Celkový počet titulů²⁸⁶

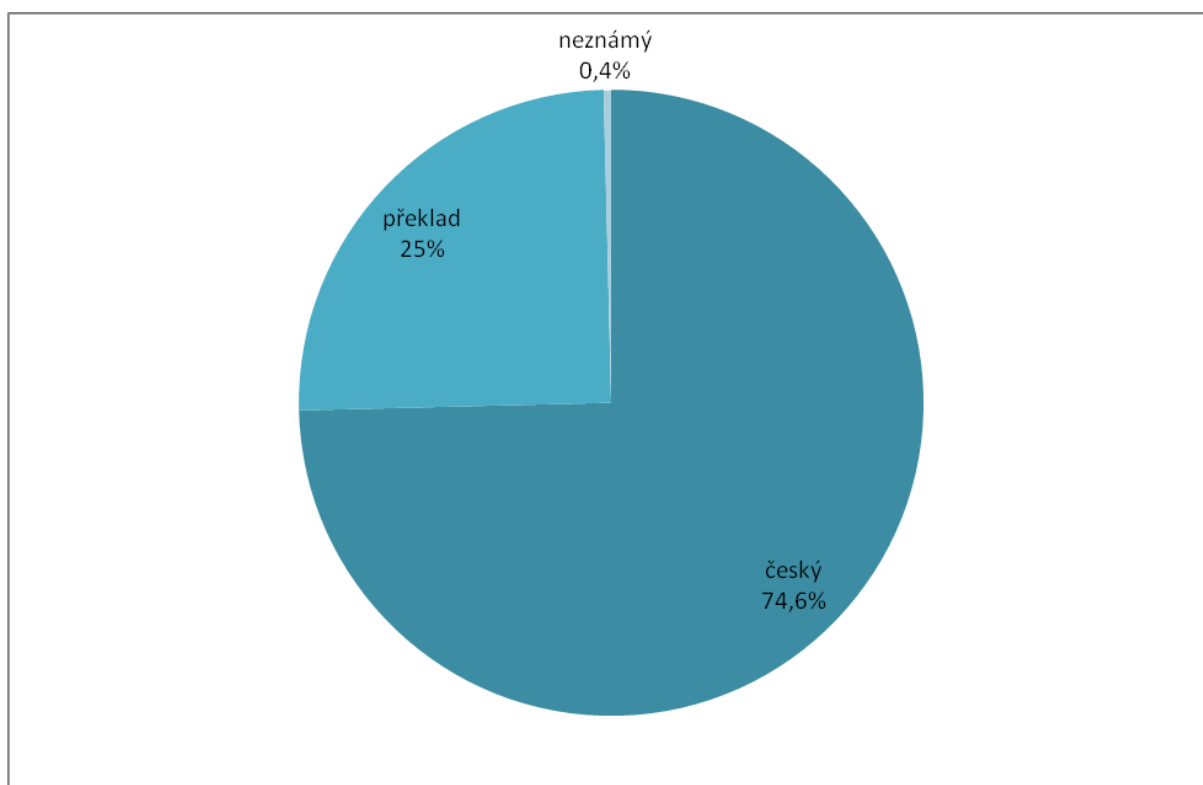
Analýza způsobu nabytí zakládajícího fondu České národní knihovny a čítárny je podnětnou indicií – ačkoli celých 15 procent záznamů u sebe nemá ani vyplněnou nákupní částku, ani jméno subjektu, který knihu daroval, je prakticky jediným zdrojem přírůstků knihovny s 84 % československé Ministerstvo školství a národní osvěty (zkráceně MŠANO). Pravděpodobně za těmito dary stály státem založené spolky, jako Svaz osvětový v Praze. Pokud přihlédneme k současnému stavu knihovny, je podle darovacích příspěvků ve fondu 15 knih darem MŠANO²⁸⁷ a 23 darem právě Svazu osvětového v Praze²⁸⁸. Takto nízké číslo z příspěvků nás vede k přemýšlení, zda se svazky vlastně nějakým darovacím přípisem označovaly. Kupříkladu kniha *Mastičkář* nebo *Pošechoňská stařina*, jsou v současném fondu dvakrát, z toho pouze jedna obsahuje daný darovací přípisek. Proti této hypotéze můžeme postavit tituly jako *France, Anatole – Na bílé skále* (1922) nebo třeba *London, Jack – Syn vlkův* (1923). Musíme vzít ale v potaz i nesystematičnost katalogizace.

²⁸⁶ Dle tabulky 11 v příloze č. 2.

²⁸⁷ Dle tabulky 12 v příloze č. 2.

²⁸⁸ Dle tabulky 13 v příloze č. 2.

Zastoupení českých a překladových děl

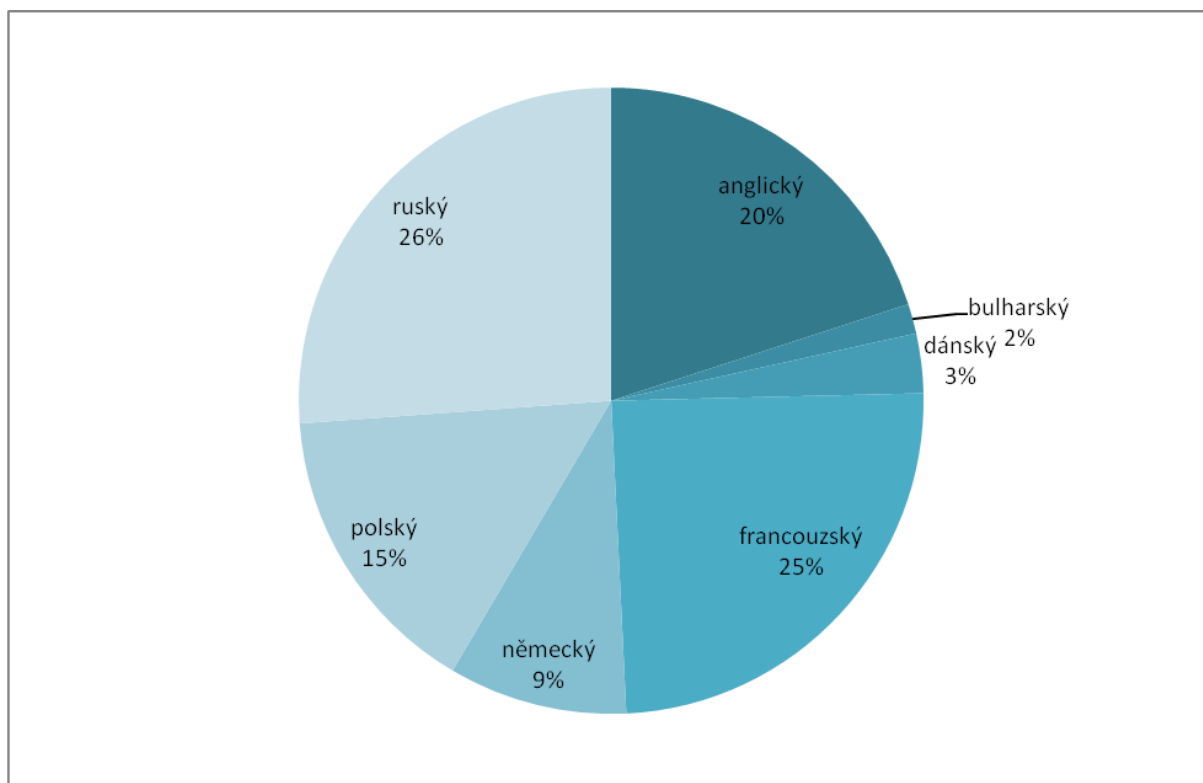

obrázek 4, Zastoupení českých a překladových děl ²⁸⁹

Fakt, že tři čtvrtiny počátečního fondu České národní knihovny a čítárny v Belé Crkvi byly pokryty českou původní literaturou, nikterak výrazně nepřekvapí. Všechny zkoumané knihy byly vydané v českém jazyce a snaha o obnovu znalosti českého jazyka stála evidentně jako zakládající idea u zrodu tohoto krajského spolku. Těžko soudit, zda tento poměr české literatury oproti zahraničním překladům odpovídá tehdejší nakladatelské praxi, či šlo o fond vybudovaný specificky nacionálně. Jelikož prameny ukazují, že jediným dárcem byl československý stát, je třeba se věnovat dalším aspektům analýzy fondu, aby se případné předpoklady potvrdily či vyvrátily.

²⁸⁹ Dle tabulky 14 v příloze č. 2.

Jazyky, ze kterých bylo překládáno

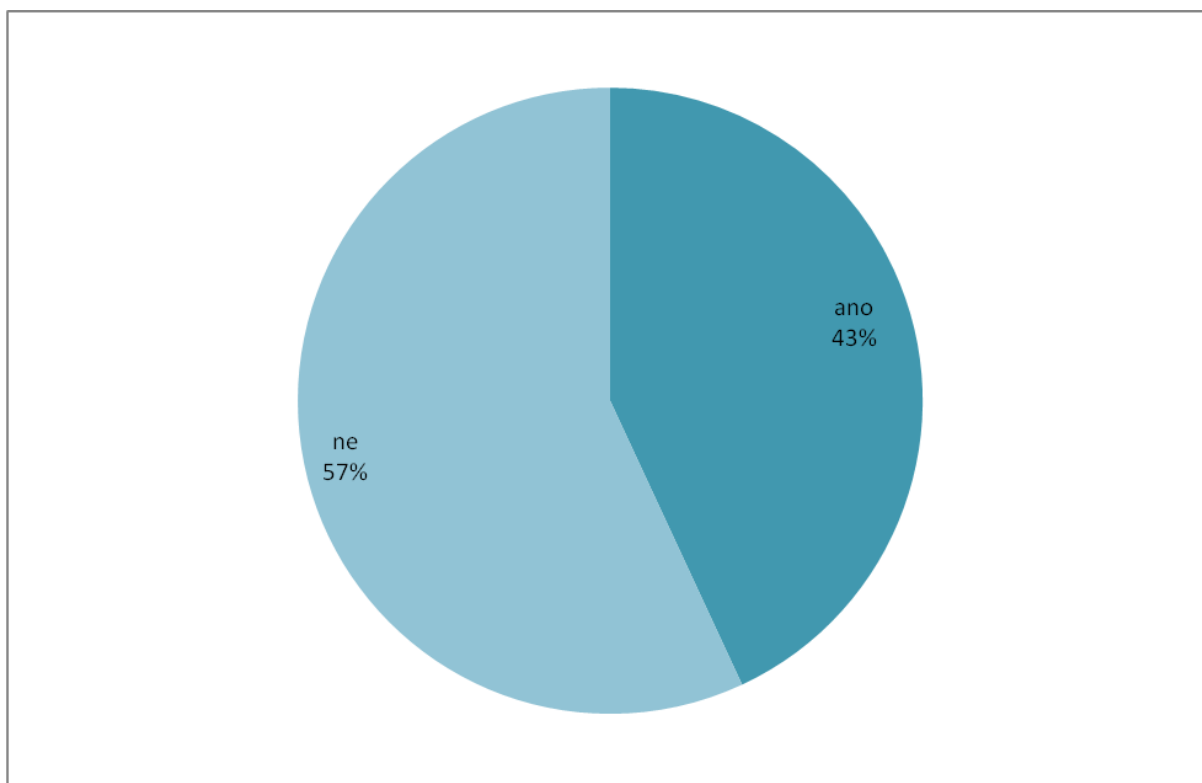

obrázek 5, Jazyky, ze kterých bylo překládáno ²⁹⁰

Mezi překladovými díly se na prvním místě objevují překlady z ruštiny, jen o procento za nimi jsou překlady z francouzského jazyka a na třetím místě se objevují překlady z angličtiny. Překvapit může fakt, že německý jazyk předstihne ještě polština. Obecně může tento přehled naznačit jistou rezervovanost vůči německy píšícím autorům a překladům jejich děl. Jazyk bulharský nebo dánský jsou spolu s pěti procenty marginalitou. Otázkou je, jak vypadal český trh v desetiletích před námi zkoumaným rokem 1923. Zda se zde ocitáme před směřodatným výběrem českého knižního trhu, či nikoli. Bylo by třeba ještě v budoucnu porovnat, které jazyky se vyskytují ve vydáních z příslušných let, aby vznikl přehled o tom, jak se zastoupení jazyků překladů mění v závislosti na době svého vydání.

²⁹⁰ Dle tabulky 15 v příloze č. 2.

Rozdělení překladů na slovanské a neslovanské

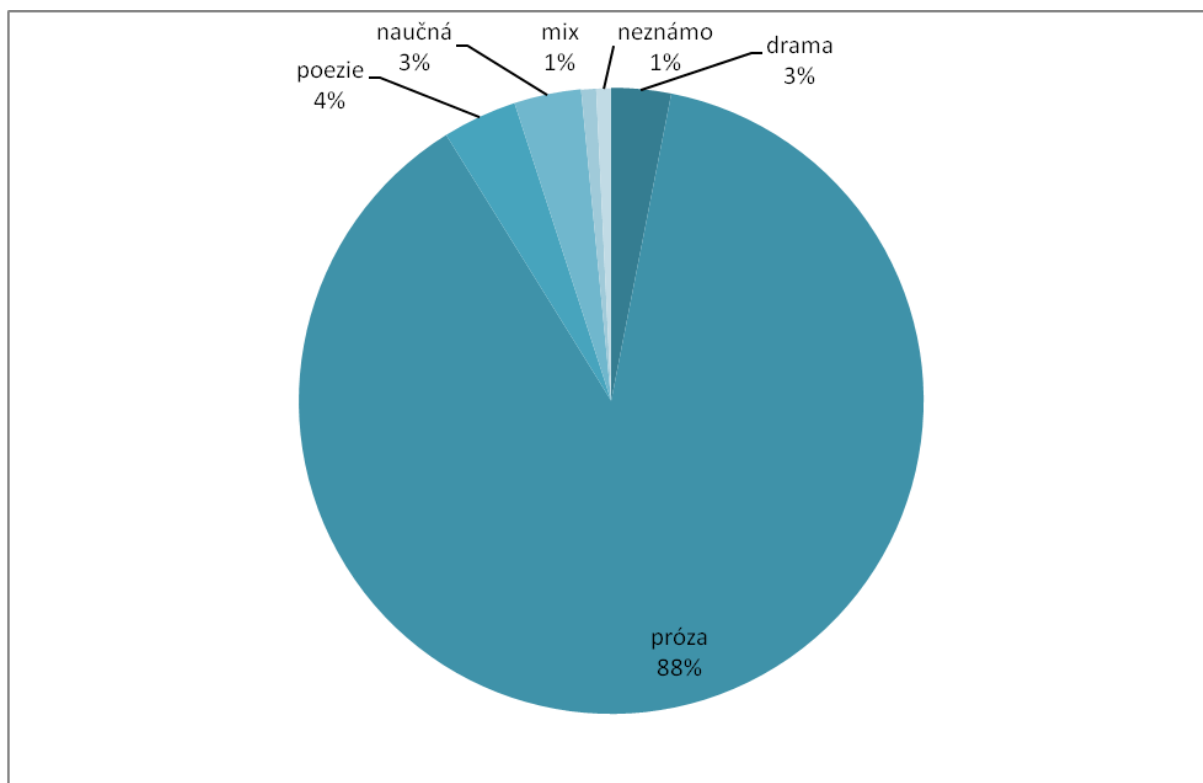

obrázek 6, Rozdělení překladů na slovanské a neslovanské ²⁹¹

Původní předpoklad, že panslovansky orientovaní krajané si budovali fond v českém jazyce za pomoci titulů od českých a většinou slovanských autorů, se nepotvrdil. Číslo se zastavilo u překladových titulů na 43 % pro slovanské a na 57 % pro neslovanské jazyky. Pokud však přičteme slovanské jazyky k češtině, je kompletní zastoupení slovanských jazyků ve fondu nad hranicí 85 %.

²⁹¹ Dle tabulky 16 v příloze č. 2.

Literární formy

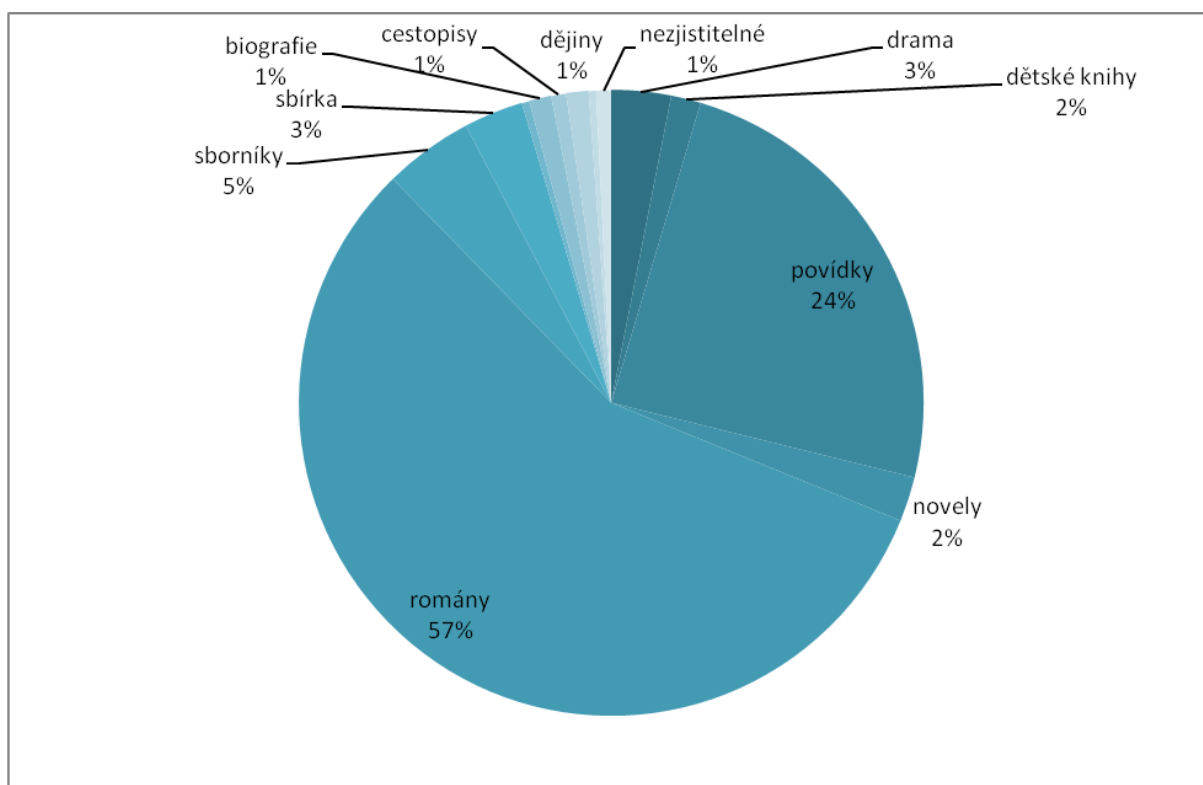
obrázek 7, Literární formy ²⁹²

Pokud se zaměříme na literární formy, je námi zkoumaný fond knihovny jednoznačně prozaistický. Vzhledem k tomu, že jde o část knihovny, kterou sami její tvůrci označili za literární, překvapí nás 3 % naučných monografií (po jednom procentu jsou to cestopisy, historiografické knihy a biografie – viz *obrázek 9* na následující straně). Absolutní upozadění poezie může buď naznačovat jistý záměr při budování fondu, nebo může jít o prostý odraz nabídky, která spolkovým knihovnám bývala poskytována ze strany Ministerstva školství a národní osvěty.²⁹³

²⁹² Dle tabulky 17 v příloze č. 2.

²⁹³ CEJPEK, Jiří et al. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. V Praze, 2008, s. 196.

Literární žánry

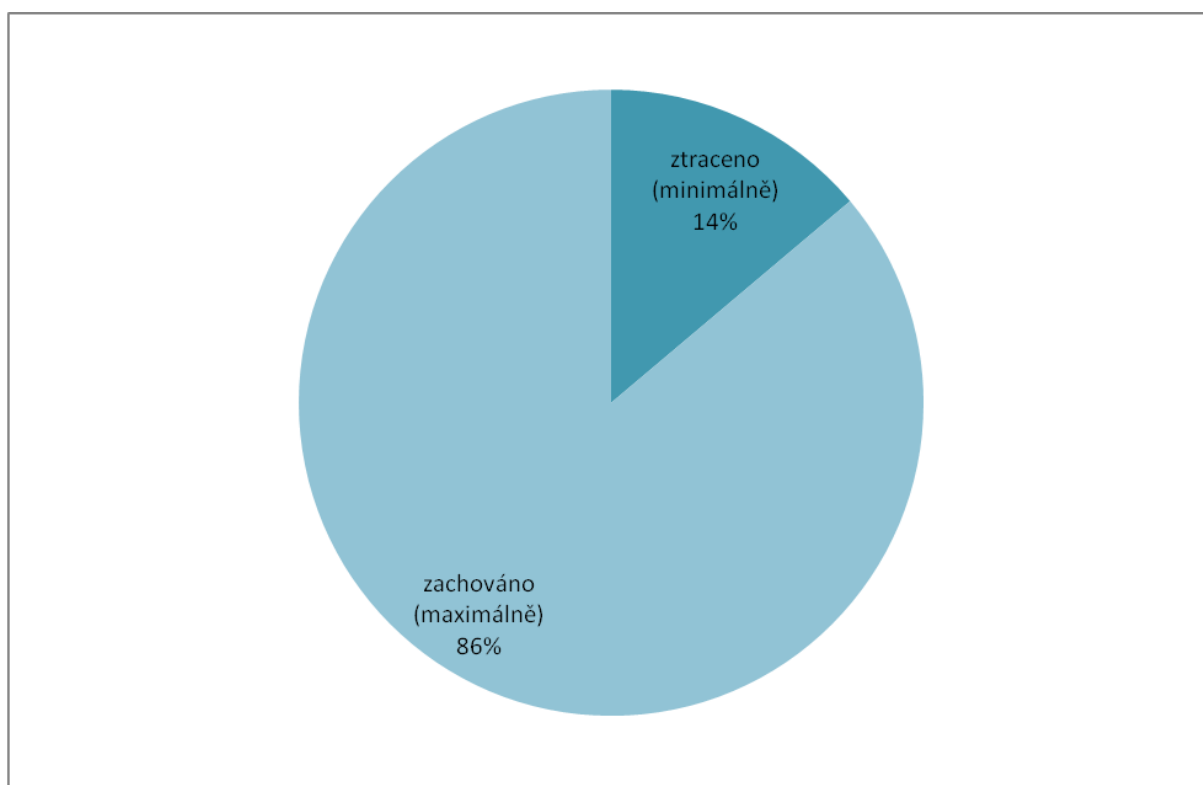

obrázek 8, Literární žánry²⁹⁴

Pokud se podíváme na složení fondu blíže, z hlediska žánrového, dominují romány s povídkami (s 57 a 24 %), které jen okrajově doplňují novely (s 2 %), následují různé sborníky a básnické sbírky, dramata pro účely divadelního kroužku a další v menšině zastoupené žánry, které však v součtu nepřesahují procentuální zastoupení 16 %. Blíže neurčitých knih je ve fondu pouhé jedno procento. Při přidělování žánrů jednotlivým svazkům jsem se držel samotným údajem v knize (respektive z katalogu Národní knihovny), zde bylo problematické zejména odlišení novel od románů, nechme pro jistotu tuto kategorii otevřenou dalším zkoumáním, protože můj přehled může vykazovat jistou chybovost a můžeme jej brát jen jako orientační.

²⁹⁴ Dle tabulky 18 v příloze č. 2.

Minimální počet prokázaných ztrát

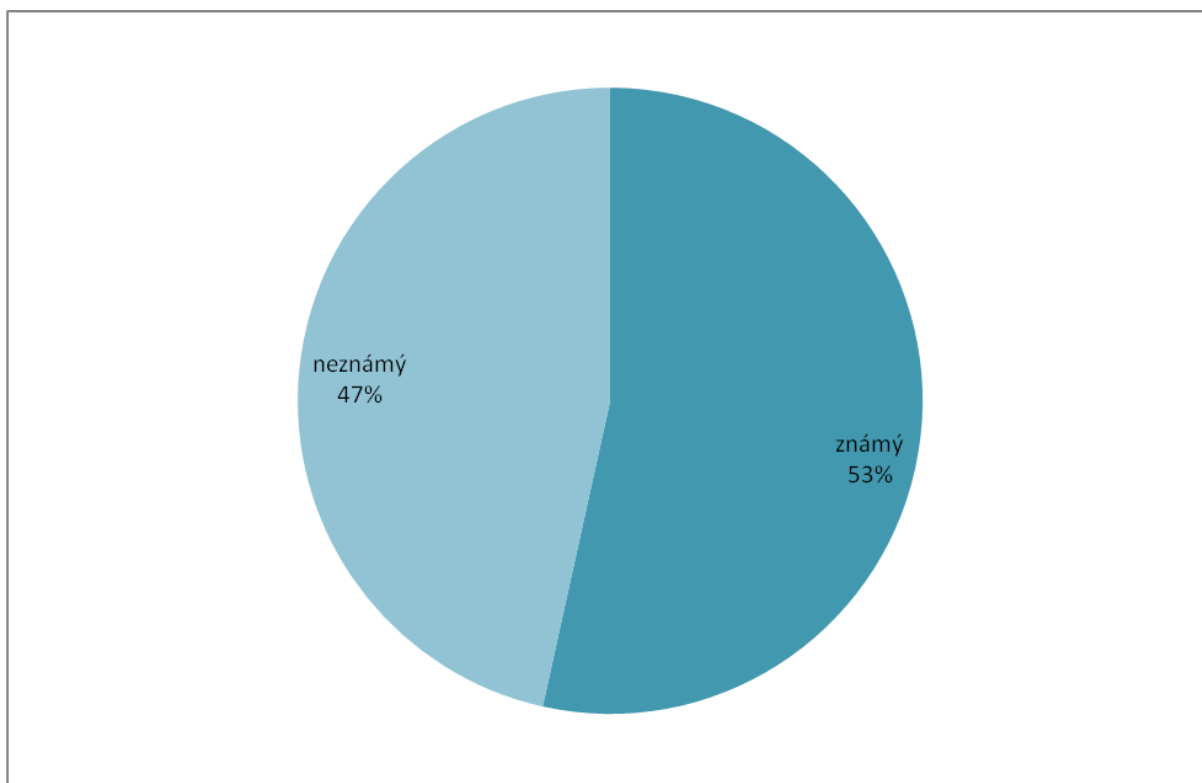

obrázek 9, Minimální počet prokázaných ztrát ²⁹⁵

Počet ztrát se v našem případě vyčísluje velice těžko a s nepřesným výsledkem. Nemáme k dispozici žádná vstupní data, se kterými bychom mohli pracovat. Jediné, s čím operujeme, je že nejzazším rokem vydání příslušných titulů mohl být rok 1923, k čemu nás dovedlo složení fondu. V archiváliích se roky vydání nevyskytují a velice často se nevyskytují fyzicky ani v jednotlivých knihách. Po srovnání s katalogem současným můžeme dospět leda k tomu, že určíme definitivně tituly, které byly se stoprocentní přesností definitivně ztraceny. Proto je třeba operovat s faktem, že se jedná o minimální hodnotu prokázaných ztrát. Ztráty se pohybují tedy nad hranicí 14 %. Pravděpodobně jde ale o poměrně větší číslo. Svazky ze současného fondu České národní knihovny a čítárny mohou pocházet z jiných zdrojů, než je prvotní katalog spolku. Do fondu přibylo během let fungování spolku mnoho svazků z mnoha jiných spolkových knihoven či z řad jednotlivých dárců.

²⁹⁵ Dle tabulky 19 v příloze č. 2.

Dohledatelný rok vydání

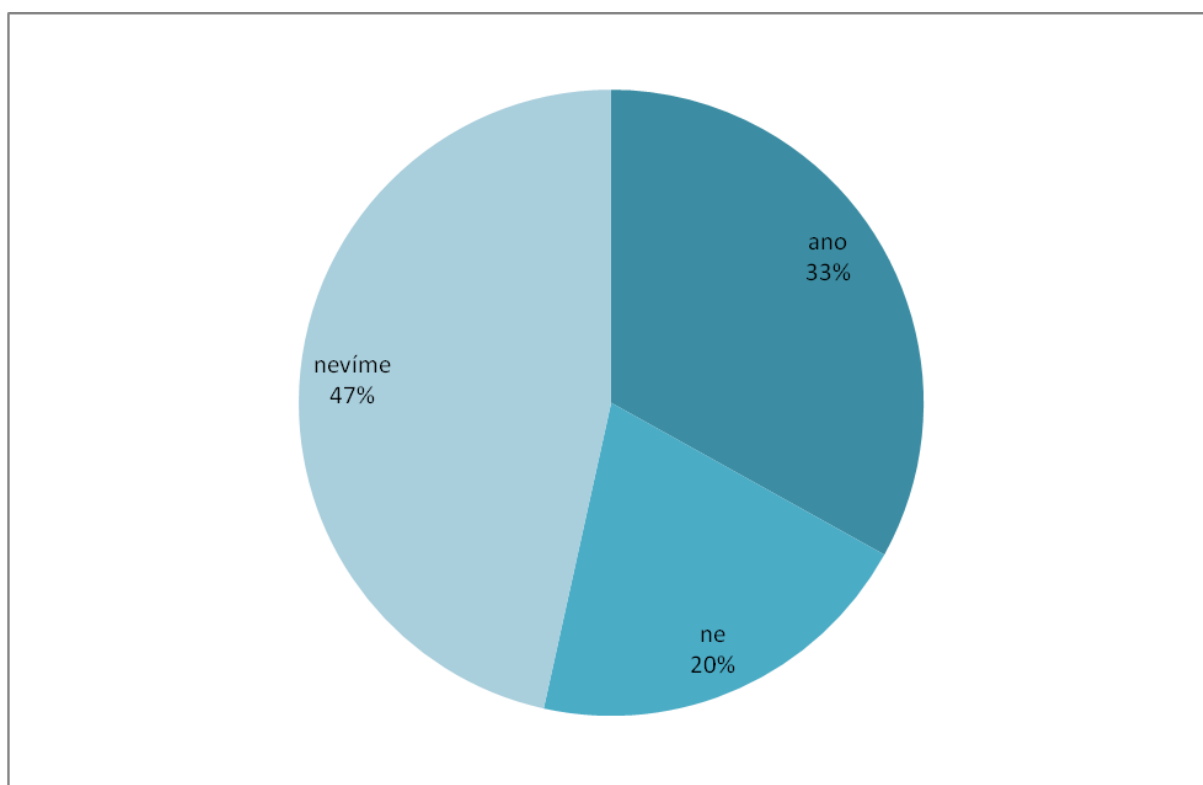

obrázek 10, Dohledatelný rok vydání ²⁹⁶

Jelikož původní katalog s 260 záznamy neobsahuje kolonku vydání, bylo třeba začít příslušné roky vydání dohledávat. Ke srovnávání záznamů jsem použil jak současný katalog České Besedy, tak katalog Národní knihovny. Pokud se v katalogu České besedy objevil stejný titul s rokem vydání starším než z roku 1923, použil jsem dané vydání i pro tuto analýzu. Někdy bylo dohledávání snazší (například pokud byla kniha vydána pouze v jednom vydání), jindy bylo rok vydání nemožné dohledat. Je třeba brát tyto hodnoty s rezervou, neporovnával jsem fyzicky všechny knihy v současném fondu. V současném katalogu navíc neexistuje přesný záznam o celém osudu knihy, odkud přišla a jestli prošla vícero spolkovými knihovnami. Rok vydání původních titulů spolku tedy dokážeme určit pouze u přibližně poloviny fondu.

²⁹⁶ Dle tabulky 26 v příloze č. 2.

Zastoupení prvních vydání

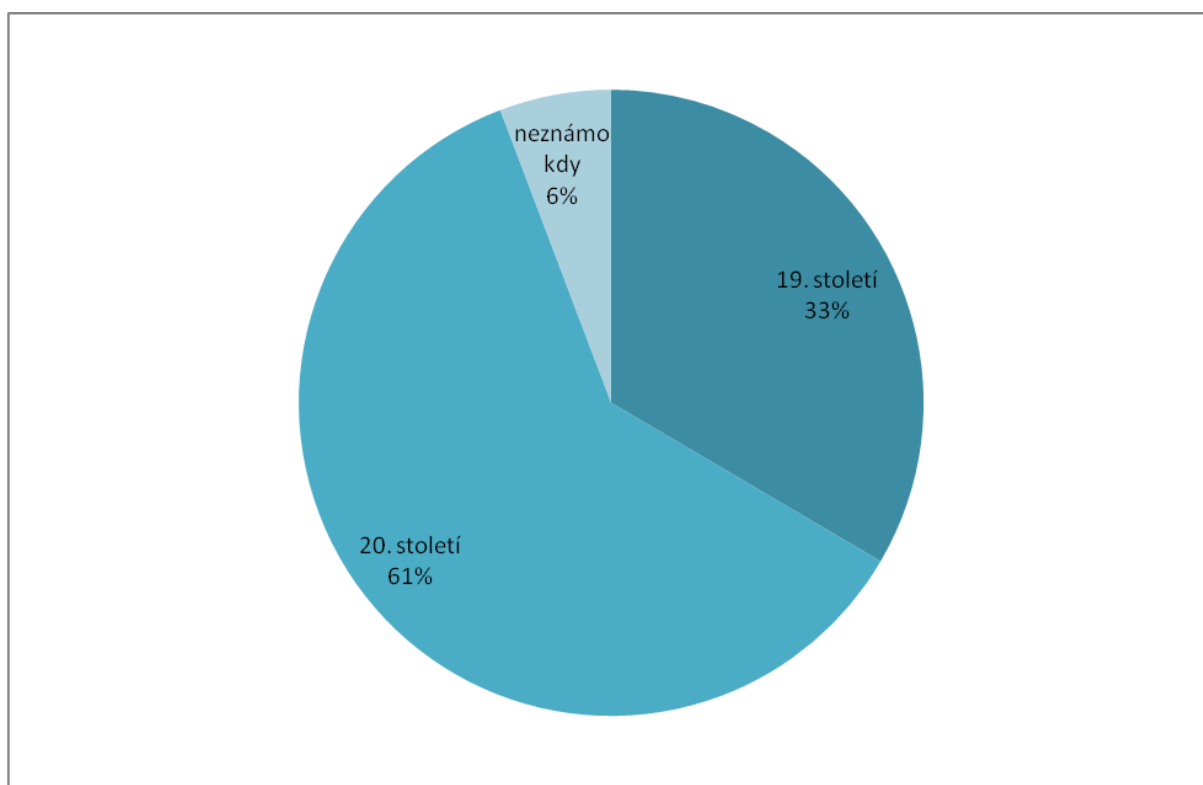

obrázek 11, Zastoupení prvních vydání ²⁹⁷

U 121 titulů nebylo možné zjistit odpovídající rok vydání. O první vydání jde u 86 titulů, u 53 titulů se podařilo první vydání prokazatelně vyvrátit. Jde o poměrně zajímavé číslo. Třetina fondu je prokazatelně v prvním vydání. U 12 knih šlo o vydání v druhé polovině devatenáctého století, u 74 titulů jde o století dvacáté. I tento ukazatel tedy svědčí pro to, že do spolkové knihovny přicházely častěji novinky než časem prověřené knihy.

²⁹⁷ Dle tabulky 29 v příloze č. 2.

Roky prvních vydání – dle století

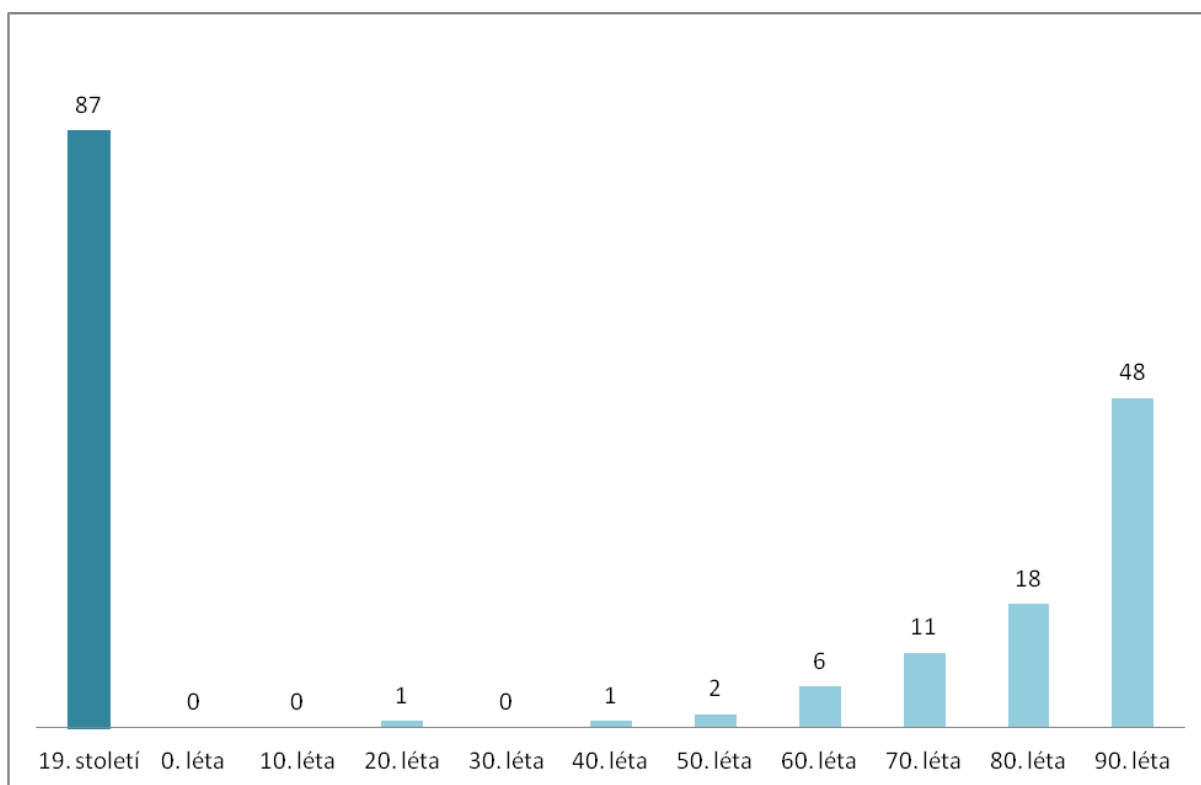

obrázek 12, Roky prvních vydání – dle století ²⁹⁸

Tato charakteristika neposuzuje konkrétní tituly z námi sledovaného fondu, ale zaměřuje se na to, kdy dané dílo vyšlo poprvé česky. Jak bylo uvedeno u předchozí charakteristiky, u některých knih nebylo možné ujistit přesný rok vydání (i u této kategorie jde celkem o 6 % tehdejšího fondu). Zajímavé je procentuální zastoupení knih pocházejících ještě z devatenáctého století. Jak následující grafy upřesní, zastoupení jednotlivých roků vydání se neustále zvyšovalo. Přesto pochází z devatenáctého století úctyhodných 33 %. Zde je pravděpodobné, že knihy, u kterých nedokážeme zjistit rok prvního vydání, by procenty lehce pohnuly – o kolik však nelze snadno stanovit. Tituly vydané ve dvacátém století pak s 61 % pokrývají zajímavou část fondu.

²⁹⁸ Dle tabulky 20 v příloze č. 2.

Roky prvních vydání – 19. století

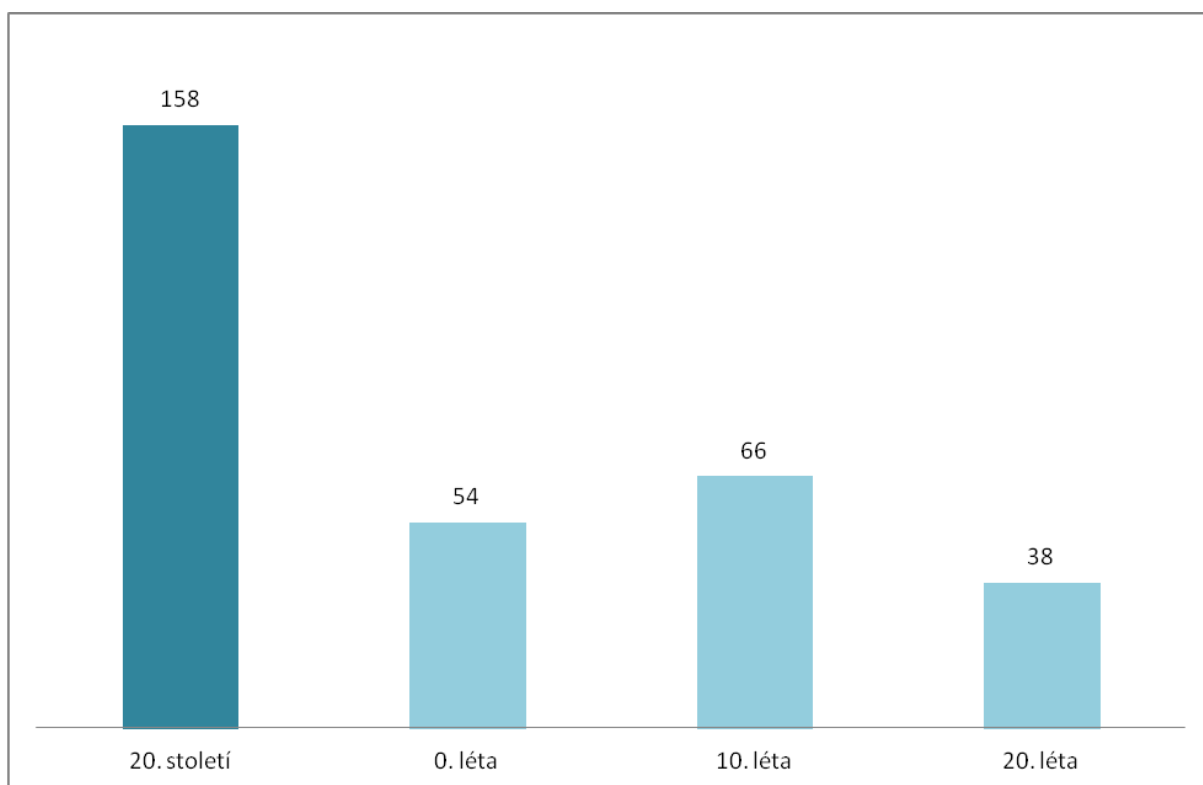
obrázek 13, Roky prvních vydání – 19. století ²⁹⁹

Kniha, která byla na českém území uvedena z celého fondu nejdříve, je Kenilworth od Waltera Scotta, která česky poprvé vyšla v roce 1827. Druhým nejstarším titulem je Kapitánova dcerka Aleksandra Sergejeviče Puškina, která vyšla česky poprvé v roce 1847. Třetím pak Pohorská vesnice od Boženy Němcové, která vyšla vůbec poprvé roku 1856.³⁰⁰ Bohužel ani u jednoho titulu nedokážeme určit, o která vydání šlo v našem případě.

²⁹⁹ Dle tabulky 21 v příloze č. 2.

³⁰⁰ Všechna data prvních vydání vychází z katalogu Národní knihovny.

Roky vydání – 20. století

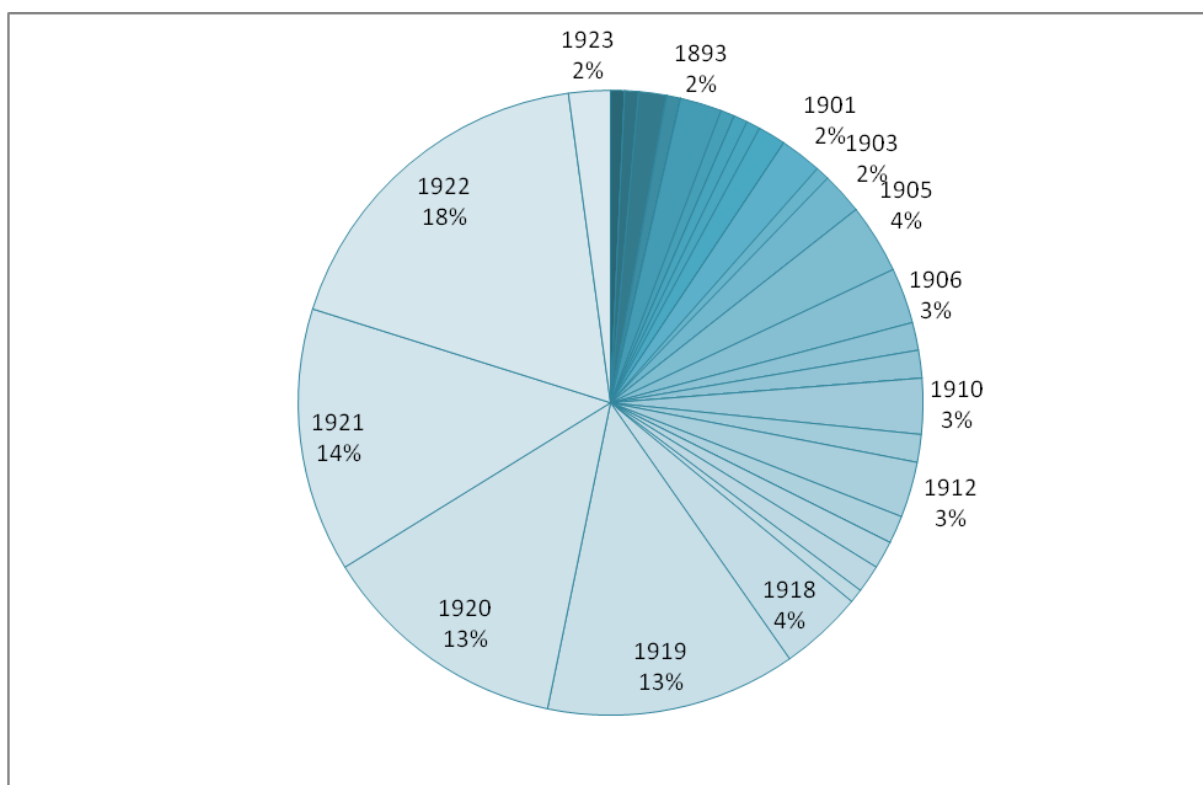

obrázek 14, Roky prvních vydání – 20. století³⁰¹

Je jasné, že hlad po novinkách byl velký. Pokud bychom přijali pro vytvoření přehledu aritmetický průměr vydaných knih na jediný rok (vzhledem k tomu, že ze dvacátých let můžeme počítat pouze tři roky, byla by čísla následující), v devadesátých letech devatenáctého století by tento poměr vycházel 4,8 knihy na rok; v nultých letech dvacátého století 5,4; v desátých letech pak 6,6 a ve dvacátých letech 12,7 (!). Jde samozřejmě o orientační hodnotu, jejíž smysl snáze pochopíme za pomoci následujícího vyobrazení.

³⁰¹ Dle tabulky 22 v příloze č. 2.

Tituly podle příslušného roku vydání

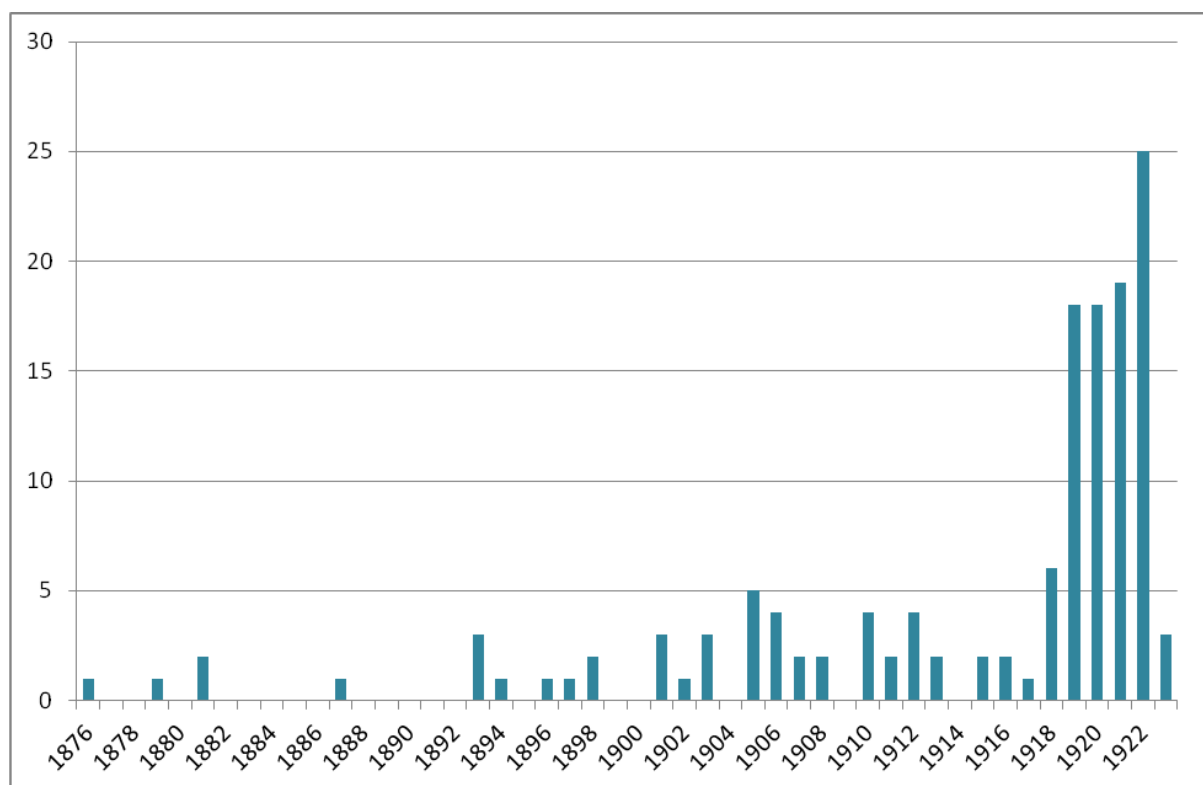

obrázek 15, Tituly podle příslušného roku vydání ³⁰²

Pokud se však zaměříme pouze na množinu těch, u kterých jsme si jisti, dojdeme k zajímavým číslům. Zde už operujeme s přesnými daty vydání, tak jak se je podařilo zjistit dle komparace dat z katalogu Národní knihovny a současného katalogu České besedy. Pokud bychom sečetli zastoupení fondu od roku 1918 do roku 1923 (tedy co se roků vydání týká za posledních pět až šesti let), zjistili bychom, že tituly vydané v těchto letech pokryjí celkem 64 % z fondu, u kterého dokážeme určit přesný rok vydání. Více jak 83 knih z 260 tedy bylo vydáno v posledních pěti až šesti (!) letech.

³⁰² Dle tabulky 27 v příloze č. 2.

Tituly podle příslušného roku vydání

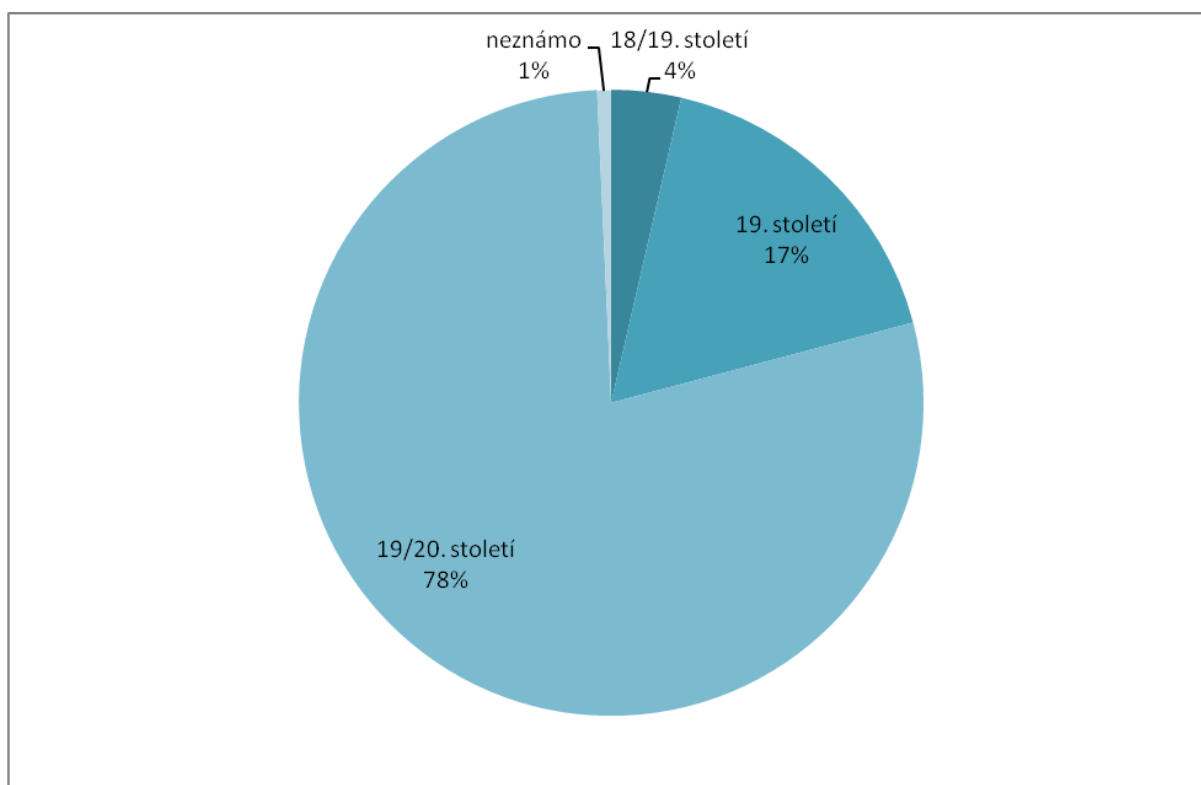

obrázek 16, Tituly podle příslušného roku vydání ³⁰³

Toto vyobrazení pak snáze vystihuje trend, který jsem popsal v předchozím odstavci. Zatímco od roku vydání 1876 se v podstatě až do počátku dvacátého století jednalo o ojedinělé tituly, k opravdovému zlomu dochází až v zmiňovaném roce 1918, respektive 1919, kdy najednou pozorujeme nárůst titulů na 18. Roku 1920 odpovídá taktéž 18 vydaných titulů, roku 1921 ještě o jeden více – a roku 1922 dokonce 25 titulů. Rok 1923 je pak zastoupen třemi výtisky. Počet svazků vydaných v roce 1923 ukazuje v kontextu ostatních čísel, že ke katalogizaci muselo dojít někdy z počátku roku 1923, kdy ještě nebylo mezi dary více novinek z příslušného roku.

³⁰³ Dle tabulky 27 v příloze č. 2.

Autoři spadající do příslušného století

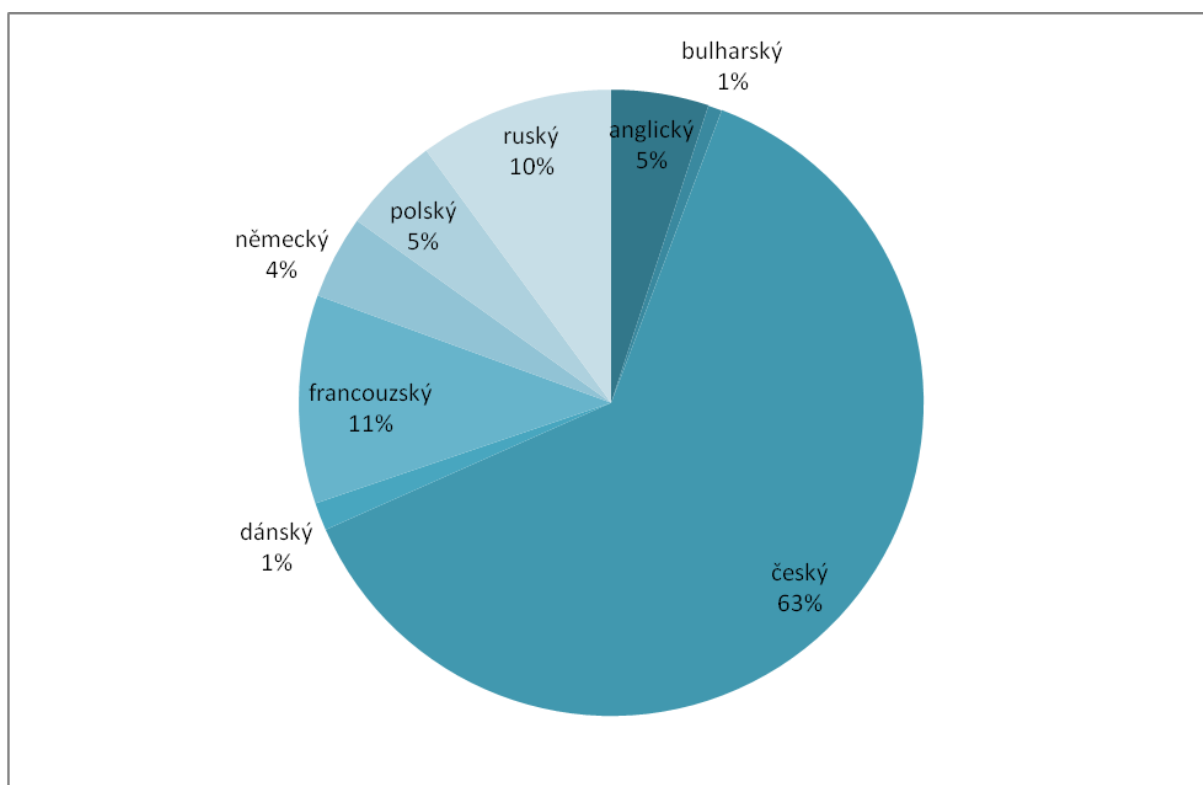
obrázek 17, Autoři spadající do příslušného století ³⁰⁴

Od tohoto místa se už bavíme o autorech, ne svazcích a titulech – celkový počet autorů, který lze vyčíst z původního katalogu, je 139.³⁰⁵ U této kategorie jsem porovnával jediná snadno ověřitelná data, která k autorům bylo možné nashromáždit. Jde o dobu, v níž žili. Pokud se autor narodil v osmnáctém století a zemřel ve století devatenáctém, spadá do kategorie *18/19. století*. Analogicky je tak i se skupinami *19. století* a *19/20. století*. Zde je patrné, že se opět projevuje trend pořizovat do fondu novější autory. S patnácti tituly ve fondu je však nejčastěji zastoupeným autorem Karel Václav Rais, druhá v pořadí je Karolina Světlá se čtrnácti knihami, třináct titulů má ve fondu Alois Jirásek. Jeho knihy se však ve fondu vyskytují ve vícero exemplářích, celkem v počtu osmnácti svazků. Básnických sbírek je ve fondu pouze deset, jediný autor, který je zastoupen více tituly, je se dvěma svazky Antonín Sova (*Vybouřené smutky* a *Lyrika lásky a života*).

³⁰⁴ Dle tabulky 23 v příloze č. 2.

³⁰⁵ Pro podrobný přehled všech autorů viz přílohu č. 1.

Zastoupení autorů podle jazyka

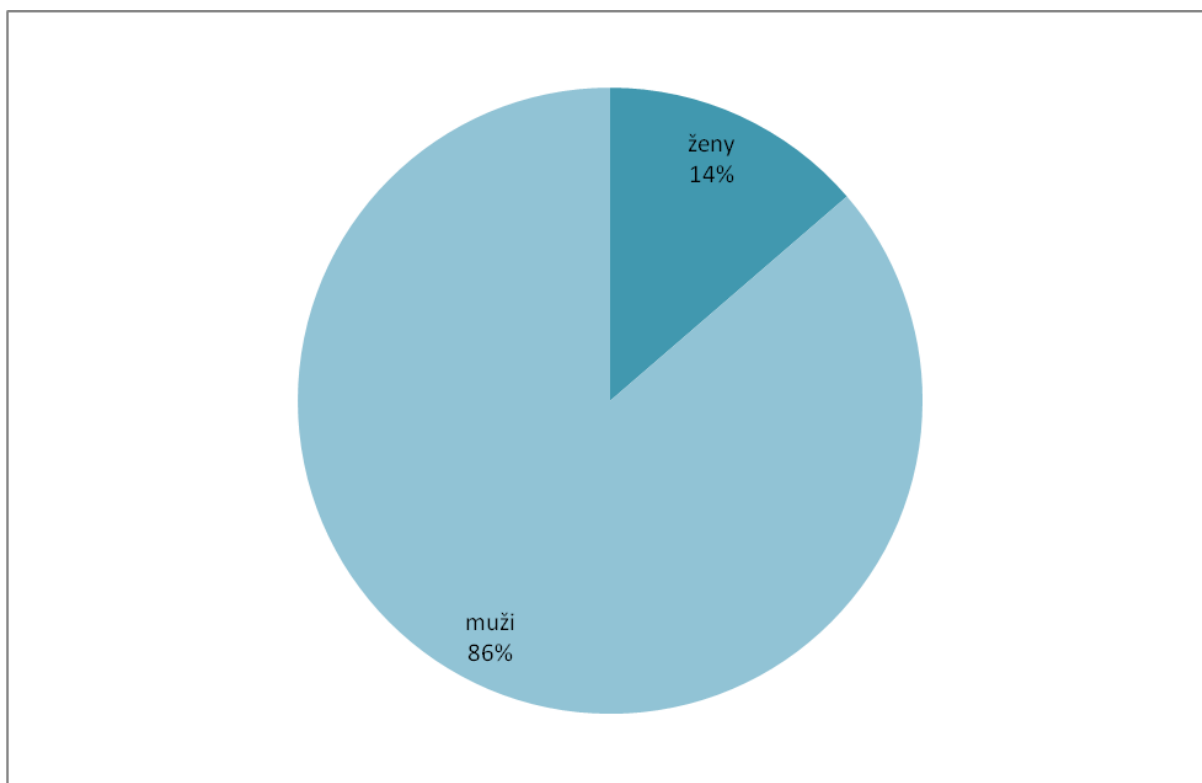

obrázek 18, Zastoupení autorů podle jazyka ³⁰⁶

Pokud porovnáme tento graf s grafem na *obrázku 5*, kde je patrné zastoupení českých a překladových děl, zjistíme, že procentuální zastoupení češtiny klesne. Je to dáno tím, že od jednotlivých českých autorů bylo ve fondu vícero titulů než u autorů zahraničních. Co se poměru počtu titulů a autorů týká, nejvyšší počet titulů na jednoho autora vychází v anglickém jazyce, další v pořadí jsou polština, ruština a teprve pak francouzština. U bulharštiny, dánštiny a němčiny odpovídá počet děl počtu autorů. U českého jazyka odpovídá poměr více jak dvěma titulům na jednoho českého autora.

³⁰⁶ Dle tabulky 24 v příloze č. 2.

Zastoupení autorů podle genderu

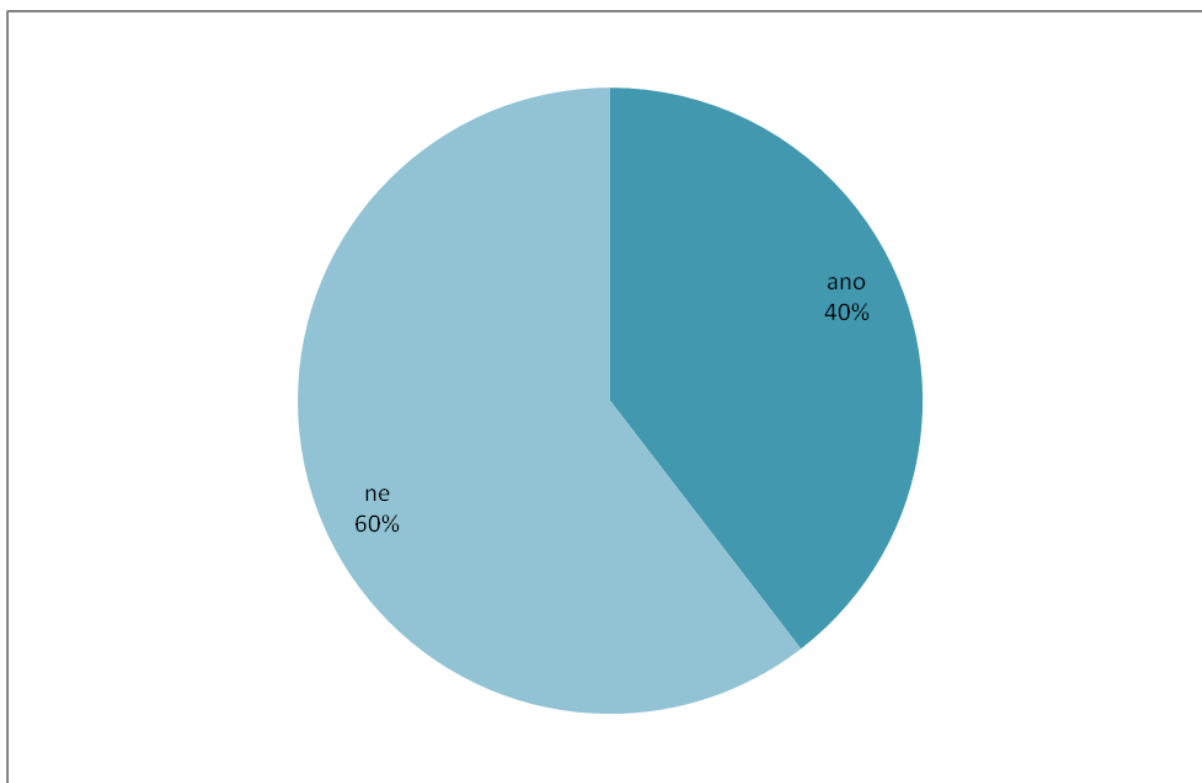

obrázek 19, Zastoupení autorů podle genderu ³⁰⁷

U této kategorie bych se rád pozastavil zejména u žen, autorek. Největší zastoupení autorek připadá ročníky narozené v padesátých (4 autorky) a šedesátých (5 autorek) letech. Počtem titulů suverénně vede Karolina Světlá celkem se čtrnácti svazky, druhá je se šesti tituly Teréza Nováková a třetí s pěti knihami Božena Němcová. Dvě autorky pak publikovaly pod mužským pseudonymem. Anna Lauermannová-Mikschová jako Felix Téver a Amálie Vrbová jako Jiří Sumín. Jen těžko budeme odhadovat, jestli je zde přítomných 14 % vyšším či menším číslem, než jaké se pohybovalo v českém literárním provozu do roku 1923.

³⁰⁷ Dle tabulky 25 v příloze č. 2.

Zastoupení kanonických autorů

obrázek 20, Zastoupení kanonických autorů ³⁰⁸

Poslední charakteristika je zřejmě nejproblematictější v tom, že neexistuje žádná souhrnná autoritativní databáze kanonických autorů. Rozdělení jsem prováděl podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, a doufám, že se realita od výsledných čísel liší co nejméně. Vlastně je důležité poznamenat to, že existence či neexistence literárního kánonu je komplikovaná otázka. Jednak je otázkou autoritativní a jednak otázkou subjektivní. Nicméně když se podíváme na poměr 60 % ku 40 % ve prospěch nekanonických autorů, vyjde nám jednoznačně tehdejší reálná situace. Ani na dnešním trhu nenajdeme většinu vydávaných autorů kanonických. Kánon se jednak vytváří ex post a hlavně nikdy nejde o většinovou záležitost. Můžeme se ptát, jestli jsou dvě pětiny kanonických autorů málo nebo hodně. Vše by se vyřešilo pouhým srovnáním s čísly knih vydaných do roku 1923. Bohužel těmito údaji nedisponuji, a tak lze jen odhadovat. Jsem toho názoru, že jde o solidní hodnotu kanonických autorů. U kanonických autorů můžeme předpokládat, že bude ve fondu více jejich svazků, v takto malém vzorku (260 titulů a 139 autorů) je číslo prakticky neměnné.

³⁰⁸ Dle tabulky 28 v příloze č. 2.

4.3. Současný fond knihovny

Celkový zjištěný a zkatalogizovaný počet knih je 4327 (v roce 2010 bylo zkatalogizováno 2206 knih, v roce 2011 2121 knih) a tímto počtem představuje dnes bezesporu největší dochovanou knihovnu české menšiny v Srbsku a po knihovně daruvarské patrně druhou největší českou spolkovou knihovnu na území bývalé Jugoslávie.³⁰⁹

Průběh katalogizace vyvrátil původní předpoklad, že by knihovna mohla obsahovat i knihy nebo časopisy vzniklé díky činnosti českých (nebo česko-srbských, popřípadě jugoslávských) spolků, které na území dnešního Srbska v minulosti působily. Fond knihovny obsahuje podle Lindy *celou řadu unikátních knih*. Linda konkrétně vyjmenovává *Spisů básnických knihy šestery Františka Ladislava Čelakovského z roku 1847* (sign. A/II – 9), *spisy Jan Husa z roku 1904 v originální vazbě významného českého umělce Františka Bílka* (sign. C/III – 52-56) nebo *sbírku básní Vladimíra Holana Blouznivý vějíř z oku. 1926, včetně jeho podpisu* (sign. A/1- 14). Jako nejstarší sám Linda určil knihu *Bibli svatá z roku 1826* (sign. F/I – 63). Provenienční přípisky, razítka a exlibris v knihách podle něj:

(...) představují nejen jedinečný doklad k historii českého knihovnictví v zahraničí, ale nepřímou i významný doklad k dějinám české menšiny přinejmenším v Srbsku; současně upozorňují na katastrofální stav našich (ne)vědomostí o Čechách jako významném faktoru spolkového života na území Jugoslávie především před rokem 1945.³¹⁰

³⁰⁹ LINDA, Jaromír. *Místní a autorský katalog knihovny České Besedy v Belé Crkvi*. Bělehrad 2011. XIV + 246 str. Interní pomůcka České besedy Bela Crkva.

³¹⁰ Tamtéž.

4.4. Provenienční přípisky, razítka a exlibris

Z bělehradských českých krajanských spolků vyniká (iniciálami V. M. signovaným) grafickým exlibris knihovna Československé obce pro Srbsko v Bělehradě. Další zajímavým exlibris (tentokrát nesignované) patří patrně nejznámějšímu českému bělehradskému spolku Lumír, který působil v Bělehradě od roku 1885. Jak Linda uvádí, vyplývá z něj například zajímavé zjištění, že byla jeho knihovna rozdělena na takzvaně členskou a na dětskou část. Další spolky se zastoupeným fondem v knihovně České besedy v Belé Crkvi viz následující výčet:³¹¹

Bělehradské instituce a spolky:

- Československý svaz v Království jihoslovanském
- Československá řemeslnická jednota
- Československá beseda Havlíček
- Československá omladina (sídlící podle razítka v Garašinově ulici, číslo popisné 39)
- Československý vzdělávací spolek Osvěta
- Československá obecná škola a Základní škola Jana Žižky

Mimobělehradské instituce a spolky:

- Česká soukromá škola Masarykova v Čupriji (kde se soustřeďovala česká menšina kolem cukrovaru – *postaveného v roce 1912 z kapitálu Pražské úvěrní banky*)
- Osvětový a hospodářský odbor Československého svazu ze Záhřebu
- Školský odbor Československého svazu ze Záhřebu
- Československá beseda Usora (Bosna a Hercegovina)
- Vzdělávací a podporující spolek v Ilově (Chorvatsko)

³¹¹ Tamtéž.

4.5. Darovací a vlastnické přípisky

Z darovacích i vlastnických přípisků a razítek soukromých držitelů v knihách, které posléze přešly do knihoven některého ze spolků, stojí za zmínku knihy z vlastnictví Čechů v Bělehradě: Rudolfa Kruty a jeho příbuzného Václava Krůty, kamnáře z Bělehradu, malíře pokojů ze Zemunu Večeslava (sic) Zavazala, Olgy Martyákové z Bělehradu a dalších.³¹²

Těmto jednotlivcům by jistě stálo za to se věnovat blíže, určitě lze doporučit k dalšímu probádání. Pro zájemce o jejich osobní fond je dobrým zjištěním, že se jejich pozůstalost z části ocitla právě v knihovně České besedy v Belé Crkvi. Vydat se tímto směrem bylo již ale nad mé osobní možnosti, i nad rámec vymezení mé práce. Přítomnost více razítek nebo přípisků v jedné knize zároveň je signálem přesunů svazků mezi jednotlivými institucemi. Dle Lindy byl zřejmě nejdéle fungujícím spolkem Československá obec pro Srbsko, kam se postupně přesouvaly knihovny Lumíru a mnoha dalších bělehradských spolků. Knihy České soukromé školy Masarykovy v Čupriji a Osvětového a hospodářského odboru Československého svazu v Záhřebu se dokonce do besedy v Belé Crkvi ocitly přes prostory základní škole Jana Žižky v Bělehradě. Její fond se totiž posléze také ocitl v Belé Crkvi.³¹³

³¹² Tamtéž.

³¹³ Tamtéž.

5. Diskuse

Navzdory očekávání se v pramenech žádné zápisy o čtení neobjevují. Veškerý výzkum mohl být založen pouze na útržkovitých informacích o počtu čtenářů a knih. Teprve na valné hromadě roku 1928 padlo číslo 500 přečtených knih ročně, což samotné plénum překvapilo, takže došlo k usnesení, že je potřeba přesné evidence, která by měla navíc zamezit ztrátám. Nicméně přesná čísla buď nepřicházela, nebo prostě nedošlo k jejich zanesení do zápisu. Zpráva z roku 1931 mluví už o čísle 292 přečtených titulech. Další zmínky o přečtených knihách se mluví ještě o menších číslech, v roce 1933 se přečetlo 73 knih, o rok později 148, a další rok zase pouze 90. V roce 1936 bylo přečteno 121 knih, dalšího roku 65 knih a v roce 1939 137 knih. Roku 1936 navštívilo knihovnu pouze 22 čtenářů a roku 1937 dokonce jen 12, proto se spolek rozhodl vyměnit část fondu s Besedou ve Fabiánu.

Beseda procházela poměrně krušnými začátky, kdy většina krajanů v Belé Crkvi nejevila o knihovnu s čítárnou zájem. Minimálně třináctkrát vyměnil knihovníka, protože byl brán jako funkce, kterou je třeba každý rok opět zvolit na valné hromadě. Nevíme, jestli šlo o prestiž či naopak o neoblíbenou službu, které se jednotliví knihovníci až na výjimky rok co rok zbavovali. Byli jimi Josef Irovič, Václav Balát, Emil Mokráček, Václav Hubálek, J. Glazer, Josef Eliáš, A. Tichy, J. Strnad, Josef Eliáš (minimálně tři roky po sobě, chybí přesné informace), Jan Irovič, František Rafáč, Václav Kvapil, Jan Irovič (dva roky po sobě) a Josef Irovič.

Celkový počet svazků knihovny se vyvíjel celkem nevysledovatelně, protože údaje o počtu knih v knihovně se objevují nesystematicky. V podstatě první větší zprávy máme ze zápisu valné hromady v roce 1925, kde zavládl lehký optimismus i přes sporadické využívání knihovny s čítárnou. První zmínka o přesném počtu členů se objevuje ve valné hromadě z roku 1927. Ke konci roku 1926 bylo členů spolku 60. O dva roky později se vyskytne zmínka o 71 členech. V roce 1930 se setkáváme s poznámkou předsedy Tomáše Iroviče, že místo aby počet členů stoupal, tak klesá. Mimořádné valné hromady 4. června 1933 se dokonce zúčastnilo pouze 11 členů.

Máme celkem solidní přehled o hospodaření spolku, které odráží úspěšné i neúspěšné roky nebo dokonce dopad hospodářské krize. V roce 1929 dokonce došlo k veliké investici do hudebních nástrojů pro kapelu. Celkem šlo o 5400 dinárů. Roku 1927 se také poprvé objevuje zmínka o fondu pro výstavbu nebo koupi Národního domu a o eventuální české škole, která se systematicky řešila zejména následujícího roku. V roce 1929 už nastoupilo do české školy 42 dětí. Po zavedení české školy se plně pozornost upnula k Národnímu domu,

který nakonec po veliké sbírce a dlouhodobém odklání prostředků na příslušný fond povedlo koupit spolkový dům za 50000 dinárů.

Kulatá razítka se jménem spolku se evidentně dotiskovala ex post, protože se staré razítka objevuje v zápisech po změně jména na Československou besedu, zatímco razítka s tímto textem se sem tam objevuje v zápisech, kdy spolek ještě nesl původní jméno Česká národní knihovna a čítárna. Vůbec je třeba brát prameny s rezervou, protože zápisy nebyly vedeny (či zachovány) ze všech porad. Je třeba se opírat zejména o informace z valných hromad, které byly do knihy většinou zřejmě také opisovány až zpětně. Nehledě na to, jak přesně zápisy dokázaly kopírovat realitu a věrně zachycovat reálné průběhy porad.

Komplexní zpracování problematiky čtenářství krajanů v Belé Crkvi by vyžadovalo hlubokou orientaci na poli knižní a literární kultury předválečného Rakousko-Uherska a meziválečného Československa a na ně navázaná úskalí (legislativní aspekty, otázku kulturně-politické podpory krajanů v zahraničí, nebo sociální a hospodářské rámce obou kultur, srbské i české). Na základě přesného obrazu knižního trhu by se dalo komparací s fondem Knihovny a čítárny dospět k závěrům, jakým způsobem se fond spolku profiloval a zda mohl být vkus čtenářů formován nějakým specifickým směrem, ať už se jednalo o záměr či důsledek mnoha nepředvídatelných faktorů – za budováním fondu zřejmě nestál nikdo konkrétní, jednotlivé svazky byly pořizovány z darů institucí a jedinců, následně knihy přibývaly i o fondy zanikajících krajanů – nešlo tedy nejspíše o žádné vědomé budování knihovny, ale o živelnou záležitost. Dále jde o problematiku etnologickou a etnografickou, protože je zapotřebí brát v úvahu specifické podmínky místní kultury a její proměny mezi dvěma světovými válkami. Spolek se profiloval zpočátku zejména jako knihovna, do hry vstupuje tedy také úskalí historie knihoven a knihovnictví, čtení a čtenářství. Pro přesnou klasifikaci fondu by bylo třeba se velmi podrobně orientovat v literatuře 19 a 20. století. Zejména co se nekanonických autorů týká. Těch je v původním fondu knihovny zastoupeno celých 60 %, takže se jedná většinou o jména nezjistitelná v běžných monografiích, věnujících se dějinám literatury.

Pro svoji nedostatečnou erudici jsem se rozhodl jít cestou deskripce a komparace. Nastudoval jsem rámcově nejdůležitější teoretické přístupy k etnicitě a nacionalismu, porovnal mezi sebou nejrůznější znaky českého národního obrození jakožto výjimečného kulturního typu a s touto znalostní základnou jsem se pustil po stopách osudů českých krajanů v oblasti dnešního Banátu. Oblast i směřování pozornosti jsem zužoval místně i časově, abych přešel přímo k danému spolku českých krajanů, zakládajících roku 1922 vlastní národní spolek. Archiválie a fond Knihovny a čítárny, které se zachovaly, jsou zběžným svědectvím

o dílčí části české literární kultury. Ačkoli je archiválií vícero, rozhodl jsem se zúžit problematiku na meziválečnou dobu. I tak to znamenalo nastudovat si tendence kulturně-politického vývoje dnešního srbského prostoru a zorientovat se v tomto pro mě nepříliš známém území.

Nemohl jsem se pustit do souhrnného díla o dějinách místních Čechů ani do přesné analýzy celého knižního fondu. I tak doufám, že můj výzkum dospěl k zajímavým zjištěním. Největším přínosem je samotné upozornění na tuto doposud ne příliš probádanou oblast českých kulturních dějin a na roli literární kultury při obnově či zachování kulturní, etnické a národní identity Čechů na dnešního východního Srbska. Nabízí se do budoucna tyto výstupy komparovat s jinými fondy českých spolkových knihoven a přihlížet nejen k historickému vývoji českého etnika, ale zejména k aktuálnímu stavu – aby se potvrdilo či vyvrátila hypotéza, že ačkoli byla už od svého obrození česká kultura ryze lingvocentrická, lze si uchovat českou národní identitu bez znalosti českého jazyka a bez čtení české literatury nebo obecně čtení literatury v českém jazyce.

Vše zmíněné vznáší řadu otázek. Nakolik etničtí Češi ovládali svůj mateřský jazyk? V zápisech bylo mnoho gramatických chyb plynoucích ze srbských vlivů, například namísto písmene „ch“ se vyskytovalo „h“. Čím byl způsoben jejich nezáměr o četbu? Šlo o nevhodný výběr titulů, či v tom byl jiný důvod? Jakými čtenáři vlastně členové spolku byli, jak prožívali četbu a vnímali samotné knihy a proč? Proběhl reálně přerod češství na čechoslovakismus, nebo opět přejmenování mělo plnit funkci záštity spolku pouze po formální stránce? Úvahy o těchto aspektech otevírají pole pro další bádání.

6. Závěr

Komparací aktuálního katalogu s katalogem původním (doplněným o mnohé podrobnosti) jsem dospěl k datům, která bylo možno podrobit kvantitativní analýze. Hodnotil jsem žánrovost či zastoupení literárních druhů, otázku překladovosti titulů (a o jaké jazyky originálů šlo), četnosti prvních vydání, způsob nabytí knih a další hlediska. Kvalitativně analyzované zápisy valných hromad jsem porovnal s daty kvantitativní analýzy knižního fondu a dospěl k možnosti ověřit úvodní předpoklad, že krajané prožívali proces odpovídající mnoha znakům českého národního obrození.

V zápisech figurují často zmínky o *potřebě vzdělávání se, povznesení tělesném i duchovním v českém duchu, o nepolevování ve snahách spolku*, pravidelně se vyskytují zmínky o *nepochopení snah o blaho zanedbané menšiny ze strany mnoha krajanů*. Samotné čtenářství se ale v zápisech téměř netematizuje. První roky chybí prakticky všechna data z knihovny – počet titulů, počet čtenářů a počet vypůjčených knih. Stopa hodnocení čtenářské situace je až z 1. března 1925, jde tedy o zápis vztahující se k roku 1924:

*Celkem se může říci, že naši krajané, jsa neuvědomělí, daleko ještě neumějí si využití tento zdroj vzdělání; mohlo by se mnoho více čísti. Ale průměrně pokrok se [...] cítí. Nejráději čtou historické romány.*³¹⁴

Čtenářství se v podstatě ve spolku za celou jeho existenci (připomínám: pod názvem Národní knihovna a čítárna) neprosadí jako priorita. Do popředí se dostávají snahy o českou krajangskou školu (první zmínka 3. července 1927), kterou se podaří realizovat ve školním roce 1928/1929.³¹⁵ Jinak jde spolku ale o záležitosti jiného rázu. Název Knihovna a čítárna se stal pouhou záštitou krajangského spolku, který zkoušel divadlo a držel kapelníka pro vlastní muzikanty, pořádal pravidelné „hudby“ – zkrátka není se čemu divit, že se spolek roku 1933 přejmenoval z České národní knihovny a čítárny na Československou besedu.

Analýzou knižního katalogu jsem dospěl k tomu, že minimálně první rok se ve spolkové knihovně vyskytovalo pouhých 23 českých knih. Od roku 1923 (či později – přesné datum není v pramenech uvedeno) obdržela Česká knihovna a čítárna dar od Ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO) v počtu 237 titulů. Knihy jsou od tohoto momentu řazeny v katalogu abecedně (předpokládám tedy, že šlo o jednorázový dar).

³¹⁴ Kn. 1, Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922–1933, s. 70.

³¹⁵ Tamtéž, s. 113.

Pro rok 1923 hovoří jako svědectví data vydání knih. Spolek totiž disponoval i tituly, které byly vydány pouze jednou, a to v roce 1923. Je však možné, že ke katalogizaci došlo jednorázově, a teprve po 23 titulech přišla potřeba provádět zápisy abecedně. Důležité pro analýzu samotného katalogu knih je fakt, že výběr titulů byl ovlivněn z obou stran. Ze strany MŠANO býval v těchto situacích poskytnut seznam, ze kterého si pak spolek knihy pro svoji knihovnu vybral.³¹⁶ Můžeme tedy mluvit o zkreslení výsledku výběru ze strany ministerstva.

Tento korpus knih však může odhalit něco málo o členech spolku, popřípadě o vkusu knihovníka a dalších, kteří se na výběru podíleli. Další přírůstky do fondu totiž byly různého charakteru, většinou převodem knih z fondů zaniklých krajanských knihoven v jiných městech Jugoslávie.³¹⁷ Na základě způsobu nabytí prvních přírůstků nás tedy nemůže překvapit, že mezi knihami je minimálně 33 % svazků zaručeně v prvním vydání (popřípadě 20 % knih je zaručeně pozdějšího než prvního vydání). Z literárních forem dominuje s 88 % próza, zbylé formy jsou v zastoupení maximálně po 4 %. Romány a povídky odpovídají čtenářstvu 20. století a rozhodně toto procentuální zastoupení nepodporuje hypotézu, že by Češi v Belé Crkvi jednali v duchu idejí, které během českého národně obrozeneckého procesu prosazovaly poezii nad prózou. Dobový vkus zde převládl nad případnou ideou obrození. Respektive se tato idea posunula v dobovém kontextu. Dalším svědectvím téhož je procentuální podíl překladů. Z celkového počtu 260 knih (všechny tituly v češtině) bylo 74,6 % českých a 25 % překladových (0,4 % nelze určit). Zde je jednoznačná potřeba číst v českém jazyce, zda se jedná o české autory, je zde sice akcentováno, ale nejedná se o podmínku či prioritu. Zajímavým se zdá mezi překladovými tituly 43% zastoupení překladů ze slovanských jazyků (polština, ruština a bulharština). Pokud připočteme tento počet k českým originálům, převáží jazyček zastoupení slovanských překladových literatur na hodnotu 85,4 %.

Více než pro českou myšlenku tento fakt svědčí pro myšlenku všeslovanské vzájemnosti. Dá se říci, že se záměr zastavit „jugoslavizaci“ Čechů nevyplnil. Minimálně nebyl realizován mezi samotnými členy spolku (určitou nadějí mohly být děti navštěvující českou školu). Svědectvím může být porovnání dvou záznamů ze třicátých let. 9. října roku 1934 došlo v Merseille k atentátu na krále Alexandra I. Karađorđeviče. Zapisovatel reflektuje tuto událost na třech stranách textu, toto oplakávání³¹⁸ se nedá prakticky vůbec srovnávat

³¹⁶ CEJPEK, Jiří et al. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. V Praze, 2008, s. 196.

³¹⁷ LINDA, Jaromír. *Závěrečná zpráva projektu Katalogizace knihovny České besedy v Belé Crkvi*. 2011, s. 3

³¹⁸ Kn. 2, Zápisník Československé besedy v Belé Crkvi 1933-1937, s. 34.

s pětiřádkovou vsuvkou o smrti prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka v roce 1937³¹⁹.

Předpoklad o národně-obrozenských procesech spolku získává přesné obrysy. Srovnáme-li znaky získané v pramenech se znaky českého národního obrození od Vladimíra Macury³²⁰, můžeme mluvit pouze o poloviční shodě. Nezastoupenými znaky jsou synkretismus, emancipační úsilí, mytologičnost a mystifikaci. Znaky, které jsem naopak ve spolkových projevech našel, jsou lingvocentrismus, překladovost, ideálnost (touha po ideálech z počátečních let spolku se však vytrácela) a vlastenecká společnost.

Čeští krajané v Belé Crkvi tedy na počátku deklarovali mizející češství, které chtěli resuscitovat na základě vzdělávání „v českém duchu“. Jako nástroj vzdělání zamýšleli využít četbu a nazvali spolek Národní knihovnou a čítárnou. Pátá generace Čechů, kteří si prošli germanizací a maďarizací, po první světové válce narazila na logické posrbšťování. Český lingvocentrismus však k rekonstruování češství a udržení českého jazyka nestačil. Obzvláště, když vyřízení knihovnických služeb nedostalo svého očekávání.

³¹⁹ Kn. 3, Zápisy správního výboru Československé besedy v Belé Crkvi 1937-1947, s. 15.

³²⁰ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu a české sny*. Praha: Academia, 2015.

7. Resumé

Thanks to comparison the original and the current book catalog I can work with the data which are possible to analyze quantitatively. I focused on genres and literary species, translations, first editions, ways of acquiring books and so on. I compared these analyzes with the qualitative part of the research (records of meetings). These conditions allowed me to verify, whether Yugoslav Czechs experienced the process of Czech National Revival and how many similarities we can find there.

The records often include the need for education, the enhancement of the Czech spirit, the unrelenting efforts of the association and misunderstandings by many local Czechs. Reading of library books, however, almost does not appear in the records. Almost all library data are missing for the first years - the number of titles, the number of readers and the number of borrowed books.

The readership has not become a priority of the association for its entire existence. The efforts to establish a Czech school were important. The school was founded in the year 1928. Members rehearsed theater plays, held a bandleader for their own musicians and held regular musical entertainment. No wonder that in 1933 the association was renamed from the Czech National Library and Reading Room to the Czechoslovak Beseda.

The book catalog analysis showed that only 23 Czech books were present in the library for the first year. Since 1923 (or later - the date is not in the sources), the Czech Library and the Reading Room have received more than 237 titles from the Czechoslovak Ministry of Education.

Since then, the books have been listed alphabetically (I suppose it was a one-time gift). The year 1923 also indicates years of publication of these books. Important for analyzing the catalog itself is the fact that the selection of titles was influenced from two sides. The Czechoslovak Ministry of Education provided a list of books from which the association choose.

However, this list of books may reveal a little about the members of the association, or about the librarian's taste. At least one third of the titles are in the first edition. Prose dominated by 88% of the literary forms, while the remaining forms are represented by no more than 4%. Novels and short stories corresponded to the 20th century readership. This percentage does not support the assumption that Czechs in Bela Crkva act the same way as the Czech National Revival. The taste was more important than the context of National

Revival. Of all 260 books (all titles in Czech), 74.6% were Czech and 25% translated (0.4% could not be determined). Interesting is the representation of translations from Slavic languages (Polish, Russian and Bulgarian). 43% of translations are from Slavic literature. If we add Czech originals, it is 85.4%.

The idea of All-Slavic reciprocity beat the idea of the Czech Nation. We can say that the efforts to stop the Yugoslavization of Czechs did not become real. The only hope could be children in the Czech school. If we compare the signs obtained in the sources with the signs of the Czech national revival by Vladimír Macura, we can only speak about half parity. The unrepresented features are syncretism, emancipation effort, mythology and mystification. The characters I have found in the Beseda's speeches are linguistic centrism, translation, idealism (the desire for ideals from the early years of the association, however, fading away) and the patriotic society.

Thus, Czech compatriots in Bela Crkva declared at the beginning a disappearing Czechness that they wanted to resuscitate on the basis of education "in the Czech style". As a tool of education, they intended to use the reading and called it the National Library and Reading Room. The fifth generation of Czechs who had undergone Germanization and Hungarianization encountered Yugoslavization after the First World War. However, Czech linguistic centrism did not lead to reconstructing Czechness and maintaining the Czech language, especially when the use of library services did not meet their expectations.

8. Seznam obrazových příloh v textu

- obrázek 1, Záhloví katalogu, strana 5
- obrázek 2, Celkový pořízených zápisů ze spolkových porad, strana 55
- obrázek 3, Celkový počet titulů, strana 93
- obrázek 4, Zastoupení českých a překladových děl, strana 94
- obrázek 5, Jazyky, ze kterých bylo překládáno, strana 95
- obrázek 6, Rozdělení překladů na slovanské a neslovanské, strana 96
- obrázek 7, Literární formy, strana 97
- obrázek 8, Literární žánry, strana 98
- obrázek 9, Minimální počet prokázaných ztrát, strana 99
- obrázek 10, Dohledatelný rok vydání, strana 100
- obrázek 11, Zastoupení prvních vydání, strana 101
- obrázek 12, Roky prvních vydání – dle století, strana 102
- obrázek 13, Roky prvních vydání – 19. století, strana 103
- obrázek 14, Roky prvních vydání – 20. století, strana 104
- obrázek 15, Tituly podle příslušného roku vydání, strana 105
- obrázek 16, Tituly podle příslušného roku vydání, strana 106
- obrázek 17, Autoři spadající do příslušného století, strana 107
- obrázek 18, Zastoupení autorů podle jazyka, strana 108
- obrázek 19, Zastoupení autorů podle genderu, strana 109
- obrázek 20, Zastoupení kanonických autorů, strana 110

9. Prameny a literatura

Prameny:

Archiv České besedy v Belé Crkvi

- Kn. 1, Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922–1933.
- Kn. 2, Zápisník Československé besedy v Belé Crkvě 1933-1937.
- Kn. 3, Zápisy správního výboru Československé besedy v Belé Crkvě 1937-1947.
- Kn. 14, Inventář knih Národní knihovny a čítárny v Belé Crkvě od roku 1922.
- Místní a autorský katalog knihovny České Besedy v Belé Crkvi. Bělehrad 2011. XIV + 246 str. Interní pomůcka České besedy Bela Crkva.

Literatura:

- ANDERSON, Benedict. *Představy společenství: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. 1. české vyd. Praha: Karolinum, 2008. 274 s. Limes. ISBN 978-80-246-1490-8.
- BOWRING, John. *Cheskian Anthology: Being a History of the Poetical Literature of Bohemia with Translated Specimens*. R. Hunter, 1832.
- CEJPEK, Jiří et al. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. V Praze, 2008. ISBN 80-246-0323-3.
- DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918-1992)*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013. 802 s. ISBN 978-80-200-2285-1.
- DUGAČKI, Vlatka, et al. The Czech minority between globalism and monarchism. *Review of Croatian history*, 2012, 8.1: 57-79. ISSN 1845-4380.
- ECO, Umberto. *Zpověď mladého romanopisce*. Praha, 2013. ISBN 978-80-257-1028-9.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha, 2012. ISBN 978-80-7419-053-7.
- GECSE, Desideriu. *Historie českých komunit v Rumunsku*. Praha, 2013. ISBN 978-80-87054-31-4.
- GIDDENS, Anthony a SUTTON, Philip W., ed. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2013. 1049 s. ISBN 978-80-257-0807-1.
- HROCH, Miroslav, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Vyd. 1.

- Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 451 s. Studijní texty; sv. 29. ISBN 80-86429-20-2.
- HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 315 s. Studijní texty; sv. 45. ISBN 978-80-7419-010-0.
 - HŘÍBEK, Josef. *České osady na srbských a rumunských hranicích – součást XXIII*. Výroční zprávy c.k. státní reálky v Telči, školní rok 1913 – 1914, ISBN: neuvedeno.
 - JAKOUBEK, Marek, ed. *Teorie etnicity: čítanka textů*. Vydání první. Praha: Slon, 2016. 733 stran. Studijní texty; 64. svazek. ISBN 978-80-7419-185-5.
 - KOBLASA, Pavel. Česká stopy v Banátu. In *Rodopisná Revue - Roč. 16, č. 3 (2014)*, s. 18-21. Dostupné též online: <http://rodopisna-revue-online.tode.cz/2014-3/18-21.pdf>.
 - KOKAISL, Petr. *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha: Za hranice - Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, 2009. ISBN 978-80-254-5924-9.
 - KUTNAR, František. *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus: příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češství doby obrozenské*. Praha, 2003. ISBN 80-7184-833-6.
 - LINDA, Jaromír. *Místní a autorský katalog knihovny České Besedy v Belé Crkvi*. Bělehrad 2011. XIV + 246 str. Interní pomůcka České besedy Bela Crkva.
 - LINDA, Jaromír: *O knihovně (nejen) České besedy v Belé Crkvi*. In *Opera Slavica (Brno)- XVIII (2008), br. 3, s. 39*. ISSN 1211-7676.
 - LINDA, Jaromír. *Závěrečná zpráva projektu Katalogizace knihovny České besedy v Belé Crkvi*. Bělehrad, 2011.
 - MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu a české sny*. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2506-7.
 - MATUŠEK, Josef. *Češi v Chorvatsku*. Daruvar: Jednota, 1994. 207 s. ISBN 953-96028-1-5.
 - Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. V Praze: J. Otto, 1888-1909.
 - PELIKÁN, Jan et al. *Dějiny Srbska*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 670 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-671-0.
 - SCHOVANEC, Karel. *Dějiny české osady Fabiján v Království Jihoslovanském*.

Bela Crkva: Česká národní rada Bela Crkva, 2013. XVII + 69 s. ISBN 978-86-916269-1-4.

- ŠINDELÁŘ, Bedřich. Kořeny a povaha českého vystěhovalectví za kapitalismu. In POLIŠENSKÝ, Josef, ed. *Začiatky českej a slovenskej emigrácie do USA: česká a slovenská emigrácia v USA v období I. internacionály: zborník statí*. 1. vydanie. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1970. 335 s.; s. 32.
- ŠTĚPÁNEK, Václav. Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku. In *Od Moravy k Moravě. Z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století*. Brno, 2005. s. 65-91. ISBN 80-86488-18-7.
- ŠTĚPÁNEK, Václav. K historii české kolonizace banátské vojenské hranice. In *Studia balcanica bohemo-slovaca V*. Brno, 2002. ISBN: 80-210-2771-1.
- ŠTĚPÁNEK, Václav. Mizející menšina. Češi v Srbském Banátě. In *Vztahy České republiky se Srbskem a Černou Horou*. Praha, 2004. s. 17-21. ISBN 80-239-4020-1.
- ŠTĚPÁNEK, Václav. Mizející menšina. Historie a současnost českého osídlení v srbském Banátě. *Národopisná revue*, Strážnice, 2003, XIII, č. 1, s. 3-10. ISSN 0862-8351.
- ŠTĚPÁNEK, Václav. Mizející svět. K historii české menšiny v srbském Banátě. In *Česká slavistika 2008 (sborník příspěvků 14. mezinárodního kongresu slavistů, Ochrid, Makedonie, 2008)*. Brno - Praha, 2008. s. 277-288.
- UHEREK, Zdeněk. *Češi v Bosně a Hercegovině: antropologické pohledy na společenský život české menšiny v zahraničí*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2011. ISBN 978-80-87112-48-9.

Internetové zdroje:

- *Badatelna.eu* [online]. LemonBone s.r.o.:©2013 - 2019 [cit. 3. 5. 2019]. Dostupné z: <http://www.badatelna.eu/fond/2854/uvod/6219>
- *Bela Crkva, Banat* [online]. Wikipedia: ©2019 [cit. 3. 5. 2019]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Bela_Crkva,_Banat
- *Mapy.cz* [online]. Seznam.cz, a.s.: ©2019 [cit. 3. 5. 2019]. Dostupné z: <https://mapy.cz>.
- *Општина Бела Црква: Демографски положај* [online]. Општина Бела Црква: ©2019 [cit. 3. 5. 2019]. Dostupné z: <http://belacrkva.rs/bela-crkva/demografski-polozaj>

10. Přílohy

Příloha č. 1: autoři zastoupení v původním katalogu (podle roku narození)

gender	jméno	narození	úmrť	kanonický autor	jazyk originálu
muž	Goethe, Johann Wolfgang von	1749	1832	ano	německý
muž	Schiller, Friedrich	1759	1805	ano	německý
muž	Scott, Walter, Sir	1771	1832	ano	anglický
muž	Puškin, Aleksandr Sergejevič	1799	1837	ano	ruský
muž	Balzac, Honoré de	1799	1850	ano	francouzský
muž	Dumas, Alexandre	1802	1870	ano	francouzský
muž	Hugo, Victor	1802	1885	ano	francouzský
muž	Jan z Hvězdy	1803	1853	ne	český
muž	Mérimée, Prosper	1803	1870	ano	francouzský
muž	Andersen, Hans Christian	1805	1875	ano	dánský
muž	Tyl, Josef Kajetán	1808	1856	ano	český
muž	Gogol', Nikolaj Vasil'jevič	1809	1850	ano	ruský
muž	Storm, Theodor	1817	1888	ne	německý
muž	Turgenev, Ivan Sergejevič	1818	1883	ano	ruský
muž	Chocholoušek, Prokop	1819	1864	ne	český
žena	Němcová, Božena	1820	1862	ano	český
muž	Havlíček Borovský, Karel	1821	1856	ano	český
muž	Pisemskij, Aleksej Feofilaktovič	1821	1881	ne	ruský
muž	Goncourt, Edmond de	1822	1896	ne	francouzský
muž	Grigorovič, Dmitrij Vasil'jevič	1822	1899	ne	ruský
muž	Saltykov-Ščedrin, Michail Jevgrafovič	1826	1889	ne	ruský
žena	Světlá, Karolina	1830	1899	ano	český
žena	Podlipská, Sofie	1833	1897	ano	český
muž	Neruda, Jan	1834	1891	ano	český
muž	Šmilovský, Alois Vojtěch	1837	1883	ne	český
muž	Züngel, Emanuel František	1840	1894	ne	český
muž	Maupassant, Guy de	1850	1893	ano	francouzský
muž	Havlasa, Bohumil	1852	1877	ne	český
muž	Garšin, Vsevolod Michajlovič	1855	1888	ne	ruský
muž	Tolstoj, Lev Nikolajevič	1828	1910	ano	ruský
žena	Ebner-Eschenbach, Marie von	1830	1916	ne	německý
muž	Frank, Gustav	1832	1904	ne	český

gender	jméno	narození	úmrť	kanonický autor	jazyk originálu
muž	Heyduk, Adolf	1835	1923	ano	český
muž	Schulz, Ferdinand	1835	1905	ne	český
muž	Bartoš, František	1837	1906	ne	český
muž	Vlček, Václav	1839	1908	ne	český
muž	Zola, Émile	1840	1902	ano	francouzský
muž	Lejkin, Nikolaj Aleksandrovič	1841	1906	ano	ruský
žena	Konopnicka, Maria	1842	1910	ne	polský
muž	Durdík, Pavel	1843	1903	ne	český
muž	Stašek, Antal	1843	1931	ano	český
muž	Tůma, Karel	1843	1917	ne	český
muž	France, Anatole	1844	1924	ano	francouzský
muž	Heller, Servác	1845	1922	ne	český
muž	Spitteler, Carl	1845	1924	ne	německý
muž	Čech, Svatopluk	1846	1908	ano	český
muž	Sienkiewicz, Henryk	1846	1916	ano	polský
žena	Krásnohorská, Eliška	1847	1926	ano	český
muž	Prus, Bolesław	1847	1912	ano	polský
muž	Gauguin, Paul	1848	1903	ano	francouzský
muž	Klostermann, Karel	1848	1923	ano	český
muž	Loti, Pierre	1850	1923	ne	francouzský
muž	Sláma, František	1850	1917	ne	český
muž	Vazov, Ivan	1850	1921	ne	bulharský
muž	Verne, Jules	1850	1921	ano	francouzský
muž	Herites, František	1851	1929	ne	český
muž	Jirásek, Alois	1851	1930	ano	český
žena	Téver, Felix = Lauermannová-Mikschová, Anna	1852	1932	ne	český
muž	Holeček, Josef	1853	1929	ano	český
žena	Nováková, Teréza	1853	1912	ano	český
muž	Vrchlický, Jaroslav	1853	1912	ano	český
muž	Thomayer, Josef	1853	1927	ne	český
muž	Herrmann, Ignát	1854	1935	ano	český
muž	Klecanda, Jan	1855	1920	ne	český
muž	Hrdina, Josef Leopold	1856	1933	ne	český
muž	Rosny, J.-H., aíné	1856	1940	ne	francouzský
žena	Zapolska, Gabriela	1857	1921	ne	polský
muž	Němec, Vilém	1857	1942	ne	český

gender	jméno	narození	úmrť	kanonický autor	jazyk originálu
muž	Sudermann, Hermann	1857	1928	ne	německý
muž	Šípek, Karel	1857	1923	ne	český
žena	Pittnerová, Vlasta	1858	1908	ne	český
muž	Rais, Karel Václav	1859	1926	ano	český
muž	Jeřábek, Viktor Kamil	1859	1946	ne	český
muž	Leger, Karel	1859	1934	ne	český
muž	Šír, Josef	1859	1920	ne	český
muž	Štech, Václav	1859	1947	ne	český
muž	Šimáček, Matěj Anastasia	1860	1913	ne	český
muž	Čapek Chod, Karel Matěj	1860	1927	ano	český
muž	Čechov, Anton Pavlovič	1860	1904	ano	ruský
muž	Kálal, Karel	1860	1930	ne	český
muž	Kukučín, Martin	1860	1928	ne	český
muž	Seton, Ernest Thompson	1860	1946	ne	anglický
muž	Svoboda, F. X.	1860	1943	ne	český
muž	Procházka, František Serafínský	1861	1939	ne	český
muž	Zahradník-Brodský, Bohumil	1862	1939	ne	český
muž	Kramoliš, Čeněk	1862	1949	ne	český
žena	Viková-Kunětická, Božena	1862	1934	ne	český
žena	Sumín, Jiří = Vrbová, Amálie	1863	1936	ne	český
muž	Sologub, Fedor Kuz' mič	1863	1927	ne	ruský
muž	Dumur, Louis	1863	1933	ne	francouzský
muž	Merhaut, Josef	1863	1907	ne	český
muž	Čirikov, Jevgenij Nikolajevič	1864	1932	ne	ruský
muž	Flos, František	1864	1961	ne	český
muž	Machar, Josef Svatopluk	1864	1942	ano	český
muž	Sova, Antonín	1864	1928	ano	český
muž	Oliva, Ferdinand	1865	1943	ne	český
muž	Janda, Jiří	1865	1938	ne	český
muž	Jahn, Metoděj	1865	1942	ne	český
muž	Kipling, Rudyard	1865	1936	ano	anglický
muž	Potapenko, Ignatij Nikolajevič	1865	1929	ne	ruský
muž	Rolland, Romain	1866	1944	ano	francouzský
muž	Reymont, Władysław Stanisław	1867	1925	ano	polský
muž	Říha, Václav	1867	1937	ne	český
muž	Tille, Václav	1867	1937	ano	český
gender	jméno	narození	úmrť	kanonický	jazyk

				autor	originálu
muž	Hofmeister, Rudolf Richard	1868	1934	ano	český
žena	Rijnhart, Susie Carson	1868	1908	ne	anglický
žena	Svobodová, Růžena	1868	1920	ne	český
muž	Novotný, Václav	1869	1932	ne	český
muž	Baar, Jindřich Šimon	1869	1925	ano	český
žena	Gebauerová, Marie	1869	1928	ne	český
muž	Scheinflug, Karel	1869	1948	ne	český
muž	Dejmek, Petr	1870	1945	ne	český
muž	Skružný, Josef	1871	1948	ne	český
muž	Červinka, Karel	1872	1949	ne	český
muž	Jürgensen, Jürgen	1872	1953	ne	dánský
žena	Tilschová, Anna Maria	1873	1957	ano	český
muž	Batěk, Alexandr	1874	1944	ne	český
žena	Čarskaja, Lidija Aleksejevna	1875	1937	ne	ruský
muž	Farrère, Claude	1876	1957	ne	francouzský
muž	London, Jack	1876	1916	ano	anglický
muž	Sezima, Karel	1876	1949	ne	český
žena	Baudyšová, Libuše	1877	1954	ne	český
muž	Červinka, Vincenc	1877	1942	ne	český
muž	Curwood, James Oliver	1878	1927	ne	anglický
muž	Sinclair, Upton	1878	1968	ano	anglický
muž	Pražák, Albert	1880	1956	ano	český
muž	John, Jaromír	1882	1952	ano	český
žena	Majerová, Marie	1882	1967	ano	český
muž	Bandrowski, Jerzy	1883	1940	ne	polský
muž	Schäfer, Otomar	1883	1945	ne	český
muž	Handzel, Karel	1885	1948	ne	český
muž	Hradecký, Josef Richard	1886	1947	ne	český
muž	Mixa, Vojtěch	1887	1953	ne	český
muž	Bass, Eduard	1888	1946	ano	český
muž	Langer, František	1888	1965	ano	český
muž	Vrba, Jan	1889	1961	ne	český
muž	Medek, Rudolf	1890	1940	ne	český
muž	Průcha, Jaroslav	1894	1936	ne	český
muž	Gorlic J. [neexistuje záznam]	?	?	ne	polský

Příloha č. 2: tabulky

tabulka 1 – Přehled signatur: levá strana ³²¹

A/VII 1-103	B/VII 1-93	C/VII 1-81
A/VI 1-100	B/VI 1-91	C/VI 1-89
A/V 1-91	B/V 1-102	C/V 1-98
A/IV 1-96	B/IV 1-100	C/IV 1-86
A/III 1-114	B/III 1-101	C/III 1-77
A/II 1-95	B/II 1-105	C/II 1-96
A/I 1-96	B/I 1-111	C/I 1-84
D/I 50	prázdné	prázdné
D/II 185	prázdné	prázdné
XXXXXXXXXXXXXXXXXX	E/I 1-244	E/II 1-98
		XXXXXXXXXXXXXXXXXX

tabulka 2 – Přehled signatur: pravá strana ³²²

G/IV 1-206	XXXXXXXXXXXXXXXXXX	H/IV 1-159
G/III 1-135	XXXXXXXXXXXXXXXXXX	H/III 1-159
G/II 1-123	XXXXXXXXXXXXXXXXXX	H/II 1-157
G/I 1-182	XXXXXXXXXXXXXXXXXX	H/I 1-132
I/I 1-119	K/I 1-78	L/I 1-35
nové učebnice bez sign.	K/II-1-65	prázdné
XXXXXXXXXXXXXXXXXX	XXXXXXXXXXXXXXXXXX	nové učebnice bez sign.

³²¹ LINDA, Jaromír. *Místní a autorský katalog knihovny České Besedy v Belé Crkvi*. Bělehrad 2011. XIV + 246 str. Interní pomůcka České besedy Bela Crkva.

³²² Tamtéž.

tabulka 3 – Kolonizace Banátu během prvních čtyřiceti let³²³

rok založení	jméno osady
1720	Versec (Vršac)
1720	Pancsova (Pančevo)
1721	Németszentpéter (Sânpetru German)
1722	Nagybecskerek (Zrenjanin)
1722	Zádorlak (Zădăreni)
1722	Újbessenýó (Dudeștii Noi)
1722	Detta (Deta)
1722	Merczyfalva (Carani)
1722	Temesgyarmat (Giarmata)
1722	Győröd (Ghiroda)
1723	Fehértemplom (Bela Crkva)
1724	Csák (Ciacova)
1726	Kricsó (Criciova)
1728	Óbesenyő (Dudeștii Vechi)
1728	Újpécs (Peciu Nou)
1728	Temeskutas (Gudurica)
1728	Hidasliget (Pișchia)
1729	Facsád (Făget)
1740	Mehádia (Mehadia)
1741	Dognácska (Dognecea)
1743	Vinga (Vinga)
1743	Szóreg
1748	Boksánbánya (Bocșa)
1750	Szászkabánya (Sasca Montană)
1752	Perlasz (Perlez)

³²³ KOBLASA, Pavel. České stopy v Banátu. In *Rodopisná Revue* - Roč. 16, č. 3 (2014), s. 18-21. Dostupné též online: <http://rodopisna-revue-online.tode.cz/2014-3/18-21.pdf>.

tabulka 4 - Přehled založených osad a jejich počet obyvatel druhé kolonizační vlny ³²⁴

jméno	počet obyvatel
Eibental	356
Elisabethfeld	118
Frauenwiese	186
Linden-feld	166
Neu Zupanek	43
Ravenska	237
Schnellersruhe	266
Schöntal	281
Schumitza	123
Svatá Helena	338
Weidental	597
Weizenried	469
Wolfsberg	444
Wolfswiese	256

tabulka 5 – Demografická data Ablianu (Fabiján; Česko Selo) v prvních desetiletích ³²⁵

rok	počet obyvatel
1837	120
1854	152
1869	155

tabulka 6 – Počet etnických Čechů podle sčítání lidu v roce 1921 ³²⁶

obec	počet Čechů
Kruščice	~500
Veliké Srediště	447
Bela Crkva	345
Fabiján	200

³²⁴ Viz ŠTĚPÁNEK, Václav. K historii české kolonizace banátské vojenské hranice. In *Studia balcanica bohemo-slovaca V*. Brno, 2002, s. 31.

³²⁵ Tamtéž, s. 33-34.

³²⁶ KOKAISL, Petr. *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha, 2009, s. 248–249.

tabulka 7 – Celkový přehled pořízených zápisů ze spolkových porad

rok	porady celkem	valné hromady			schůze		
		řádné	mimořádné	celkem	řádné	mimořádné	celkem
1922	1	1	0	1	0	0	0
1923	1	1	0	1	0	0	0
1924	2	1	0	1	1	0	1
1925	1	1	0	1	0	0	0
1926	1	1	0	1	0	0	0
1927	6	1	0	1	5	0	5
1928	2	1	0	1	1	0	1
1929	7	1	0	1	4	2	6
1930	4	1	0	1	2	1	3
1931	6	1	0	1	3	2	5
1932	6	1	0	1	5	0	5
1933	5	1	1	2	3	0	3
1934	8	1	0	1	6	1	7
1935	6	1	0	1	5	0	5
1936	14	1	1	2	12	0	12
1937	12	1	0	1	11	0	11
1938	6	1	0	1	5	0	5
1939	13	1	1	2	11	0	11
1940	11	1	0	1	10	0	10
1941	5	1	0	1	4	0	4
celkem	117	20	3	23	88	6	94

tabulka 8 – Soupis pořízených hudebních nástrojů ³²⁷

heligon	1000 dinárů
I. basflihegorn (baskřídlovka)	600 dinárů
II. basflihegorn (baskřídlovka)	400 dinárů
I. fligehorn (křídlovka)	300 dinárů
I. trumpeta	250 dinárů
II. trumpeta	250 dinárů
basová trumpeta	250 dinárů
klarinet es.	300 dinárů
klarinet B.	250 dinárů
činely	200 dinárů
noty	250 dinárů
celkem	5000 dinárů

³²⁷ Kn. 1, Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922–1933, 142.

tabulka 9 – Celkový počet titulů

celkový počet titulů	počet
A Literatura	260
C Dějepis	36
D Přírodověda	8
E Různé	19
F Hudebniny	3
celkem	326

tabulka 10 – Celkový počet svazků

celkový počet svazků	počet
A Literatura	277
C Dějepis	41
D Přírodověda	8
E Různé	19
F Hudebniny	19
celkem	364

tabulka 11 – Způsob nabytí fondu

způsob nabytí fondu	počet	%
koupí	2	0,8
darem	220	85
neznámo	38	15

tabulka 12 – *Knihy v současném fondu s přípisem Ministerstva školství a národní osvěty*

signatura	autor	název	místo vydání	rok vydání
A/III – 76	Baudyšová, Libuše	Kvasící mládí	Praha	1921
A/III – 41	Březina, Otokar	Osobnost a dílo	Brno	1928
A/II – 32	Honner, Jakub	Kubíček studuje a vojančí	Praha	1934
B/VI – 62	Jirásek, Alois	Spisy 7. Mezi proudy II	Praha	1921
G/IV – 38	Kvapil, František	Modré ostrovy	Praha	1926
B/I – 80	Květ, Jan Miroslav	Josef Suk	Praha	1935
A/IV – 57	Masaryk, Tomáš Garrigue	Problém malého národa	Praha	1937
B/III – 19	Masaryk, Tomáš Garrigue	Palackého idea národa českého	Praha	1898
C/IV – 82	Masaryk, Tomáš Garrigue	Student a politika	Praha	1923
G/I – 54	Masaryk, Tomáš Garrigue	V boji o náboženství	Praha	1932
G/II – 82	Masaryk, Tomáš Garrigue	Sebevražda	Praha	1930
G/IV – 40	Masaryk, Tomáš Garrigue	Ideály humanitní	Praha	1930
G/I – 53	Masaryk, Tomáš Garrigue	O ženě	Praha	1930
F/I – 6	Vlček, Jaroslav	Dějiny české literatury I. Od nejstarších dob až po věk zlatý	Praha	1931
H/I – 120		Revue des travaux scientifiques tchécoslovaques. Section préiére I. 1919	Praha	1924

tabulka 13 – Knihy v současném fondu s razítkem Svazu osvětového v Praze

signatura	autor	název	místo vydání	rok vydání
A/II – 29	Seton-Watson, R. W.	Evropa v přerodu	Praha	1920
A/II – 33	Milota, Jan	Kašparkovy pohádky	Praha	1928
A/II – 41	Wenig, Adolf	Pověsti o hradech	Praha	1921
A/II – 56	Beneš, Vojta a kol.	Pozdrav z otčiny	Praha	1923
A/II – 61	Němec, Vilém	V moci pouště	Praha	
A/II – 75	London, Jack	Bílý tesák	Praha	
A/II – 79	Verne, Julius	Nový hrabě Monte Kristo	Praha	
A/II – 83	Kořenský, Josef	Cesty po světě	Praha	
A/VII – 1	Hrdina, Josef Leopold	Teta blondýna	Praha	1906
A/VII – 14	London, Jack	Syn vlkův	Praha	1923
A/VII – 19	Goncourt, Edmond	Bratři Zemganno	Praha	1894
A/VII – 28	Šípek, Karel	Rub a líc	Praha	
A/VII – 30	Nováková, Teréza	Dva obrazy staropražské	Praha	
A/VII – 33		Mastičkář	Praha	1908
A/VII – 36	Sezima, Karel	V soumraku srdcí	Praha	
A/VII – 45	Jahn, Metoděj	Tiché světy	Praha	1905
A/VII – 49	Baudyšová, Libuše	Soumrak	Praha	1922
A/VII – 57	Bandrowski, Jerzy	Bílý lev	Praha	1919
A/VII – 58	France, Anatole	Na bílé skále	Praha	1922
A/VII – 70	Björnson, Björnstjerne	Synnöve Solbakken	Praha	1920
A/VII – 75	Zola, Émile	Rozvrat	Praha	
C/IV – 55	Saltykov-Ščedrin, Michail Jevgrafovič	Spisy 4. Pošečnoňská stařina II	Praha	
G/IV – 49	Šimáček, Matěj Anastasia	Ze zápisků phil. stud. Filipa Kořínka	Praha	1920

tabulka 14 – Zastoupení českých a překladových děl

původ	počet	%
český	194	75
překlad	65	25
neznámý	1	0,4

tabulka 15 – Jazyky, ze kterých bylo překládáno

jazyk překladu	počet	%
anglický	13	20
bulharský	1	1,6
dánský	2	3,1
francouzský	16	25
německý	6	9,4
polský	10	16
ruský	17	27

tabulka 16 – Rozdělení překladů na slovanské a neslovanské

slovanské jazyky	počet	%
ano	28	44
ne	37	58

tabulka 17 – Literární formy

forma	počet	%
drama	8	3,1
próza	229	88
poezie	10	3,8
naučná	9	3,5
směs	2	0,8
neznámá	2	0,8

tabulka 18 – Literární žánry

žánr	počet	%
drama	8	3,1
dětské knihy	4	1,5
povídky	63	24
novely	6	2,3
romány	147	57
sborníky	12	4,6
sbírka	8	3,1
zpěvník	1	0,4
biografie	3	1,2
cestopisy	2	0,8
dějiny	3	1,2
reportáže	1	0,4
neznámé	2	0,8

tabulka 19 – Minimální počet prokázaných ztrát

ztráty	počet	%
ztraceno min.	36	14
zachováno max.	224	86

tabulka 20 – Roky vydání – dle století

století	počet	%
19. století	87	33
20. století	158	61
neznámé	15	5,8

tabulka 21 – Roky vydání – 19. století

desetiletí českých vydání	počet	%
0. léta	0	0
10. léta	0	0
20. léta	1	0,4
30. léta	0	0
40. léta	1	0,4
50. léta	2	0,8
60. léta	6	2,3
70. léta	11	4,2
80. léta	18	6,9
90. léta	48	18

tabulka 22 – Roky vydání – 20. století

desetiletí českých vydání	počet	%
0. léta	54	21
10. léta	66	25
20. léta	38	15

tabulka 23 – Autoři spadající do příslušného století

zastoupení autorů	počet	%
18/19. století	5	3,6
19. století	24	17
19/20. století	109	78
neznámo	1	0,7

tabulka 24 – Zastoupení autorů podle jazyka

jazyky	počet	%
anglický	7	5
bulharský	1	0,7
český	87	63
dánský	2	1,4
francouzský	15	11
německý	6	4,3
polský	7	5
ruský	14	10

tabulka 25 – Zastoupení autorů podle genderu

pohlaví	počet	%
ženy	19	14
muži	120	86
kontrolní součet	139	

tabulka 26 – Dohledatelný rok vydání

rok vydání	počet	%
známý	139	53
neznámý	121	47

tabulka 27 – Tituly podle příslušného roku vydání

rok vydání	počet	%	rok vydání	počet	%
1876	1	0,4	1901	3	1,2
1877	0	0	1902	1	0,4
1878	0	0	1903	3	1,2
1879	1	0,4	1904	0	0
1880	0	0	1905	5	1,9
1881	2	0,8	1906	4	1,5
1882	0	0	1907	2	0,8
1883	0	0	1908	2	0,8
1884	0	0	1909	0	0
1885	0	0	1910	4	1,5
1886	0	0	1911	2	0,8
1887	1	0,4	1912	4	1,5
1888	0	0	1913	2	0,8
1889	0	0	1914	0	0
1890	0	0	1915	2	0,8
1891	0	0	1916	2	0,8
1892	0	0	1917	1	0,4
1893	3	1,2	1918	6	2,3
1894	1	0,4	1919	18	6,9
1895	0	0	1920	18	6,9
1896	1	0,4	1921	19	7,3
1897	1	0,4	1922	25	9,6
1898	2	0,8	1923	3	1,2
1899	0	0	neznámo	121	47
1900	0	0			

tabulka 28 – Zastoupení kanonických autorů

kanoničtí autoři	počet	%
ano	55	40
ne	84	60

tabulka 29 – Zastoupení kanonických autorů

první vydání	počet	%
ano	88	34
ne	53	20
nelze určit	119	46

Příloha č. 3: přepis knihovního katalogu

číslo	jméno spisovatele	název knihy [upřesnění]	v kolika svazcích	ve vazbě		cena		koupí / darem
				měkké	tvrdé	dináry	pare	
1	Pruha [Průcha, Jaroslav, 1894-1936]	Tatíček Masaryk [Pro tatíčka presidenta]	4					
2	Batěk [Batěk, Alexandr, 1874-1944]	Černé diamanty [Černé diamanty]	1					
3	Pruha [Průcha, Jaroslav, 1894-1936]	Blaničtí rytíři	5					
4	Pruha [Průcha, Jaroslav, 1894-1936]	Krakonošova medicína [Krakonošova medicína]	4	1				
5	Skruzný [Skruzný, Josef, 1871-1948]	Kometa [Kometa Hanzelínova]	5	1				
6	Oliva [Oliva, Ferdinand, 1865-1943]	Železná koruna	1	1		22	80	
7	Singer [Züngel, Emanuel František, 1840-1894]	Český merendář [Český merendář, repertoire zábavných spolkův]	5					
8	Oliva [Oliva, Ferdinand, 1865-1943]	Spoutané duše	1	1		19	50	
9	Oliva [Oliva, Ferdinand, 1865-1943]	Propast lásky	1	1				
10	Mišpulka [Mišpulka, Damián = Züngel, Emanuel František, 1840-1894]	Šibřinky	3	?				
11	Sinkievicz [Sienkiewicz, Henryk, 1846-1916]	Quo vadis	1					
12	Justýn [Sumín, Jiří = Vrbová, Amálie 1863-1936]	Příčina rozvodu [Příčina rozvodu a jiné povídky]	1					
13	Podlipska [Podlipská, Sofie, 1833-1897]	Lidské včely	1					
14	Šimáček [Šimáček, Matěj Anastasia, 1860-1913]	Světla minulosti	?					
15	Janda [Janda, Jiří, 1865-1938]	Z přírody [Rok: obrázky z přírody]	?					
16	Jevgrafovič [Saltykov-Ščedrin, Michail Jevgrafovič, 1826-1889]	Pošechoňská stařina	?					
17	Rais [Rais, Karel Václav, 1859-1926]	Rodiče a děti	?					
18	Novotný [Novotný, Václav, 1869-1932]	Sborník Blahoslavův [Sborník Blahoslavův]	?					
19	Pražák [Pražák, Albert, 1880-1956]	Dějiny slovenštiny [Dějiny spisovné slovenštiny po dobu Štúrovu]	?					
20	Sologub [Sologub, Fedor Kuz'mič, 1863-1927]	Zaklínačka [Zaklínačka hadů]	?					
21	Zola [Zola, Émile, 1840-1902]	Sen	?					
22	Zápolská [Zápolská, Gabriela = Zapolska, Gabriela, 1857-1921]	O čem se nemluví	?					
23	Gorlic J. [neexistuje konkrétní informace]	Nevěsta z Titaniku [Nevěsta z Titanicu]	?					
24	Baar [Baar, Jindřich Šimon, 1869-1925]	Holoubek	?					
25	Bass [Bass, Eduard, 1888-1946]	Letohrádek [Letohrádek Jeho Milosti a 20 jiných povídek]	?					
26	Bartoš [Bartoš, František, 1837-1906]	Kytice [buď: Kytice z národních písní moravských; nebo: Kytice z lidového básnictva našim dětem uvil František Bartoš]	?					

číslo	jméno spisovatele	název knihy [upřesnění]	v kolika svazcích	ve vazbě	cena	koupí / darem
27	Bandovský [Bandrowski, Jerzy, 1883-1940]	Bílý lev [Bílý lev]	?			
28	Balzac [Balzac, Honoré de, 1799-1850]	Historie [Historie třinácti]	?			
29	Baudířova [Baudyšová, Libuše, 1877-1954]	Soumrak	?			
30	Brodský [Zahradník-Brodský, Bohumil, 1862-1939]	Upadek [Úpadek]	?			
31	Brodský [Zahradník-Brodský, Bohumil, 1862-1939]	Vladyka [Jan Vladyka]	?			
32	Andersen [Andersen, Hans Christian, 1805-1875]	Pohádky [neznámý konkrétní titul]	?			
33	Curwood [Curwood, James Oliver, 1878-1927]	Vlček Kazan [Vlčák Kazan]	?			
34	Čápek [Čápek Chod, Karel Matěj, 1860-1927]	V třetím dvoře	?			
35	Čápek [Čápek Chod, Karel Matěj, 1860-1927]	Z města [Z města i obvodu]	?			
36	Čápek [Čápek Chod, Karel Matěj, 1860-1927]	Siláci [Siláci a slaboši]	?			
37	Čárská [Čarskaja, Lidija Aleksejevna, 1875-1937]	Dům čtveráků	?			
38	Čárská [Čarskaja, Lidija Aleksejevna, 1875-1937]	Ruže Kavkazů [Ruže z Kavkazu]	?			
39	Čech [Čech, Svatopluk, 1846-1908]	Kovař [Lešetínský kovař]	?			
40	Čech [Čech, Svatopluk, 1846-1908]	Druhý květ	?			
41	Čech [Čech, Svatopluk, 1846-1908]	Výletý [Výlety pana Broučka]	1	1		Dar MŠANO
42	Čechov [Čechov, Anton Pavlovič, 1860-1904]	O ženách [Povídky o ženách]	1	1		Dar MŠANO
43	Červinka [Červinka, Karel, 1872-1949]	Močál [Vysušený močál]	1	1		Dar MŠANO
44	Červinka [Červinka, Karel, 1872-1949]	Ejhle člověk	1	1		Dar MŠANO
45	Červinka [Červinka, Vincenc, 1877-1942]	Naši [Naši na Sibiři]	1	1		Dar MŠANO
46	Čirikov [Čirikov, Jevgenij Nikolajevič, 1864-1932]	Tanino štěstí [Tánino štěstí a jiné novelly]	1	1		Dar MŠANO
47	Dejmek [Dejmek, Petr, 1870-1945]	Metelice	1	1		Dar MŠANO
48	Dumas [Dumas, Alexandre, 1802-1870]	Tři mušketeři [bud': Tři mušketyři / nebo: Tři mušketyři ještě po deseti letech / nebo: Tři mušketyři po dvaceti letech]	4	4		Dar MŠANO
49	Dumur [Dumur, Louis, 1863-1933]	Nach Paris [Nach Paris!]	1	1		Dar MŠANO
50	Durdík [Durdík, Pavel, 1843-1903]	U lidožroutů	1	1		Dar MŠANO
51	Ebnerová [Ebner-Eschenbach, Marie von, 1830-1916]	Dítě [Obecní dítě]	1	1		Dar MŠANO
52	Farrere [Farrère, Claude, 1876-1957]	Civilisování [Civilisování]	1	1		Dar MŠANO
53	Feance [France, Anatole, 1844-1924]	Na skále [Na bílé skále]	1	1		Dar MŠANO
54	Flos [Flos, František, 1864-1961]	K lovcí [bud': Lovci orchidejí / nebo: Lovci orchidejí II]	1	1		Dar MŠANO
55	Garšín [Garšin, Vsevolod Michajlovič, 1855-1888]	Povídky	1	1		Dar MŠANO

číslo	jméno spisovatele	název knihy [upřesnění]	v kolika svazcích	ve vazbě	cena	koupí / darem
56	Gauguin [Gauguin, Paul, 1848-1903]	Noa-Noa [Noa Noa]	1	1		Dar MŠANO
57	Gogol [Gogol', Nikolaj Vasil'jevič, 1809-1852]	Pověst [Pověst o tom, kterak se rozhněvali pan Matěj s panem Matoušem]	1	1		Dar MŠANO
58	Goethe [Goethe, Johann Wolfgang von, 1749-1832]	Ballady	1	1		Dar MŠANO
59	Goucourt [Goncourt, Edmond de, 1822-1896]	Bratři [Bratři Zemganno]	1	1		Dar MŠANO
60	Grigorovič [Grigorovič, Dmitrij Vasil'jevič, 1822-1899]	Povídky	1	1		Dar MŠANO
61	Brandýsová [Baudyšová, Libuše, 1877-1954]	Jánysové [Jányšové]	1	1		Dar MŠANO
62	Brydyšová [Baudyšová, Libuše, 1877-1954]	Mládí [Kvasící mládí]	1	1		Dar MŠANO
63	Hanzel [Handzel, Karel, 1885-1948]	Světýlka [Světélka v přítmí]	1	1		Dar MŠANO
64	Hanzel [Handzel, Karel, 1885-1948]	Chachaři [Chachaři]	1	1		Dar MŠANO
65	Havlíček [Havlíček Borovský, Karel, 1821-1856]	Belletrie	1	1		Dar MŠANO
66	Havlasa [Havlasa, Bohumil, 1852-1877]	Tiché vody	1	1		Dar MŠANO
67	Heller [Heller, Servác, 1845-1922]	Na horách	1	1		Dar MŠANO
68	Heller [Heller, Servác, 1845-1922]	Román na moři	1	1		Dar MŠANO
69	Hermann [Herrmann, Ignát, 1854-1935]	Vdavky [Vdavky Nanynky Kulichovy a co se kolem nich sběhlo]	1	1		Dar MŠANO
70	Hermann [Herrmann, Ignát, 1854-1935]	Artur [Artur a Leontyna]	1	1		Dar MŠANO
71	Hermann [Herrmann, Ignát, 1854-1935]	Příběh [Příběh jednoho dne]	1	1		Dar MŠANO
72	Hermann [Herrmann, Ignát, 1854-1935]	U krámu [U snědeného krámu]	1	1		Dar MŠANO
73	Hermann [Herrmann, Ignát, 1854-1935]	Evička [Evička a jiné výjevy rodinné]	1	1		Dar MŠANO
74	Hermann [Herrmann, Ignát, 1854-1935]	Z chud. kalam. [Z chudého kalamáře]	1	1		Dar MŠANO
75	Herites [Herites, František, 1851-1929]	Křemen [Křemen a hlína]	1	1		Dar MŠANO
76	Heyduk [Heyduk, Adolf, 1835-1923]	Sekerník	1	1		Dar MŠANO
77	Hofmeister [Hofmeister, Rudolf Richard, 1868-1934]	Život z pravěku [Život v pravěku]	1	1		Dar MŠANO
78	Holeček [Holeček, Josef, 1853-1929]	Naši	7	7		Dar MŠANO
79	Holeček [Holeček, Josef, 1853-1929]	Sokolovič [Sokolovič]	1	1		Dar MŠANO
80	Hugo [Hugo, Victor, 1802-1885]	Muž [Muž, který se směje]	1	1		Dar MŠANO
81	Hugo [Jan z Hvězdy, 1803-1853]	Mastičkář	1	1		Dar MŠANO
82	Hrdina [Hrdina, Josef Leopold, 1856-1933]	Tela [Teta blondýna]	1	1		Dar MŠANO
83	Hradecký [Hradecký, Josef Richard, 1886-1947]	Stav	1	1		Dar MŠANO
84	Chocholoušek [Chocholoušek, Prokop, 1819-1864]	Vanda [Prokopa Chocholouška Sebrané spisy. Sv. 1]	1	1		Dar MŠANO

číslo	jméno spisovatele	název knihy [upřesnění]	v kolika svazcích	ve vazbě	cena	koupí / darem
85	Jahn [Jahn, Metoděj, 1865-1942]	Tiché světy	1	1		Dar MŠANO
86	Jeřábek [Jeřábek, Viktor Kamil, 1859-1946]	Trýzen [Trýzeň duše a jiné povídky]	1	1		Dar MŠANO
87	Jirásek [Jirásek, Alois, 1851-1930]	Z různých dob	3	3		Dar MŠANO
88	Jirásek [Jirásek, Alois, 1851-1930]	Dobové povídky [pravděpodobně: Z různých dob]	1	1		Dar MŠANO
89	Jirásek [Jirásek, Alois, 1851-1930]	Husitský král	1	1		Dar MŠANO
90	Jirásek [Jirásek, Alois, 1851-1930]	Bratrstvo	4	4		Dar MŠANO
91	Jirásek [Jirásek, Alois, 1851-1930]	Za bouře [Za bouře i klidu]	1	1		Dar MŠANO
92	Jirásek [Jirásek, Alois, 1851-1930]	Poklad	1	1		Dar MŠANO
93	Jirásek [Jirásek, Alois, 1851-1930]	Na ostrově [Na ostrově; Druhý květ]	1	1		Dar MŠANO
94	Jirásek [Jirásek, Alois, 1851-1930]	V cizích službách	1	1		Dar MŠANO
95	Jirásek [Jirásek, Alois, 1851-1930]	Sousedé	1	1		Dar MŠANO
96	Jirásek [Jirásek, Alois, 1851-1930]	Malom. Hystorie [Maloměstské historie]	1	1		Dar MŠANO
97	Jirásek [Jirásek, Alois, 1851-1930]	Skály	1	1		Dar MŠANO
98	Jirásek [Jirásek, Alois, 1851-1930]	Hon [Zahořanský hon a jiné : povídky a obrázky]	1	1		Dar MŠANO
99	Jirásek [Jirásek, Alois, 1851-1930]	Psohlavci	1	1		Dar MŠANO
100	Jirásek [John, Jaromír, 1882-1952]	Večery [Večery na slavníku]	1	1		Dar MŠANO
101	John [John, Jaromír, 1882-1952]	Tabakěrka [Tabatěrka]	1	1		Dar MŠANO
102	Jurgensen [Jürgensen, Jürgen, 1872-1953]	Z Konga [Povídky z Konga]	1	1		Dar MŠANO
103	Kálal [Kálal, Karel, 1860-1930]	Nevěsta [Nevěsta z Tater]	1	1		Dar MŠANO
104	Kipling [Kipling, Rudyard, 1865-1936]	Na džungli [Kniha džunglí]	1	1		Dar MŠANO
105	Kipling [Kipling, Rudyard, 1865-1936]	Druhá kniha [Druhá kniha džunglí]	1	1		Dar MŠANO
106	Klecanda [Klecanda, Jan, 1855-1920]	U božeho oka	1	1		Dar MŠANO
107	Klostermann [Klostermann, Karel, 1848-1923]	V ráji [V ráji šumavském]	1	1		Dar MŠANO
108	Klostermann [Klostermann, Karel, 1848-1923]	Za štěstím [Za štěstím]	1	1		Dar MŠANO
109	Klostermann [Klostermann, Karel, 1848-1923]	Mlhy [Mlhy na blatech]	1	1		Dar MŠANO
110	Klostermann [Klostermann, Karel, 1848-1923]	V srdci [V srdci Šumavských hvozdů]	1	1		Dar MŠANO
111	Klostermann [Klostermann, Karel, 1848-1923]	Z dobrého strdce [Z dobrého srdce]	1	1		Dar MŠANO
112	Klostermann [Klostermann, Karel, 1848-1923]	Dům [Hostinný dům; Bílý samum a jiné povídky]	1	1		Dar MŠANO
113	Konopická [Konopnicka, Maria, 1842-1910]	Novelly [Novely Maryje Konopnické]	1	1		Dar MŠANO
114	Kranoliš [Kramoliš, Čeněk, 1862-1949]	Stražcové [Stražcové hor]	1	1		Dar MŠANO

číslo	jméno spisovatele	název knihy [upřesnění]	v kolika svazcích	ve vazbě	cena	koupí / darem
115	Krásnohorská [Krásnohorská, Eliška, 1847-1926]	Jediná	1	1		Dar MŠANO
116	Kukočín [Kukočín, Martin, 1860-1928]	Dvě povídky [Dvě povídky ze Slovenska]	1	1		Dar MŠANO
117	Laichter Gebauerová [Gebauerová, Marie, 1869-1928]	Rod Jurija [Rod Jurija Klemenčiče]	1	1		Dar MŠANO
118	Langer [Langer, František, 1888-1965]	Vlk [Železný vlk]	1	1		Dar MŠANO
119	Leger [Leger, Karel, 1859-1934]	Loupežníci [Loupežníci na Chlumu; Nevěsta]	1	1		Dar MŠANO
120	Leger [Leger, Karel, 1859-1934]	Suchý žert [Suchý čert]	1	1		Dar MŠANO
121	Leger [Leger, Karel, 1859-1934]	Hořký román	1	1		Dar MŠANO
122	Leger [Leger, Karel, 1859-1934]	Příhoda [Podivná příhoda inženýra Vladivoje Vejvody a několik rozmarných povídek]	1	1		Dar MŠANO
123	Lejkin [Lejkin, Nikolaj Aleksandrovič, 1841-1906]	Naší [Naši kupci]	1	1		Dar MŠANO
124	London [London, Jack, 1876-1916]	Volání [Volání divočiny]	1	1		Dar MŠANO
125	London [London, Jack, 1876-1916]	Láska [buď: Láska k životu / nebo: Láska ve třech osobách]	1	1		Dar MŠANO
126	London [London, Jack, 1876-1916]	Syn [buď: Vlkův syn / nebo: Syn vlkův / nebo: Syn slunce]	1	1		Dar MŠANO
127	London [London, Jack, 1876-1916]	Dobrodružství	1	1		Dar MŠANO
128	London [London, Jack, 1876-1916]	Bílý tesák	1	1		Dar MŠANO
129	Loti [Loti, Pierre, 1850-1923]	Můj bratr [Můj bratr Yves]	1	1		Dar MŠANO
130	Majerová [Majerová, Marie, 1882-1967]	Milování [Plané milování]	1	1		Dar MŠANO
131	Maupassant [Maupassant, Guy de, 1850-1893]	Petr a Jan	1	1		Dar MŠANO
132	Medek [Medek, Rudolf, 1890-1940]	Lví srdce	1	1		Dar MŠANO
133	Merhaut [Merhaut, Josef, 1863-1907]	Vranov	1	1		Dar MŠANO
134	Merhaut [Merhaut, Josef, 1863-1907]	Had [Had a jiné povídky]	1	1		Dar MŠANO
135	Marimée [Mérimée, Prosper, 1803-1870]	Colomba	1	1		Dar MŠANO
136	Mixa [Mixa, Vojtěch, 1887-1953]	Medvědí [Medvědi a tanečnice]	1	1		Dar MŠANO
137	Machar [Machar, Josef Svatopluk, 1864-1942]	Magdalena	1	1		Dar MŠANO
138	Machar [Machar, Josef Svatopluk, 1864-1942]	V záři [V záři hellenského slunce]	1	1		Dar MŠANO
139	Machar [Machar, Josef Svatopluk, 1864-1942]	Kriminál [Kriminál: Žito: 1916]	1	1		Dar MŠANO
140	Neruda [Neruda, Jan, 1834-1891]	Malostr. [buď: Z povídek Malostranských / nebo: Osm povídek malostranských / nebo: Povídky malostranské]	1	1		Dar MŠANO
141	Němcová [Němcová, Božena, 1820-1862]	Vesnice [Pohorská vesnice]	1	1		Dar MŠANO
142	Němcová [Němcová, Božena, 1820-1862]	Chyže	1	1		Dar MŠANO

číslo	jméno spisovatele	název knihy [upřesnění]	v kolika svazcích	ve vazbě	cena	koupí / darem
143	Němcová [Němcová, Božena, 1820-1862]	Bára divá [Divá Bára]	1	1		Dar MŠANO
144	Němcová [Němcová, Božena, 1820-1862]	Pohádky [bud: Pohádky / nebo: Pohádky I / nebo: Velká kniha pohádek]	1	1		Dar MŠANO
145	Němcová [Němcová, Božena, 1820-1862]	Člověk [Dobrý člověk]	1	1		Dar MŠANO
146	Němec [Němec, Vilém, 1857-1942]	V moci [V moci pouště]	1	1		Dar MŠANO
147	Nováková [Nováková, Teréza, 1853-1912]	Šmatlán [Jiří Šmatlán]	1	1		Dar MŠANO
148	Nováková [Nováková, Teréza, 1853-1912]	Malý román [Maloměstský román]	1	1		Dar MŠANO
149	Nováková [Nováková, Teréza, 1853-1912]	Dva obrazy [Dva obrazy staropražské]	1	1		Dar MŠANO
150	Nováková [Nováková, Teréza, 1853-1912]	Dále [bud: Děti čistého živého / nebo: Dvě stařenky / popř. jiný titul]	1	1		Dar MŠANO
151	Nováková [Nováková, Teréza, 1853-1912]	Děti [Děti čistého živého]	1	1		Dar MŠANO
152	Nováková [Nováková, Teréza, 1853-1912]	Drašár [Drašar: román kněze buditele]	1	1		Dar MŠANO
153	Pražák [Pražák, Albert, 1880-1956]	A. V. Smilovský [Alois Vojtěch Šmilovský]	1	1		Dar MŠANO
154	Pisemský [Pisemskij, Aleksej Feofilaktovič, 1821-1881]	[neznámý titul]	1	1		Dar MŠANO
155	Podlipská [Podlipská, Sofie, 1833-1897]	Vlny [neznámý titul]	1	1		Dar MŠANO
156	Podlipská [Podlipská, Sofie, 1833-1897]	Peregrinus	1	1		Dar MŠANO
157	Podlipská [Podlipská, Sofie, 1833-1897]	Nalžovský	1	1		Dar MŠANO
158	Podlipská [Podlipská, Sofie, 1833-1897]	Osud [Osud a nadání]	1	1		Dar MŠANO
159	Potapenko [Potapenko, Ignatij Nikolajevič, 1856-1929]	Zápas [Smrtný zápas]	1	1		Dar MŠANO
160	Procházka [Procházka, František Serafínský, 1861-1939]	Písničky	1	1		Dar MŠANO
161	Prus [Prus, Bolesław, 1847-1912]	Faraon	1	1		Dar MŠANO
162	Puškun [Puškin, Aleksandr Sergejevič, 1799-1837]	Dcerka [Kapitánova dcerka]	1	1		Dar MŠANO
163	Rais [Rais, Karel Václav, 1859-1926]	Mezi lidmi	1	1		Dar MŠANO
164	Rais [Rais, Karel Václav, 1859-1926]	Paničkou	1	1		Dar MŠANO
165	Rais [Rais, Karel Václav, 1859-1926]	Bezoušek [Pantáta Bezoušek]	1	1		Dar MŠANO
166	Rais [Rais, Karel Václav, 1859-1926]	Zločin [Kalibův zločin]	1	1		Dar MŠANO
167	Rais [Rais, Karel Václav, 1859-1926]	Káča [Káča a jiné obrázky]	1	1		Dar MŠANO
168	Rais [Rais, Karel Václav, 1859-1926]	O ševci [O ztraceném ševci]	1	1		Dar MŠANO
169	Rais [Rais, Karel Václav, 1859-1926]	Stěhle [Stehle]	1	1		Dar MŠANO
170	Rais [Rais, Karel Václav, 1859-1926]	Potměchuť [Potměchuť]	1	1		Dar MŠANO
171	Rais [Rais, Karel Václav, 1859-1926]	Kořeny [Horské kořeny]	1	1		Dar MŠANO

číslo	jméno spisovatele	název knihy [upřesnění]	v kolika svazcích	ve vazbě	cena	koupí / darem
172	Rais [Rais, Karel Václav, 1859-1926]	Výminkář [Výminkáři]	1	1		Dar MŠANO
173	Rais [Rais, Karel Václav, 1859-1926]	Z světem [Za světem]	1	1		Dar MŠANO
174	Rais [Rais, Karel Václav, 1859-1926]	Západ	1	1		Dar MŠANO
175	Rais [Rais, Karel Václav, 1859-1926]	Rodiče [Rodiče a děti]	1	1		Dar MŠANO
176	Rais [Rais, Karel Václav, 1859-1926]	Na lepším	1	1		Dar MŠANO
177	Rinhartová [Rijnhart, Susie Carson, 1868-1908]	Mezi mnichy [Mezi tibetskými mnichy a kočovníky]	1	1		Dar MŠANO
178	Reymont [Reymont, Władysław Stanisław, 1867-1925]	Chlapi [Chłopi]	2	2		Dar MŠANO
179	Posný [Rosny, J.-H., aíné, 1856-1940]	Boj [Boj o oheň]	1	1		Dar MŠANO
180	Pisemský [Pisemskij, Aleksej Feofilaktovič, 1821-1881]	Moře [Rozbouřené moře]	1	1		Dar MŠANO
181	Pittnerová [Pittnerová, Vlasta, 1858-1926]	Páni [Páni od stavu]	1	1		Dar MŠANO
182	Říha [Říha, Václav, 1867-1937]	Dvanáct [Dvanáct pohádek z onoho světa]	1	1		Dar MŠANO
183	Saltykov [Saltykov-Ščedrin, Michail Jevgrafovič, 1826-1889]	Stařina [Pošechoňská stařina]	1	1		Dar MŠANO
184	Sova [Sova, Antonín, 1864-1928]	Smutky [Vybouřené smutky]	1	1		Dar MŠANO
185	Šulc [Schulz, Ferdinand, 1835-1905]	Babička [Latinská babička]	1	1		Dar MŠANO
186	Sezima [Sezima, Karel, 1876-1949]	V soumrak [V soumraku srdcí]	1	1		Dar MŠANO
187	Sudermann [Sudermann, Hermann, 1857-1928]	Stezka [Kočíčí stezka]	1	1		Dar MŠANO
188	Stašek [Stašek, Antal, 1843-1931]	Bohatství	1	1		Dar MŠANO
189	Stašek [Stašek, Antal, 1843-1931]	Blouznivcí	3	3		Dar MŠANO
190	Seton [Seton, Ernest Thompson, 1860-1946]	Povídky [Povídky o zvířatech. Díl 1-3]	3	3		Dar MŠANO
191	Sova [Sova, Antonín, 1864-1928]	Lyrika [Lyrika lásky a života]	1	1		Dar MŠANO
192	Sezima [Sezima, Karel, 1876-1949]	Host	1	1		Dar MŠANO
193	Sinclair [Sinclair, Upton, 1878-1968]	Král [Král Uhel]	1	1		Dar MŠANO
194	Sezima [Sezima, Karel, 1876-1949]	Psaiflora [Passiflora]	1	1		Dar MŠANO
195	Storm [Storm, Theodor, 1817-1888]	Jezdec [Jezdec na bílém koni]	1	1		Dar MŠANO
196	Špitteler [Spitteler, Carl, 1845-1924]	Poručík [Poručík Konrád]	1	1		Dar MŠANO
197	Scott [Scott, Walter, Sir, 1771-1832]	Ivanhoe	1	1		Dar MŠANO
198	Scott [Scott, Walter, Sir, 1771-1832]	Keintworth [Kenilworth]	1	1		Dar MŠANO
199	Stašek [Stašek, Antal, 1843-1931]	Obraz [Nedokončený obraz]	1	1		Dar MŠANO
200	Svobodová [Svobodová, Růžena, 1868-1920]	Plameny [Plameny a plaménky]	1	1		Dar MŠANO

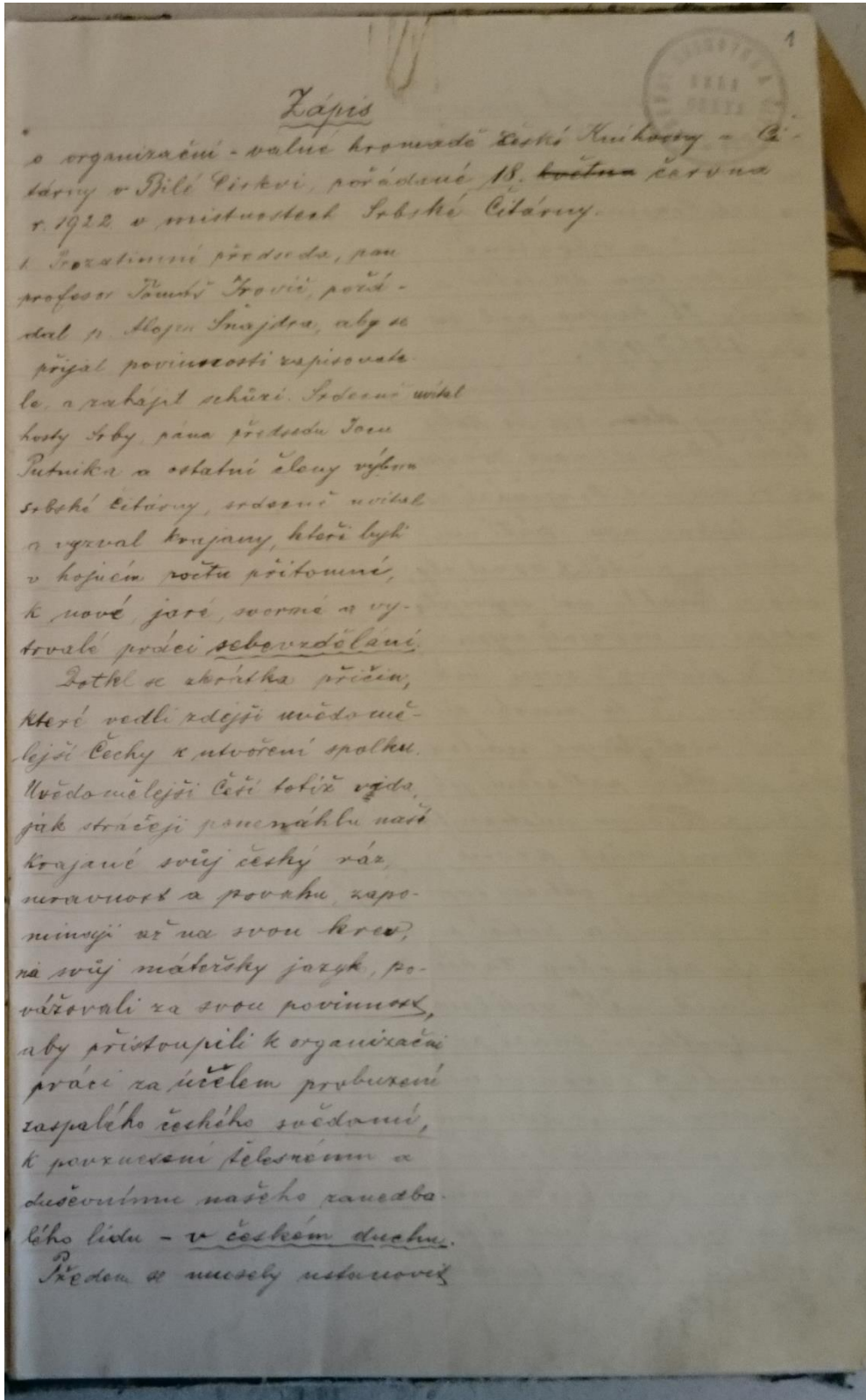
číslo	jméno spisovatele	název knihy [upřesnění]	v kolika svazcích	ve vazbě	cena	koupí / darem
201	Rolland [Rolland, Romain, 1866-1944]	Kryštof [Jan Kryštof]	4	4		Dar MŠANO
202	Svobodová [Svobodová, Růžena, 1868-1920]	Myslivci [Černí myslivci]	1	1		Dar MŠANO
203	[Svobodová, Růžena, 1868-1920]	V dědině [V odlehlé dědině]	1	1		Dar MŠANO
204	Schiller [Schiller, Friedrich, 1759-1805]	Waldstein [Valdštejn]	1	1		Dar MŠANO
205	Sláma [Sláma, František, 1850-1917]	Pan [Pán Lysé hory]	1	1		Dar MŠANO
206	Vrchlický [Vrchlický, Jaroslav, 1853-1912]	Ballady [buď: Selské ballady / nebo: České ballady]	1	1		Dar MŠANO
207	Sienkiewicz [Sienkiewicz, Henryk, 1846-1916]	Potopa	2	2		Dar MŠANO
208	Sienkiewicz [Sienkiewicz, Henryk, 1846-1916]	Rodina [Rodina Polanieckých]	1	1		Dar MŠANO
209	Sienkiewicz [Sienkiewicz, Henryk, 1846-1916]	Bez dogmatu	1	1		Dar MŠANO
210	Světlá [Světlá, Karolina, 1830-1899]	Pod krovy [Pod starými krovy]	1	1		Dar MŠANO
211	Světlá [Světlá, Karolina, 1830-1899]	Nemodlenec	1	1		Dar MŠANO
212	Světlá [Světlá, Karolina, 1830-1899]	Kresby [Kresby z Ještědí]	1	1		Dar MŠANO
213	Světlá [Světlá, Karolina, 1830-1899]	Kříž [Kříž u potoka]	1	1		Dar MŠANO
214	Světlá [Světlá, Karolina, 1830-1899]	Na usvitě [Na úsvitě]	1	1		Dar MŠANO
215	Světlá [Světlá, Karolina, 1830-1899]	Petříček [Černý Petříček]	1	1		Dar MŠANO
216	Světlá [Světlá, Karolina, 1830-1899]	Romanetta	1	1		Dar MŠANO
217	Světlá [Světlá, Karolina, 1830-1899]	Novelly	1	1		Dar MŠANO
218	Světlá [Světlá, Karolina, 1830-1899]	Mysl [Prostá mysl]	1	1		Dar MŠANO
219	Světlá [Světlá, Karolina, 1830-1899]	Pověsti [Pověsti z Ještěda]	1	1		Dar MŠANO
220	Světlá [Světlá, Karolina, 1830-1899]	Kanturčice	1	1		Dar MŠANO
221	Světlá [Světlá, Karolina, 1830-1899]	Frantina	1	1		Dar MŠANO
222	Světlá [Světlá, Karolina, 1830-1899]	Povídky [Tři povídky]	1	1		Dar MŠANO
223	Sumín [Sumín, Jiří, 1863-1936]	Kroky [Kroky osudu]	1	1		Dar MŠANO
224	Sumín [Sumín, Jiří, 1863-1936]	Spása	1	1		Dar MŠANO
225	Scheinpflug [Scheinpflug, Karel, 1869-1948]	Pouta [Pouta soužití]	1	1		Dar MŠANO
226	Šimáček [Šimáček, Matěj Anastasia, 1860-1913]	Ze zápisků [Ze zápisků phil. stud. Filipa Kořínka]	2	2		Dar MŠANO
227	Šípek [Šípek, Karel, 1857-1923]	Rub [Rub a líc]	1	1		Dar MŠANO
228	Šmilovský [Šmilovský, Alois Vojtěch, 1837-1883]	Filozof	1	1		Dar MŠANO
229	Šmilovský [Šmilovský, Alois Vojtěch, 1837-1883]	Petník [Setník Dřevnický]	1	1		Dar MŠANO
230	Šípek [Šípek, Karel, 1857-1923]	Žertem [Žertem i do pravdy]	1	1		Dar MŠANO

číslo	jméno spisovatele	název knihy [upřesnění]	v kolika svazcích	ve vazbě	cena	koupí / darem
231	Šiř [Šiř, Josef, 1859-1920]	Robotou [Robotou života]	1	1		Dar MŠANO
232	Schäfer [Schäfer, Otomar, 1883-1945]	Srdce [Srdce zabiják]	1	1		Dar MŠANO
233	Stěch [Štech, Václav, 1859-1947]	Hřích p. Hývové [Hřích paní Hýrové]	1	1		Dar MŠANO
234	Šiř [Šiř, Josef, 1859-1920]	Povídky [Krkonošské povídky]	1	1		Dar MŠANO
235	Světlá [Světlá, Karolína, 1830-1899]	Češka [První Češka]	1	1		Dar MŠANO
236	Svoboda [Svoboda, F. X., 1860-1943]	Pýcha	1	1		Dar MŠANO
237	Svoboda [Svoboda, F. X., 1860-1943]	Nevěsty	1	1		Dar MŠANO
238	Tille [Tille, Václav, 1867-1937]	B. Němcová [Božena Němcová]	1	1		Dar MŠANO
239	Thomayer [Thomayer, Josef, 1853-1927]	Pestré kapitole [Pestré kapitoly]	1	1		Dar MŠANO
240	Thomayer [Thomayer, Josef, 1853-1927]	Paběrky [Paběrky. Chuť a čich]	1	1		Dar MŠANO
241	Thomayer [Thomayer, Josef, 1853-1927]	Viděné [Viděné a slyšené]	1	1		Dar MŠANO
242	Frank [Frank, Gustav, 1832-1904]	Dějiny [pravděpodobně: Toleranční patent císaře Jozefa II.]	1	1		Dar MŠANO
243	Tyl [Tyl, Josef Kajetán, 1808-1856]	Dekret Kytnohorský [Dekret kutnohorský]	1	1		Dar MŠANO
244	Tolstoj [Tolstoj, Lev Nikolajevič, 1828-1910]	Povídky [buď: Tři povídky / nebo: Sedmero povídek]	1	1		Dar MŠANO
245	Turgeněv [Turgeněv, Ivan Sergejevič, 1818-1883]	V předvečer	1	1		Dar MŠANO
246	Tilschová [Tilschová, Anna Maria, 1873-1957]	Rodina [Stará rodina]	1	1		Dar MŠANO
247	Tilschová [Tilschová, Anna Maria, 1873-1957]	Synové	1	1		Dar MŠANO
248	Tever [Téver, Felix, 1852-1932]	Děti	1	1		Dar MŠANO
249	Tever [Téver, Felix, 1852-1932]	U božího [U Božího oka]	1	1		Dar MŠANO
250	Tuma [Tůma, Karel, 1843-1917]	Z mlýnů [Z českých mlýnů]	1	1		Dar MŠANO
251	Vrba [Vrba, Jan, 1889-1961]	Mučedníci [Mučenníci]	1	1		Dar MŠANO
252	Vazov [Vazov, Ivan, 1850-1921]	Nová zem [Nová země]	1	1		Dar MŠANO
253	Vrba [Vrba, Jan, 1889-1961]	Sanda [Jan Martin Šanda, poslušný sluha Páně a věrný kněz lidu českého]	1	1		Dar MŠANO
254	Vlček [Vlček, Václav, 1839-1908]	Druhové [Druhové z mládí]	1	1		Dar MŠANO
255	Vlček [Vlček, Václav, 1839-1908]	Samota	1	1		Dar MŠANO
256	Verné [Verne, Jules, 1828-1905]	Nový hrabě [Nový hrabě Monte Kristo]	1	1		Dar MŠANO
257	Verné [Verne, Jules, 1828-1905]	Ostrov [Tajemný ostrov]	1	1		Dar MŠANO
258	Viková [Viková-Kunětická, Božena, 1862-1934]	Minulost	1	1		Dar MŠANO
259	Viková [Viková-Kunětická, Božena, 1862-1934]	Pán	1	1		Dar MŠANO
260	Viková [Viková-Kunětická, Božena, 1862-1934]	Vzpouza	1	1		Dar MŠANO

Příloha č. 4: fotografie

ukázky archiválií:

Kn. 1 – Zápisy správního výboru Národní knihovny a čítárny Bela Crkva 1922-1933

Zápisník

Mimořádné valné hromady konané 4. II. 1933 roku dle
ne v 11^h. v místnosti školové.

Přítomno 15 členů.

Deník pořádek: Nové stavovy -

Pan předseda Tomáš Brovič, stěží mimořádné valné hroma-
da - a oznamuje že dle návrhu Ministerstva školství a národní
vědy Č. S. R. 20521 - od 24. II. 1933 za osmou nastave, a Prognóza
musíme naše staré stavovy změnit - a podnět: Ministerstvu škol-
ství nové stavovy - které byly od Československého Svazu a
Ministerstva již formálně rozhodnuty pod K. O. a br. 3160, 22. februaru
1932 roku.

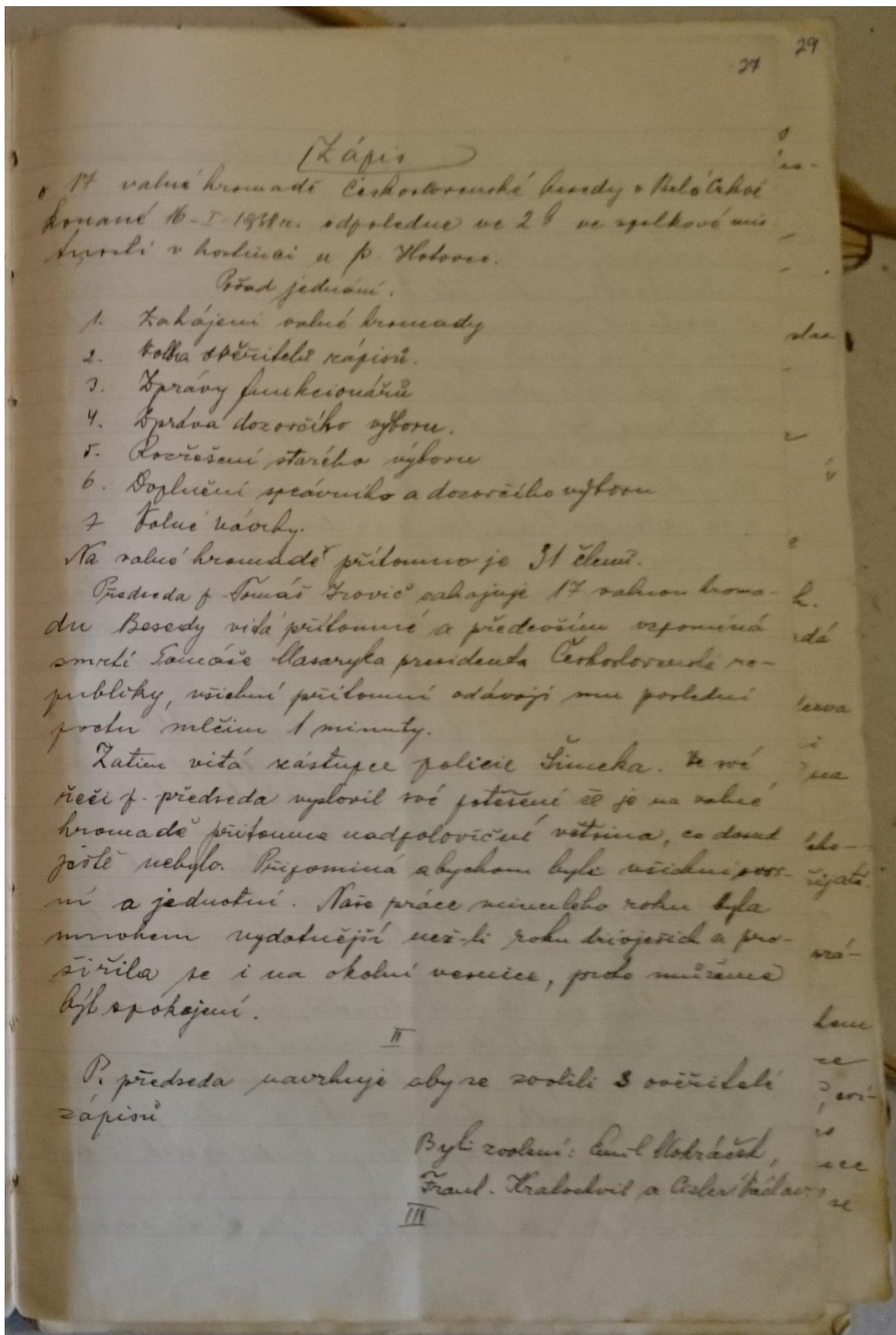
Přítom pan předseda čte nové stavovy - které většinou dle
souhlasí se starými - mimo změny zápisu.

V první řadě navrhuje bylo - aby se náš spolek jmenoval -
od této mimořádné valné hromady - "Československá
beseda" a ne více - Česká národní kuchyně a či-
stova - valné hromady tento nový název jeduoblasně
prijmá.

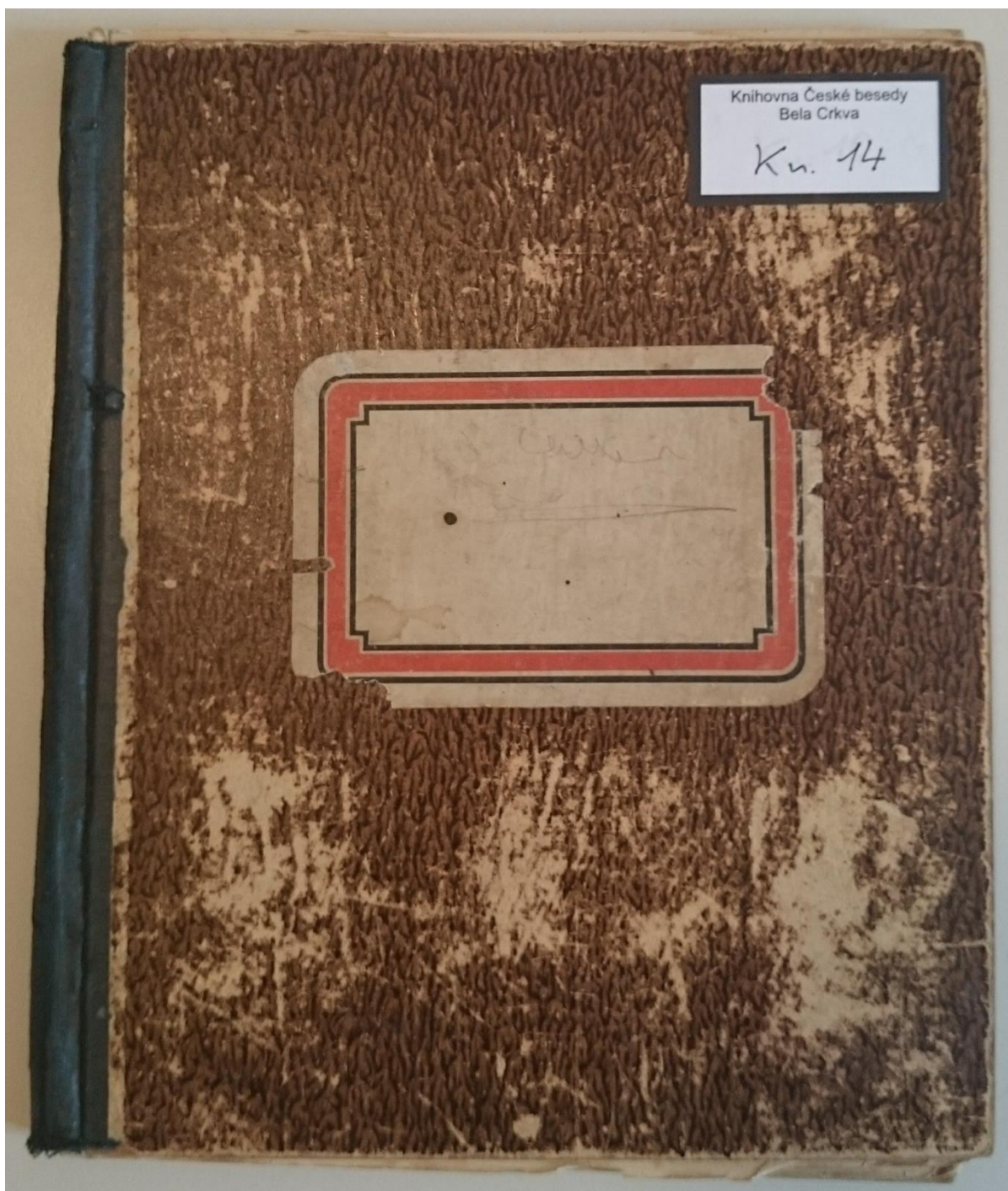
Pan předseda po přečtení -
navrhuje - aby se nové stavovy
prijaly -

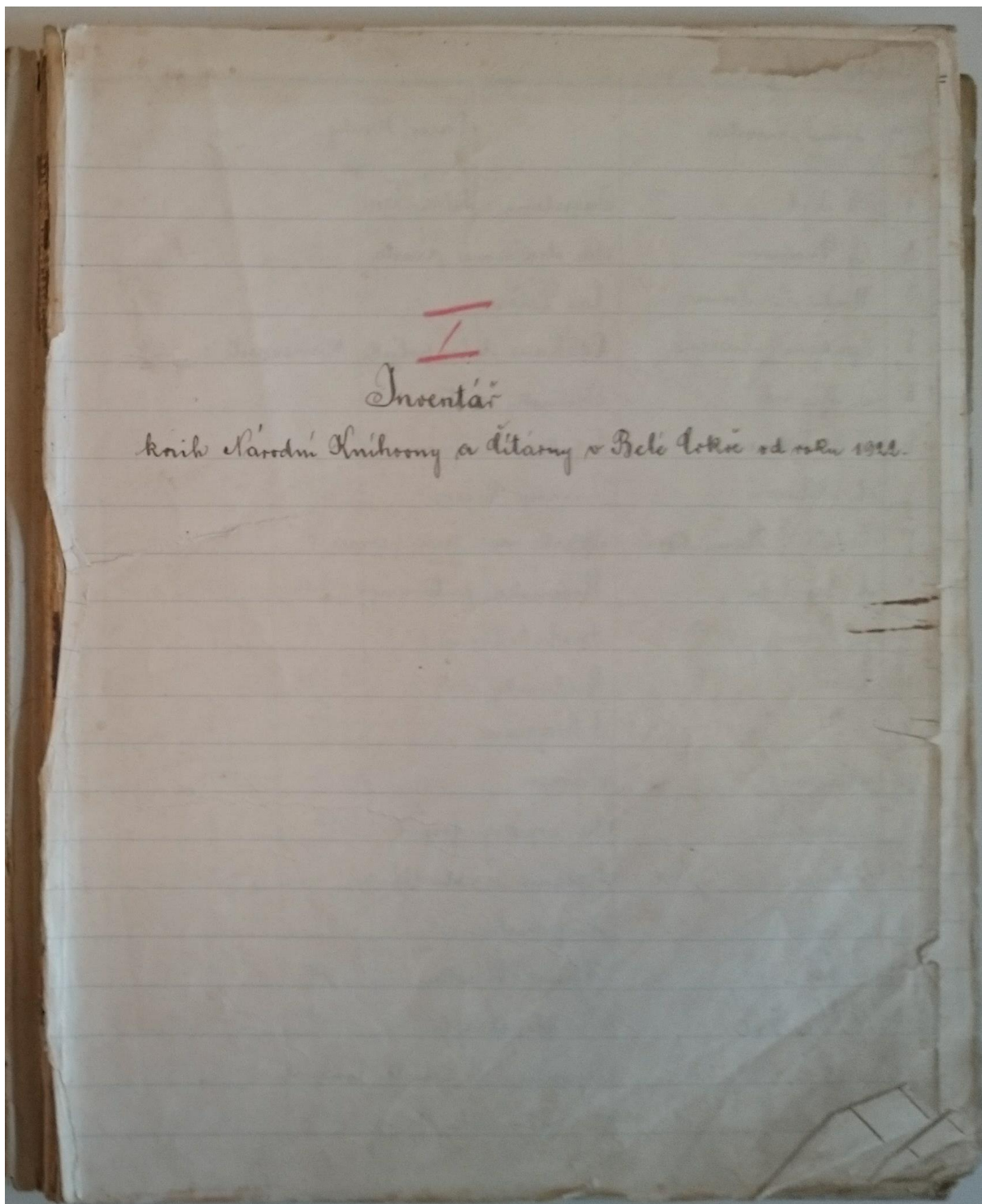
Valné hromady tyto nové stavovy
prijmá - a poté je Ministerstvo
školství do Bělehradu k schvá-
lení.

Pan předseda navrhuje, aby se
mohli jít do
jednu

Kn. 14 – Inventář knih Národní knihovny a čítárny v Belé Crkvě od roku 1922

fotografie Českého domu

fotografie Českého domu – knihovní fond (ukázka)

fotografie Českého domu – knihovní fond (ukázka)

